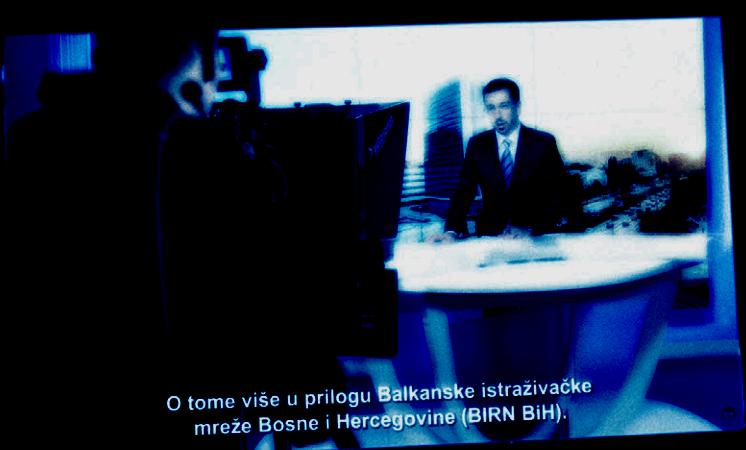

Kako i zašto izvještavati o tranzicijskoj pravdi

Iskustveni priručnik
novinara i urednika
BIRN-a BiH

O tome više u prilogu Balkanske istraživačke
mreže Bosne i Hercegovine (BIRN BiH).

Kako i zašto izvještavati o tranzicijskoj pravdi

ISKUSTVENI PRIRUČNIK NOVINARA
I UREDNIKA BIRN-a BiH

Autori:

Lamija Grebo
Emina Dizdarević Tahmiščija
Haris Rovčanin

Impressum

Naziv dokumenta:

KAKO I ZAŠTO IZVJEŠTAVATI O TRANZICIJSKOJ PRAVDI
Iskustveni priručnik novinara i urednika BIRN-a BiH

Izdavač:

Balkanska istraživačka mreža Bosne i Hercegovine

Adresa:

Splitska 6, Sarajevo

Web adresa:

www.detektor.ba

Autori:

Lamija Grebo, Emina Dizdarević Tahmiščija, Haris Rovčanin

Urednica:

Džana Brkanić

Glavni i odgovorni urednik:

Semir Mujkić

Izvršni direktor:

Denis Džidić

Projekt koordinatorica:

Katarina Zrinjski

Lektura:

Amila Žunić

DTP:

Jasmin Leventa

Godina:

2024.

Podržao:

Savezna javna služba za vanjske poslove Kraljevine Belgije

Fotografije:

Arhiva Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i BIRN-a BiH

KINGDOM OF BELGIUM
Federal Public Service
Foreign Affairs,
Foreign Trade and
Development Cooperation

Sadržaj

Dvadesetogodišnji put izvještavanja o "našoj" pravdi 9

I STUB 12

Suđenja za ratne zločine	14
Zašto izvještavati sa suđenja za ratne zločine?	14
Novinari u sudnici	15
Smjernice za profesionalno i odgovorno izvještavanje sa suđenja za ratne zločine	17
Svjedoci na suđenjima za ratne zločine	18
Štetne prakse u izvještavanju sa suđenja	19
Priče izvan sudnica	20

II STUB 22

Pravo na istinu	24
Komisije za utvrđivanje broja stradalih i događaja	25
Baze podataka	27
Kurikulum u obrazovanju	30
Nestali u ratu	32

III STUB 36

Reparacije i memorijalizacija	38
Zakonska rješenja reparacija	38
Uloga medija	40
Smjernice za profesionalno i odgovorno izvještavanje o reparacijama	42
Koje su potrebe i zahtjevi žrtva?	44
Memorijalizacija	45
Preporuke	49

IV STUB.....	50
Institucionalne reforme	52
Korupcija i disciplinski postupci	53
Proces vettinga	58
Medijske slobode	60
Terorizam, ekstremizam, desnica.....	62
Terorizam	63
Ekstremizam.....	68
Desnica	71
Zločini iz mržnje	74
Negiranje genocida, zločina i veličanje osuđenih ratnih zločinaca	84
PTSP i posljedice rata u BiH.....	91
Stigma, sram i život s PTSP-om.....	91
Neujednačena praksa institucionalne pomoći	93
Transgeneracijski prijenos traume.....	96
Follow up: Nakon godinu dana, isti problemi	97
Zaključak	100
O BIRN-u BiH.....	101

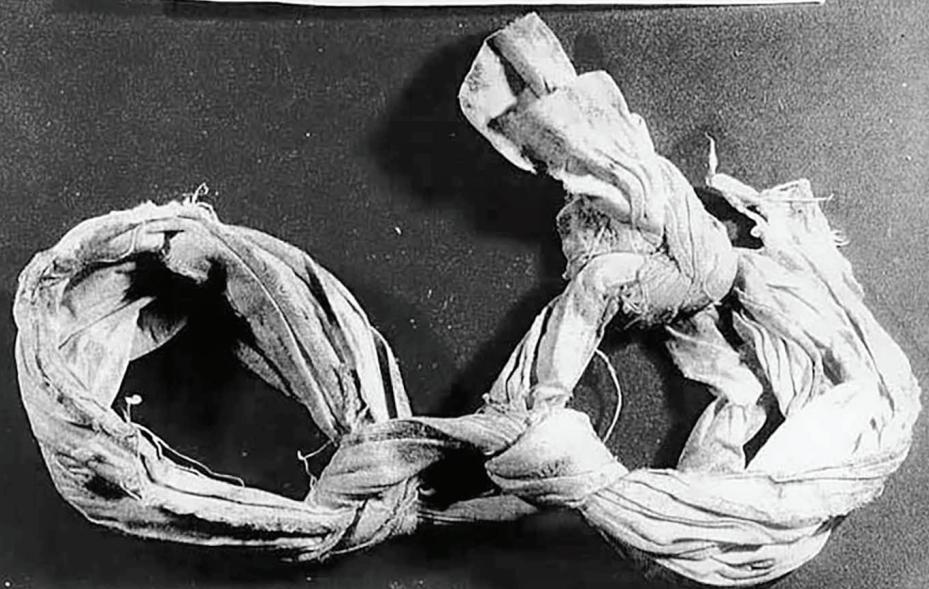
CR03 B691-2

15-9-98

Film | 196

Photo | 7

SEE INSERT FOR SEALING INSTRUCTIONS

Dvadesetogodišnji put izvještavanja o "našoj" pravdi

Decembar je 2023. godine i u skučenom vagonu starog sovjetskog voza na ugalj u tjesnom kupeu sjedim s troje kolega na četrnaestosatnom putu iz Kijeva prema Poljskoj. Naš razgovor o treningu ukrajinskim novinarima kako izvještavati o ratnom seksualnom nasilju i snimanjima koje smo napravili da pokažemo paralele između pristupa pravdi za ratne zločine Ukrajine i BiH prekida poruka urednika *Detektora* Semira Mujkića.

"Znam da ne voliš, ali ove panele moramo praviti dužim. Producili smo sat, ljudi se javljaju i javljaju, kažu ovo je prvi put da imaju platformu da pričaju", napisao je.

On je tog jutra predvodio tim iz redakcije koji je predstavio jednogodišnje istraživanje *Detektora* o tome kako je regionalni karakter sukoba u BiH između 1992. i 1995. godine obrađivan u presudama Haškog tribunala i lokalnih sudova.

Pitanje uloge Srbije i Hrvatske u ratu u BiH, odnosno karaktera samog sukoba, jedno je od ključnih pitanja o kojima ni 30 godina od završetka rata u zemlji i regionu ne postoji konsenzus. U nedostatku stručnih radova na ovu temu zasnovanih na činjenicama, populistički političari zloupotrebljavaju podijeljenost da mobilišu glasače koristeći strah. Balkanska istraživačka mreže Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) je izvukla dijelove iz haških presuda o ulozi Srbije i Hrvatske upravo da bi se borila protiv politizacije ove teme i pokrenula argumentovane rasprave o samom karakteru sukoba iz svih presuda izrečenim pred UN-ovim sudom u Hagu.

Ostatak puta iz Ukrajine pričali smo koliko je malo sistemski urađeno za mehanizme tranzicijske pravde i koliko su nevladine organizacije - među njima i BIRN BiH - na sebe preuzimale uloge države da saniranju posljedice masovnih kršenja ljudskih prava i izgrade društva zasnovana na vladavini prava. I kako bi to mogla nekada uraditi Ukrajina.

BIRN BiH 2024. godine obilježava svoju 20. godišnjicu. Radim u ovoj organizaciji od 2008. godine, a počeo sam kao reporter. U svom začetku, zamišljena je kao agencija za praćenje suđenja za ratne zločine, i od osnivanja Suda i Tužilaštva BiH ispratili smo svako ročište na svakom suđenju za ratne zločine, stvarajući jedinstvenu bazu svjedočanstava, odluka i nalaza o ratnim stradanjima u BiH.

S vremenom, prateći odbijanje da se sistematski uđe u procese tranzicijske pravde, a zatim i politizaciju pravosuđa i posebno postupaka za ratne zločine, BIRN BiH je razvio poseban model izvještavanja o tranzicijskoj pravdi kroz sve svoje mehanizme, kako bismo bili istinska *watchdog* organizacija koja insistira na pravima žrtava, daje glas obespravljenim i zagovara stvaranje pravednije države zasnovane na principima vladavine prava.

Teorijski, koncept tranzicijske pravde predviđa djelovanje cijelog društva - uz obavezno učešće institucija - da bi se uklonile posljedice masovnih kršenja ljudskih prava kroz četiri stuba:

1.

Pravo na
pravdu

2.

Pravo na
istinu

3.

Pravo na
reparacije

4.

Garancija
neponavljanja

Suština ovih procesa, kao što je jasno kroz njihove nazine, jeste osiguravanje multiperspektivnog pristupa tome da žrtve i preživjeli imaju pristup pravdi. **Prvi stub** se odnosi na procesuiranje odgovornih za kršenja ljudskih prava - najčešće ratne zločine. Kroz **drugi stub**, s obzirom na to da je nemoguće osigurati procesuiranje svih odgovornih, predviđeno je osiguravanje da se zna istina o stradanjima kroz nesudske mehanizme - poput komisija za utvrđivanje činjenica. U ovom stubu se osigurava i da se zna sudbina nestalih osoba, kao i da se kroz formalno i neformalno obrazovanje uči istina o kršenjima ljudskih prava.

Treći stub nalaže državama da sistemska djeluju kako bi osigurale reparacije žrtvama i preživjelima - reparacije mogu biti materijalne (socijalna davanja različitim kategorijama) i nematerijalne (spomenici i memorijalni centri). U konačnici, posljednji **četvrti stub** nalaže institucionalne reforme koje će osigurati da se takva kršenja ljudskih prava ne mogu više dogoditi.

BIRN BiH je 2004. počeo sistemski pratiti sva suđenja za ratne zločine i kroz dnevno izvještavanje redovno uviđao trendove, izazove ali i smetnje, što je dovelo do rada na analizama i istraživačkim temama, a s vremenom i TV emisijama i multimedijalnim posebnim stranicama.

Ovaj metodološki pristup zadržali smo s rastom na ostala polja tranzicijske pravde. U odnosu na pravo na istinu, BIRN BiH je osigurao redovno dnevno izvještavanje o traganju za nestalim, učenju o ratu, različitim izazovima, akcijama i inicijativama za komisije za pomirenje. Pisanje o spomenicima, memorijalima i izazovima preživjelih i njihovih porodica da dobiju reparacije od države, također je postalo dio našeg dnevног izvještavanja. Kada uvidimo neki trend ili novi problem, pravimo analize, istraživanja i multimedijalne sadržaje.

U odnosu na garanciju neponavljanja, BiH je uradila jako malo na vettingu i lustraciji odnosno uklanjanju osoba iz javnog života koje su se povezivale s kršenjima ljudskih prava. Zato smo proširili svoj obim rada da bismo se bavili onim temama koje će na najjasniji način ukazati da li je BiH dosegla nivo osiguravanja ljudskih prava i jednakosti pred zakonom. Izvještavanje o pravosuđu, reformama, zločinima iz mržnje i prema manjinama, korupciji, ekstremizmu te čak medijskim i digitalnim pravima, postali su parametri kojima smo posmatrali na kom stadiju razvoja se nalazi bh. društvo i njene institucije

Ovakav rad je organizaciji 2020. godine donio najprestižniju evropsku nagradu za novinarstvo - European press prize - za rad na izvještavanju o tranzicijskoj pravdi.

U posljednjim godinama, posebno od početka ruske invazije na Ukrajinu, iskustvo sistemskog izvještavanja o ratnim zločinima je, nažalost, postalo izuzetno korisno. BIRN BiH

je već kroz različite projekte pravio kraće kurikulume o izvještavanju o suđenjima za ratne zločine, o nestalim osobama i ekstremizmu, a i specijalizovane treninge za ratno seksualno nasilje i izvještavanje o korupciji, javnim nabavkama i usmenoj historiji.

Ovaj dokument predstavlja prvi pokušaj prikazivanja cjelokupnog pristupa organizacije izvještavanju o tranzicijskoj pravdi. On je prvenstveno namijenjen novinarima i istraživačima koji imaju tu nesreću da žive i izvještavaju u zemljama i zajednicama pogodjenim masovnim kršenjima ljudskih prava.

Kažem nesreću, ali i nevjerovatnu sreću da su u prilici posvetiti svoj radni vijek izvještavanju o istini, o stradanjima, o pravima obespravljenih ljudi i o potrazi za ljudskim pravima u mjestima gdje su oni zaboravljeni, i to od onih koji bi ih trebali štititi. Kao i nevjeroyatnu čast da se doživi zahvala žrtava zbog tema koje obrađujemo i davanju glasa koji im je oduzet, kao i komplimenta hrabrih kolega iz Ukrajine koji izvještavaju iz ratnih zona i nastoje da svijetu približe slike i posljedice rata.

Naš put da budemo megafon glasovima hiljada žrtava i preživjelih nije ni blizu svog kraja. Niti je ovaj dokument definitivni i krajnji način rada jer suština našeg pristupa je u iznalaženju novih načina da osiguramo sveobuhvatniji pristup "našoj" pravdi. U radu na ovom dokumentu učestvovalo je mnogo kolega s kojima radim svaki dan, godinama, i koji su dali sve da ispričaju priče koje ih najviše pogađaju.

Prošle godine je Global Investigative Journalism Network objavio svoj prvi sveobuhvatni vodič za izvještavanje o ratnim zločinima i imao sam čast da predstavim ekspertizu BIRN-a BiH u poglavljima za genocid i zločine nad ratnim zarobljenicima. Ali i mnogo više od toga. Mogao sam to napisati iz ugla priče na koju sam najponosniji što sam ispričao, a to je priča čovjeka koji je pretrpio ratno seksualno zlostavljanje u logoru u BiH.

To je priča koju poistovjećujem s potragom za pravdom. Sveobuhvatnom pravdom. Nadam se da će ovaj kurikulum pomoći i drugim kolegama sa strašću ka pravdi.

Pravo na pravdu

Procesuiranje
odgovornih za kršenja
ljudskih prava

Suđenja za ratne zločine

Balkanska istraživačka mreža Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) od 2005. godine prati suđenja za zločine počinjene tokom posljednjeg rata. Danas arhiva koju posjeduje naša organizacija omogućava studentima, istraživačima i drugim novinarima da pretražuju svjedočenja stara gotovo 20 godina. Izvještaji BIRN-a BiH su besplatni, a tokom godina sticali smo povjerenje žrtava svjedoka, institucija te drugih medija.

Način suđenja za ratne zločine ovisi od države i zakona koji tretiraju ovaj zločin, kao i krivični postupak. U Bosni i Hercegovini se suđenja za ratne zločine počinjene u ovoj zemlji odvijaju u Sudu Bosne i Hercegovine, kantonalnim i okružnim sudovima, kao i u Osnovnom i Apelacionom sudu Brčko distrikta. Za ratne zločine u Bosni i Hercegovini sudilo se u Međunarodnom krivičnom суду за bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i njegovom nasljedniku, odnosno Međunarodnom mehanizmu za krivične sudove (MMKS) u Hagu, ali i u sudovima u Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj.

Svakodnevnim izvještavanjem o suđenjima za ratne zločine BIRN BiH teži da premosti jaz između pravosudnih institucija, sigurnosnih agencija i lokalne vlasti, te građana BiH – kroz blagovremeno, objektivno i pouzdano izvještavanje o prošlosti.

Praćenjem suđenja za ratne zločine doprinosimo uspostavljanju istine i drugim stubovima tranzicijske pravde.

Zašto izvještavati sa suđenja za ratne zločine?

Izvještavanje sa sudova je iznimno važno jer predstavlja svojevrsni arhivski materijal sa suđenja koja će se jednom ipak okončati, kulturu sjećanja, ali i snažan alat u borbi protiv revizionizma i negiranja zločina koji su se desili. Uobičajeno je da takvi narativi u postkonfliktnom društvu budu učestali, naročito ako se ne sankcionišu, ali izvještaji koji sadrže svjedočenja, materijalne dokaze i na kraju utvrđene činjenice o zločinima koji su se dogodili, kroz pravosnažne presude smanjuju mogućnost negiranja ili utiču na svijest šire javnosti u sagledavanju ratne historije i suočavanja s prošlošću – kao bitnog elementa za pomirenje.

Kroz ovaj vid izvještavanja mediji daju doprinos boljoj izgradnji demokratskog društva, razumijevanju između nekada zaraćenih strana, tako što se čuje glas žrtava i porodica, a koji često može povezivati zajednice bez obzira na kojoj su strani. Žrtve se pronalaze i povezuju u bolu, gubicima i patnjama koje su iskusili.

U dijelu sudnice predviđenom za javnost najčešće su novinari jedini prisutni, jer su porodice žrtava ili optuženih, ali i osobe koje su na bilo koji način oštećene zločinom, i uz zainteresovanost da prisustvuju suđenjima, onemogućeni zbog objektivnih razloga – udaljenosti suda od mjesta prebivališta, troškova koje put do suđenja iziskuje, slobodnog vremena i drugih razloga. Ponekad je slušati o preživljenom jednostavno previše za njih, kao i boravak u prostoriji sa onima koji su možda oduzeli živote njihovim najmilijima.

Zbog toga je važno izvještavati sa ovih suđenja kako bi što šira javnost bila upoznata s tokom predmeta, ali i oni koji možda iz daljine žele biti informisani.

BIRN BiH je pratilo suđenje za zločine u prijedorskome selu Zecovi koje je počelo još 2015. godine.¹ Suđenje je trajalo gotovo čitavu deceniju, tokom koje je više optuženih iz ovog postupka umrlo, a prvostepena presuda je donesena tek u decembru 2023. godine, kada su petorica optuženih osuđena na 59 godina zatvora, dok ih je sedam oslobođeno odgovornosti.² Tada smo izvještavali i o postupanjima suda i tužilaštva o bijegu nekih optuženih iz tog predmeta. Kada je suđenje počelo bilo je 14 optuženih.

Kroz medijsko izvještavanje podstiču se i ohrabruju žrtve da prijave ratne zločine, zagovaraju se njihova prava, ali se isto tako ukazuje na efikasnost ili neefikasnost pravosudnih organa, te ukazuje na eventualne pogrešne primjene prava, nepravovremene reakcije institucija i nepreventivne kazne.

Novinari u sudnici

Sudski postupci za ratne zločine su javni, izuzev u posebnim slučajevima kada sudsko vijeće zatvori suđenja za javnost. Medijima je dozvoljeno da prate suđenja i izvještavaju o njima. Oprema koja je dozvoljena medijima tokom suđenja također se razlikuje od zemlje do zemlje. U Bosni i Hercegovini nije dozvoljeno snimati tok suđenja, niti unositi opremu potrebnu za snimanje. Izuzetak je kada vijeće odluči dozvoliti medijima da kamerom snime početak ročišta, prije nego ono zvanično i počne.

Državni sud, na zahtjev novinara, izdaje desetominutne snimke s određenih suđenja, ali ti snimci su sa kamera videonadzora i uglavnom nedovoljno kvalitetni da bi se prikazale u televizijskom programu. Uz to, u prvih nekoliko minuta ročišta gotovo da se na snimku ne zabilježi ništa korisno jer većina tog vremena prođe ili u predstavljanju onih koji su u sudnici, čitanju zakletve, ili u općim pitanjima.

Sredstva koja novinari imaju u sudnici su papir i olovka, te je od iznimne važnosti pravilno i tačno zapisivanje sadržaja suđenja.

Prije nego krenu pratiti i izvještavati sa suđenja za ratne zločine, novinari se trebaju upoznati s osnovama sudskog postupka i osnovnim pravnim terminima. Poznavanje toka sudskog postupka olakšava novinaru njegovo praćenje i, u konačnici, izvještavanje. Novinari ne rade transkripte suđenja i njihov zadatuk je da često višesatna suđenja sumiraju u izvještaj koji nije duži od 600 riječi, osim u iznimnim predmetima s većim brojem optuženih, što može predstavljati svojevrstan izazov. Zbog toga je ključno poznavanje sudskog postupka i termina, kako bi mogli izdvajati najvažnije što se desilo na određenom suđenju.

SUĐENJE ZA ZLOČINE U SELU ZECOVI

5

osoba osuđeno

59

ukupan broj godina
zatvorske kazne

7

osoba oslobođeno
odgovornosti

¹ [Počelo suđenje za zločin u Zecovima](#), Detektor.ba

² [Za zločine u prijedorskome selu Zecovi ukupno 59 godina zatvora](#), Detektor.ba

U Bosni i Hercegovini sudskom postupku prethodi eventualna prijava, istraga, a nakon prikupljenih dokaza, po zakonskim osnovama, tužilaštvo podiže optužnicu koju potom potvrđuje nadležni sud. Nakon toga se optuženi izjašnjavaju o krivnji i sudski postupak počinje čitanjem optužnice, te izlaganjem uvodnih riječi tužilaštva i eventualno odbrane. Tada obično javnost čuje koliko svjedoka i drugih dokaza predviđaju obje strane u postupku, ali i sud. Nakon provedenih dokaza, odnosno saslušanja svjedoka, vještaka i uloženih materijalnih dokaza – kako tužilaštva, tako i odbrane – iznose se završne riječi strana u postupku u kojima se sumira sudski postupak i izvedeni dokazi, nakon čega se donosi prvostepena presuda na koju postoji pravo žalbe. O žalbi se odlučuje u drugostepenom postupku, a u nekim slučajevima i trećestepeno vijeće ili vrhovni sudovi donose konačnu odluku. Ovako napisano, sve izgleda poprilično jednostavno, ali u BiH to ne znači i efikasno, jer postupci su dugotrajni, nerijetko višegodišnji, s više stotina saslušanih svjedoka, a od kojih neki ne dožive kraj suđenja.

Novinari bi se prije suđenja trebali upoznati s krivičnim zakonom, krivičnim postupkom i ovladati minimumom sudske terminologije. Optužnica čini glavni akt koji itekako pomaže novinaru u svakodnevnom izvještavanju sa suđenja za ratne zločine.

U Bosni i Hercegovini je praksa Državnog tužilaštva, kao i kantonalnih i okružnih tužilaštava, da objavljuje anonimizirane optužnice na svojim službenim web stranicama. No, ova praksa nije uvijek postojala. Dugo godina jedino što su novinari znali o optužnici mogli su čuti prilikom njenog čitanja na početku suđenja. Poneke su sadržavale i više od 40 tačaka, što je izuzetno zahtjevno za zapisati, a neophodno za praćenje kasnije. Zamislite gradić na jugu BiH koji je napadnut od jedne vojske, kao i sva okolna sela i zaseoci čiji nazivi su veoma važni za postupak, ali vi prvi put čujete za njih.

Zato su urednici i novinari BIRN-a BiH u više navrata pozivali institucije da se optužnice i presude dostave javnosti kroz objave na službenim stranicama. Kroz svoj dugogodišnji rad pokretali smo kampanje poput “Stop cenzuri o ratnim zločinima”³, tražeći da se optužnice objavljaju.⁴

3 [Borba za javnu pravdu i istinu](#), Detektor.ba

4 [Transparentnošću protiv korupcije u pravosuđu](#), Detektor.ba

[Tužilaštva u BiH mijenjaju praksu objave optužnica, ali i dalje sporo](#), Detektor.ba

Smjernice za profesionalno i odgovorno izvještavanje sa suđenja za ratne zločine

- Objavljivati, prije svega, tačne i nepristrasne izvještaje sa suđenja.
- Ukoliko niste sigurni da ste nešto dobro čuli ili zapisali na suđenju, takve stvari ne stavljati u izvještaj, jer ostavljaju veliku mogućnost za grešku.
- Kontinuirano izvještavanje je važno zbog razumijevanja cijelog predmeta, monitorisanja pravosuđa, ali i fer izvještavanja.
- Ne tretirati optužene osobe krivim ili nevinim, dok sam sud ne doneše pravosnažnu presudu. Obaveza nedonošenja preuranjenih sudova o krivici optuženih, odnosno poštivanje načela pretpostavke nevinosti.
- Ne iznositi vlastite stavove niti komentare. Za to postoje druge forme poput kolumni.
- Ne zaključivati prilikom izvještavanja, nego pisati isključivo ono što je rečeno u sudnici i na način kako je rečeno. Citati trebaju biti jasni.
- Obaveza objavljivanja informacija o odbacivanju optužbe ili oslobođanju osobe za koju je ranije objavljeno da je optužena ili da je suđenje počelo.
- Uravnoteženo izvještavanje – obavezno dati prostor tužilaštvu, tako i odbrani u postupku.
- U svakom izvještaju stavljati pozadinu slučaja, kako bi javnost bila upoznata ko je, za šta i gdje optužen, te razumjela kontekst.
- Poseban oprez pri odabiru riječi koje koristimo, vodeći računa da često porodice žrtava i same žrtve čitaju izvještaje. Naprimjer, u predmetima seksualnog nasilja ne opisivati sam čin u detalje i izbjegavati dodatnu stigmatizaciju preživjelih.⁵
- Jezik pravnika prilagoditi publici. Kao i kod drugih novinarskih zadataka, pojednostaviti i pisati / govoriti što razumljivijim jezikom.
- Poseban oprez pri izvještavanju sa suđenja u kojima svjedoci imaju mjere zaštite.
- Izbjegavati senzacionalističke naslove i konstrukcije.

5 “[Vodič za medijsko izvještavanje o ratnom seksualnom i rodno zasnovanom nasilju](#)”, Trial International u Bosni i Hercegovini.

Svjedoci na suđenjima za ratne zločine

Jedan od glavnih dokaza na suđenjima za ratne zločine daju svjedoci kroz svoje iskaze u sudnici pred vijećem, tužilaštvom, optuženim i odbranom.

Svjedoci najčešće svjedoče javno, ali u dosta slučajeva traže mjere zaštite zbog lične i sigurnosti svojih porodica, zbog javnosti, stereotipnih sredina u kojima žive, ili činjenica o kojima će svjedočiti. Mjere zaštite koje traže, a sudije ih dodjeljuju, mogu biti različite – mjera zaštite identiteta kroz pseudonime ili inicijale, distorzija lika i glasa, svjedočenje iz druge prostorije, isključenje javnosti s cjelokupnog ili dijelova svjedočenja, kao i zabrana objavljivanja njihovog svjedočenja u javnosti.

Iako vijeće u sudnici određuje odnos prema svjedocima, često njihov identitet može nenamjerno biti otkriven od strana u postupku ili od samog svjedoka. Oni mogu odati ime svjedoka, mjesto gdje je živio, posao koji je radio i druge informacije iz kojih bi javnost ili oni koji ga poznaju, pogotovo ako živi u manjoj sredini, mogli shvatiti ko je svjedok.

Kod predmeta seksualnog nasilja žrtve traže mjere zaštite zbog stigme i srama, jer vrlo često ni njihovi najbliži ne znaju kroz šta su prošle, te se boje osude porodice i društva. U svim ovim slučajevima odgovornost je na novinaru – posvetiti posebnu pažnju da u izvještavanju ne navede ništa što bi moglo otkriti identitet svjedoka na bilo koji način. Otkrivanje identiteta i ugrožavanje zaštićenog svjedoka je krivično djelo, i u BiH je doneseno nekoliko presuda protiv onih koji su to učinili.

U slučajevima seksualnog nasilja, ako žrtve svjedoče javno pod punim imenom i prezimenom, novinari bi ipak trebali zaštititi njihov identitet zbog dostojanstva i njihove lične sigurnosti. Ovo su neki koraci koji za novinare nisu zakonski obavezni, ali ih trebaju pratiti zbog novinarske etike i morala.

U predmetu koji se vodio protiv Božidara Perišića i Vinka Zoranovića za zločine počinjene na području Rogatice 1992. godine, svjedokinja je pod punim imenom i prezimenom javno govorila o silovanju koje je pretrpjela od jednog od optuženih, ali su novinari njeno ime zaštitili.⁶

Kasnije je novinarima BIRN-a BiH ispričala na koji način je svjedočenje uticalo na nju i njeno mentalno i fizičko zdravlje, i koliko iscrpljujuće je za žrtve prolaziti kroz sam taj proces. U sudnici je stajala pod punim imenom i prezimenom. Odlučila se – za razliku od velikog broja svjedoka koji dobiju pseudonim, poput slova A ili B – pod svojim identitetom da se suoči s osobama koje je prijavila. Danas se kaje zbog takve odluke, opisuje kako su je optuženi vrijeđali kada je napustila sud. U *Detektorovoj* kasnijoj priči⁷ je odlučila biti svjedokinja “A”. U videointervjuu su novinari zaštitili i njenu sliku, te uradili distorziju glasa.

6 Perišić i Zoranović: “Odlično te znam”, Detektor.ba

7 Kako je prevelik fokus na ratne zločine rezultirao razočarenjem žrtava, Detektor.ba

Novinari BIRN-a BiH naročito se ponose činjenicom da je jedan od intervjuja, rađen sa žrtvom seksualnog zločina, rezultirao optužnicom i osuđujućom presudom za silovanje kod Srebrenice. Nakon što je objavljen intervju, tužilac je kontaktirao preživjelu preko novinarke BIRN-a BiH i pokrenuta je, te ubrzo okončana istraga.

BIRN BiH je snimio i dokumentarni film "Nečujni krik"⁸ koji prikazuje traume s kojima se žrtve seksualnog zlostavljanja nose više decenija nakon rata. Prenoseći svjedočenja žena i muškaraca koji su preživjeli seksualno zlostavljanje u ratu u BiH, ali i u susjednim državama, ovaj film je želio ohrabriti sve žrtve da prijave zločin i progovore o onome što im se desilo.

Dok su neki sagovornici govorili javno kroz kakve torture su prošli, drugi su željeli ispričati svoju priču, ali pod zaštitom identiteta – što su novinari i ispoštovali.

Štetne prakse u izvještavanju sa suđenja

Osobe koje svjedoče u predmetima ratnih zločina obično se prvi put nalaze u ulozi svjedoka koji podliježu direktnom, ali i unakrsnom ispitivanju. Često se ispituje njihov kredibilitet koji nije važan za medijsko izvještavanje. Ukoliko sud reaguje na nedolične vrste ispitivanja, novinar to treba zabilježiti i izvjestiti javnost o tome. Također, potrebno je izvjestiti ako reakcija sudije izostane.

U predmetima seksualnog nasilja novinari ponekad mogu tokom procesa uočiti da se krivnja prebacuje na samu žrtvu, po vrsti pitanja koja joj odbrana postavlja – prijašnja intimna iskustva, pristanak na odnos, impliciranje emotivne veze s optuženim. Također, zbog prirode sudskog procesa, ispitivanja o samom činu silovanja mogu biti vrlo detaljna – što ne znači da novinar u svom izvještaju treba navoditi sve te opise. Novinar treba izvjestiti o onome što je bilo na suđenju tako da ne ugrozi sigurnost, niti naruši dostojanstvo žrtve. Uvijek je poželjno imati na umu da samo svjedočenje predstavlja retraumatizaciju svjedoka, ali to isto može proizvesti i čitanje izvještaja sa suđenja. Zato novinari moraju biti pažljivi kada izvještavaju u ovim predmetima.

Novinari neće donositi odluke prije nego ih sud izrekne, niti koristiti termine poput "osuđeni", "kriv je" prije nego se doneše konačna presuda.

Novinar neće koristiti senzacionalističke naslove i rečenične konstrukcije poput "krvavi pir", "stravična isповijest", jer uvijek na umu mora imati da iza tekstova i riječi koje su

"Ja sam upala u arenu. Onda su se počeli boriti sa mnom, zato što sam ključni svjedok. Onom je bila potrebna odbранa, ovom osuđujuća... I ja sam bila nešto između. Svako se tu dokazivao, jedina sam ja tu kojoj je bila potrebna pravda", rekla je novinarima BIRN-a BiH, naglašavajući da se danas osjeća kao "iscijedena krpa".

Svjedokinja silovanja na području Rogatice 1992. godine

objavljene stoje ljudi koji su preživjeli ratne nedaće i koji ih, čitajući o tome, ponovo proživljavaju.

Priče izvan sudnica

Osim izvještaja iz sudnice, novinari prisustvujući suđenjima mogu naći ideje za druge priče koje se mogu ispričati kroz različite forme – reportaže, TV, analize, čak i istraživanja. Također se može ispričati kroz sadržaj namjenski napravljen ili prilagođen za društvene mreže – poput kratkih videa, *reelsa* ili *storyja* za određenu publiku. Te priče mogu biti o nestalim osobama, neprocesuiranim zločinima, neefikasnosti pravosuđa i slično.

Takve priče BIRN BiH donosi, ne samo iz BiH, već i susjednih zemalja, a izvještavao je i o suđenjima u odsustvu u Ukrajini, tranzicijskoj pravdi i izazovima u ovoj zemlji nakon invazije Rusije.⁹ U zemlji u kojoj je još uvijek rat, novinari su zabilježili brojne priče žrtava, te analizirali sličnosti i razlike u patnjama građana Ukrajine danas i BiH prije 30 godina.

Kada su novinari bili u posjeti Ukrajini, vidjeli su razorene neke od ključnih zgrada, pa čak i dječije vrtiće. Tako je bilo u mnogim gradovima BiH. Jednu takvu priču ispričali smo u filmu “Pod zemljom” o bolnici koja je uništena i potom izgrađena četiri metra pod zemljom, kako bi pacijenti i medicinsko osoblje bili sigurni. Tako je pod zemljom – bez struje i osnovnih medicinskih pomagala – rođeno više od 500 beba u Olovu, a bolnica je mjesечно primala oko 1.300 ranjenika i drugih pacijenata.

Priča je ubrzo prerasla našu mjesecnu emisiju TV Justice,¹⁰ pa su urednici i novinari BIRN-a BiH procijenili da treba biti ispričana i na jedan drugačiji način – kao dokumentarni film “Pod zemljom”.¹¹

BIRN BiH je film objavio simbolično na dan preseljenja Doma zdravlja Oovo koje se desilo s 3. na 4. maj 1993. godine, a film je premijeru imao 2020. godine na Sarajevo Film Festivalu (SFF) u programu “BH Film”.

Dokumentarni film BIRN-a BiH “Samir Mehić Bowie – Pisma iz Srebrenice” također je prerastao iz, prвobитно zamišljene, reportaže o Samiru Mehiću Bowieju – srebreničkom rock gitaristi koji je ubijen u genocidu u julu 1995. godine¹² – u film. Tada je jedan od sagovornika pokazao novinarima pisma koja je tokom rata razmjenjivao sa svojim najboljim prijateljem Mehićem. Način na koji je Faruk Smajlović pričao o svom prijatelju Bowiju u kratkom video za društvene mreže¹³ i sadržaj pisama u kojima Mehić opisuje život u Srebrenici, ponukao je BIRN BiH da snimi dokumentarac o Samiru Mehiću, ali i rock muzičkoj sceni prije i tokom rata u Srebrenici. Uz novinarsku ekipu, uključena je i profesionalna filmska ekipa kako bi se uz glumca snimile rekonstrukcije života Samira Mehića.

Osobe koji su prošle kroz ratna iskustva su sagovornici prema kojima treba imati poseban pristup. Empatija, razumijevanje – bez insistiranja da pričaju po svaku cijenu – nešto je što

9 [U utrci za pravdom, Ukrajina ponavlja greške Bosne i Hercegovine](#), Detektor.ba

10 [Olovske junaci u bijelom: Život i smrt u bolnici pod zemljom](#), Detektor.ba

11 [Pod zemljom](#), Detektor.ba

12 [“Bowie” iz Srebrenice: Dan kada je utihnula muzika](#), Detektor.ba

13 [“Bowie” iz Srebrenice: Dan kada je utihnula muzika](#), Detektor.ba

novinar mora imati na umu kada radi intervjuje sa žrtvama i njihovim porodicama. Snimajući videe stotinu osoba koje su preživjele genocid, za projekat “Životi iza polja smrti”,¹⁴ novinarka BIRN BiH prekinula je snimanje intervjeta s jednom od sagovornica. Zbog vrste pitanja o ocu koji je ubijen u genocidu i sjećanjima na njega, sagovornica je bila veoma uzrujana te otkrila, između ostalog, da je u ranom stadiju trudnoće. Novinarka je prekinula intervju kako ne bi došlo do posljedica po sagovornicu i njeno fizičko i mentalno zdravlje, ili komplikacija trudnoće. Iako se radilo o posljednjoj, stotoj sagovornici, na kraju projekta je ipak pronađen drugi sagovornik umjesto nje.

Novinar neće kriti namjere u koje svrhe će biti objavljen intervju, te će preuzeti sve moguće korake da sagovornike upozna s procesom priče.

S obzirom na to da se radi o osjetljivoj kategoriji sagovornika, novinar će po potrebi zaštiti njihov identitet, ali će uvjek štititi dostojanstvo sagovornika i njihovu dobrobit.

BIRN BiH je učestvovao u mirovnoj akciji “Četiri silosa”, organizacije za promovisanje mira Centar za nenasilnu akciju Sarajevo-Beograd, u kojoj su nekadašnji logoraši, veterani i mirovne aktiviste posjetili četiri lokacije koje su tokom rata bile logori.

Marijan Krajina je tada prvi put ušao u ćeliju u Kaćunima kod Busovače, gdje je bio zatvoren 1993. godine.¹⁵ Shrwan emocijama, ipak je razgovarao s novinarkom koja je vodila računa o njegovom trenutnom mentalnom i zdravstvenom stanju, s obzirom na to da se radilo o osobi starije životne dobi. Intervju nije bio uređen u kontinuitetu, kao što je to običaj, nego je tokom dvodnevne akcije u nizu kraćih razgovora Krajina govorio novinarki o onome što je prošao.

Krajina je samim dolaskom na lokaciju doživio retraumatizaciju, a onda i govoreći o tome, zbog čega je novinarka odlučila da radije s njim razgovara više puta tokom akcije i da on kroz opušteniju priču ispriča ono što mu se dogodilo. Krajina je bio upoznat s korištenjem njegovih izjava u svakom trenutku.

Ako je riječ o istraživanjima u kojima se otkrivaju imena mogućih počinilaca nekog krivičnog djela, novinar će uložiti izuzetne napore da te osobe obavijesti o tome i da im priliku za odgovor.

U slučaju snimanja maloljetnih osoba, potrebno je obezbijediti pisani pristanak staratelja.

Sagovornici ukazuju povjerenje novinarima koji to ne smiju izgubiti, narušiti ili ne ispoštovati. Mediji su sredstvo da se čuje glas žrtava i uvjek će se prema njima odnositi s najvećim stepenom poštovanja.

BIRN BiH je 2020. godine dobio specijalnu nagradu European Press Prize¹⁶ zbog “napora i uspjeha u osiguravanju pravde za žrtve ratnih zločina”. Članovi žirija su objasnili da su nagradu dodijelili zbog “napora i uspjeha u osiguravanju pravde za žrtve ratnih zločina”.

“Rad BIRN-a osigurava jedinstvenu arhivu svih suđenja za ratne zločine, kao i mnoge lične priče preživjelih, dokumentarne filmove o žrtvama seksualnog nasilja i porodicama nestalih, i brojna druga istraživanja i analitičke priče”, naveli su članovi žirija.

14 [Životi iza polja smrti](#), Detektor.ba

15 [Suze, izvinjenja i pružanje ruke među logorašima i veteranima na mjestima zatočenja](#), Detektor.ba

16 [BIRN BiH dobitnik European Press Prize](#), Detektor.ba

Pravo na istinu

Osigurati da se zna
istina o stradanjima kroz
nesudske mehanizme
poput komisija za
utvrđivanje činjenica

Pravo na istinu

Strategija tranzicijske pravde u Bosni i Hercegovini¹⁷ – koja je prije više od desetljeća usvojena u formi nacrta, ali nikada nije stupila na snagu – afirmiše pravo na istinu, kao nezavisno pravo koje svojim djelovanjem prevazilazi problematiku rješavanja sudbine nestalih. Samim tim prepoznaje se kao pravo žrtava i njihovih porodica, te društva u cjelini, da saznaju istinu o tome šta se dogodilo, uzroke, te da se identificiraju žrtve i počiniovi i sačuva dokumentacija o kršenjima prava kako bi se spriječila revizija prošlosti i negiranje zločina.

Samo procesuiranje ratnih zločina, prema ocjenama međunarodnih stručnjaka, nije jedini korak na putu ka utvrđivanju istine, već je neophodno provođenje ostalih aktivnosti u utvrđivanju činjenica i kazivanja istine. Najprije formiranje komisija koje će na objektivan način pobliže utvrditi stvarno stanje – koje ne samo da će doprinijeti utvrđivanju istine, već i otvoriti put ka pomirenju – pravljenje baza i mapiranje zločina, ali i kurikulum u obrazovnom sistemu koji će budućim generacijama olakšati objektivno izučavanje o utvrđenim činjenicama.

Iako se ranije pravo na istinu prvenstveno odnosilo na prava porodica da dobiju informacije o sudbini nestalih članova, decenijama u BiH za istinom tragaju brojna udruženja logoraša, stradalih iz rata, porodica pогinulih i ranjenih, raseljenih, kojima kroz naše izvještavanje i pisanje vijesti, reportaža, analiza i istraživanja to i pokušavamo omogućiti.

Evropska komisija je 2019. godine usvojila Mišljenje o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji¹⁸, a među 14 ključnih prioriteta iz oblasti demokratije – koji se trebaju ispuniti na tom putu – jeste i da se poduzmu konkretni koraci za promicanje okruženja pogodnog za pomirenje, kako bi se prevladalo naslijede rata.

Komisija u Mišljenju navodi da političko okruženje još uvijek ne doprinosi pomirenju i prevazilaženju događaja iz prošlosti, da visokorangirani politički lideri često osporavaju utvrđene činjenice, te izazivaju sumnje u neovisnost i nepristrasnost međunarodnih sudova.

Strategija tranzicijske pravde je nudila rješenja za rad komisija koje bi se bavile utvrđivanjem istine, unaprijedio bi se proces memorijalizacije, doprinijelo pronalasku nestalih, spriječila manipulacija o zločinima i donijela satisfakcija žrtvama, ali nije bilo političke volje, što potvrđuje i mišljenje EU.

U našim tekstovima uvijek vodimo računa koje podatke koristimo i na koje se relevantne izvore možemo nasloniti, jer u BiH ne postoji institucionalno suočavanje s prošlošću, zvanični izvještaji, baza podataka i komisije za istinu i pomirenje. Uz to, izvještavali smo o pokušajima manipulacije brojkama stradalih, kao i minimiziranju zločina.

17 [Strategija tranzicijske pravde u BiH 2012-2016. godina](#), nacrt, Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine

18 [Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji](#), EUR-Lex

Komisije za utvrđivanje broja stradalih i događaja

Brojni evropski dokumenti definišu komisije za istinu kao "fleksibilne instrumente koji su u svojoj prirodi usmjereni na žrtve koje mogu biti iskorištene za stvaranje historijskih zapisa, pokretanje dijaloga i formulisanje preporuka za razne reforme". Procesi dokumentovanja i utvrđivanja koje sprovode komisije za istinu, istražne ili druge misije za utvrđivanje činjenica, prema Političkom okviru EU za podršku tranzicijskoj pravdi, mogu doprinijeti u istrazi i javnom priznanju povreda ljudskih prava i stradanja žrtava.

Svakako da u radu komisija postoji imperativ za društvo kao cjelinu da sazna istinu, uključujući i identitet počinilaca i uzroke, činjenice i okolnosti pod kojima su se odigrali događaji.

Međutim, 32 godine od početka rata u Bosni i Hercegovini ne postoje komisije na državnom nivou koje bi utvrdile tačan popis žrtava imenom i prezimenom, kao i činjenice za različite događaje.¹⁹

Strategijom za tranzicijsku pravdu bilo je predviđeno i formiranje takvih komisija, ali kako do usvajanja dokumenta nikada nije došlo, brojni događaji iz rata bili su i još uvijek jesu podložni propitivanjima, ili o njima postoji niz različitih podataka.²⁰

Ništa dalje od BiH nisu otišle ni susjedne zemlje, jer je ranije i u regionu postojao pokušaj institucionalizacije Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o žrtvama ratnih zločina (REKOM) koji je, uprkos podršci javnosti u BiH s 200.000 potpisa građana na peticiji, naišao na političke prepreke. U svom radu novinari su nerijetko istraživali upravo i djelovanje susjednih zemalja.

Nije u BiH ništa neuobičajeno da dvije strane u sukobu (nekada i tri) iznose različita viđenja, broj žrtava, razmjere materijalne štete u interpretaciji istog događaja.

I prije Nacrta strategije bilo je pokušaja domaćih i međunarodnih organizacija da se uspostave komisije za istinu, ali su ostali na pokušajima. Ti pokušaji nikada nisu imali podršku političkih aktera koji često neprovjerene podatke, jer im tako odgovara, koriste ih ili ignoriraju u svojim javnim istupima, a služe se njima i za druge svrhe. Izvještavajući o tome, posebno mjesto u izvještajima ostavljamo za glas onih na koje takve izjave najgore utiču.

Pokušaj osnivanja nevladine regionalne komisije u BiH je također naišao na razne prepreke.

Vijeće ministara je 2006. formiralo Komisiju za ispitivanje istine o stradanjima Srba, Hrvata, Bošnjaka, Jevreja i ostalih u Sarajevu u periodu od 1992. do 1995. godine.²¹ Ali ona nikada nije napravila izvještaj, uprkos trošenju oko 230.000 maraka.

Zadatak ove komisije je bio da na transparentan način utvrdi, između ostalog, masovna i pojedinačna ubistva sa mjestima posmrtnih ostataka žrtava, zatočenja, silovanja i seksualna zlostavljanja, te slučajeve deportacije, protjerivanja i nestanka ljudi.

19 [Izostanak vjerodostojnih komisija za istinu ostavlja broj ubijene djece za debatiranje](#), Detektor.ba

20 [Strategija za tranzicijsku pravdu zaboravljena skoro deceniju](#), Detektor.ba

21 [Odluke Vijeća ministara Bosne i Hercegovine - juni 2006. godine](#), Vijeće ministara Bosne i Hercegovine

Godinu kasnije osnovana je i Komisija za istinu i pomirenje Skupštine općine Bijeljina. Iz ove komisije su tvrdili da su Skupštini slali izvještaj, ali da on nikada nije došao na dnevni red.

Vlada Republike Srpske je 2019. osnovala Komisiju za istraživanje stradanja Srba u Sarajevu od 1991. do 1995. i Nezavisnu međunarodnu komisiju za istraživanje stradanja svih naroda u srebreničkoj regiji od 1992. do 1995. godine, koje su sačinile izvještaje nasuprot sudski utvrđenim činjenicama, što su pokazale naše analize.

Osim jednog poglavља koje se odnosi na ubistva građana srpske nacionalnosti na lokalitetu Kazana, izvještaj za Sarajevo je najvećim dijelom sastavljen od poglavљa koja se odnose na povijesni kontekst u BiH, ulogom radikalnog islamizma, medija, te fizičkim i psihičkim aspektima patnje.

Osim toga, naša analiza je pokazala da izvještaj negira da su se masakri na sarajevskoj pijaci Markale desili na način kako je to ustanovilo nekoliko sudske vijeća u Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, odnosno navode se tvrdnje koje jedna strana decenijama forsira – da se radi o podmetnutoj eksplozivnoj napravi, da granata nije mogla biti ispaljena s položaja Vojske Republike Srpske, da nije tačan broj žrtava i da su one naknadno dovožene.²²

Osim u izvještaju ove komisije, političari iz Republike Srpske često negiraju stradanja na Markalama – utvrđena u sudske činjenice, a upravo su se haške presude pokazale kao alat za suprotstavljanje ovakvim tvrdnjama i stavovima, koje i mi koristimo u svom radu.²³

Komisija za Srebrenicu je u izvještaju zaključila da u julu 1995. nije počinjen genocid, te da je stvarni broj njegovih žrtava upola manji od broja koji se navodi u presudama Haškog tribunala, što su također narativi kojima se koriste politički i ostali akteri iz Republike Srpske, i većim dijelom iz Srbije, ali koje nerijetko prenose i mediji u Rusiji.

A upravo nam je analiza haških presuda poslužila kao temelj da prikažemo sve utvrđene činjenice koje je ovaj izvještaj pogrešno interpretirao.²⁴

Upravo nedostatak komisija koje bi se bavile stvarnim činjenicama stvara prostor za manipulacije i različito tumačenje događaja.

U njihovom nedostatku se zato koristimo pravosnažnim presudama kao najznačajnijim dokumentima, odnosno onim što su utvrđeni međunarodni i lokalni sudovi.

Sudska utvrđena činjenica je da je Sarajevo tokom rata bilo pod opsadom, ali se nijedna presuda nije ozbiljno pozabavila brojem civila koji su tokom četiri ratne godine ubijeni u glavnem gradu BiH. Sudska vijeća su utvrdila brojke o poginulim i ranjenim koji su navođeni u incidentima granatiranja i snajperskog djelovanja, ali ukupan broj stradalih nisu, zbog čega onda uvijek u našim tekstovima navodimo “prema podacima udruženja”, oslanjajući se na njihove spiskove koji su napravljeni prema prijava preživjelih članova porodica stradalih.²⁵ Tako je i sa brojem stradalih u drugim gradovima ili zatočenim u logorima, gdje se također pozivamo na podatke udruženja, izuzev ako oni nisu navedeni u nekoj od pravosnažnih presuda.

22 [BIRN Fact Check: Izvještaj o stradanju Srba u Sarajevu nasuprot sudske utvrđenim činjenicama](#), Detektor.ba

23 [Detektor Fact-Check: Osporavanje presuđenih činjenica o Markalama](#), Detektor.ba

24 [BIRN Fact Check: Izvještaj o stradanjima u Srebrenici u suprotnosti sa sudske utvrđenim činjenicama](#), Detektor.ba

25 [Nakon 31 godinu od ubistva djece u Čekaluši, roditelji više nemaju snage da govore](#), Detektor.ba

Izuzetak je broj ubijenih u genocidu u Srebrenici, gdje presude u Hagu navode da je ubijeno više od 7.000 muškaraca i dječaka,²⁶ što i mi koristimo u svojim tekstovima, za razliku od izvora koji navode da je taj broj veći ili duplo manji. Pišući o ovoj tematici, također smo oprezni u pravnoj kvalifikaciji odnosno činjenici da nisu svi procesuirani osuđeni za genocid, već i za zločin protiv čovječnosti i druge ratne zločine počinjene u Srebrenici.

Osim za vijesti, izvještavanja i reportaže, upravo su pravosnažne presude, odnosno sudski dokumenti korišteni tokom postupka, izjave svjedoka i nalazi vještačenja postali glavni izvori za istraživanja neprocesuiranih zločina, jer sadrže imena i dovoljan broj svjedočenja i materijalnih dokaza protiv potencijalnih počinilaca.

Osim komisija, prikupljanjem podataka se mogu baviti i druge institucije, čije podatke koristimo uz provjeru metodologije rada i kredibiliteta.

Memorijalni centar Srebrenica redovno objavljuje izvještaje²⁷ o negiranju genocida u javnom medijskom prostoru Bosne i Hercegovine i regije, a obuhvaćene su javne ličnosti i društvene mreže, a sami akti sadrže i preporuke koje se, između ostalog, odnose na procesuiranje ratnih zločina, zalaganje za reformu obrazovanja, te zaštitu aktivista i zagovornika istine.²⁸

Baze podataka

Bazama podataka često se koriste institucije koje rade na pronalasku nestalih, udruženja raseljenih lica, unije logoraša, civilnih žrtava rata, porodica poginulih ili ratni vojnih invalida. Neke od institucija godinama razvijaju svoje baze, kao što je slučaj sa Institutom za traženje nestalih osoba BiH, dok su većina udruženja i organizacija ograničena geografskim područjem koje pokrivaju.

Sami podaci trebaju biti lako dostupni u pretragama, poredani hronološki ili abecedno, ili po regijama – ako govorimo o bazama u koje je ušlo više država, odnosno gdje se radi o previše

Memorijalni centar Srebrenica redovno objavljuje izvještaje o negiranju genocida u javnom medijskom prostoru Bosne i Hercegovine i regije, a obuhvaćene su javne ličnosti i društvene mreže, a sami akti sadrže i preporuke koje se, između ostalog, odnose na procesuiranje ratnih zločina, zalaganje za reformu obrazovanja, te zaštitu aktivista i zagovornika istine.

²⁶ [Komandanti vojne policije izbjegli odgovornost za srebrenički genocid](#), Detektor.ba

²⁷ [Šta trebate znati o najnovijem izvještaju Memorijalnog centra Srebrenica o negiranju genocida](#), Detektor.ba

²⁸ [Negiranje genocida smanjeno, ali i dalje značajno prisutno: Izvještaj Memorijalnog centra Srebrenica](#), Detektor.ba

podataka za jednu državu – kada se sadržaj može prikazati podijeljen po teritorijalnim ili nekim drugim oblastima.

Osim institucija, na prikupljanju podataka i informacija, koji će u konačnici prerasti u baze, mogu raditi nevladine organizacije i mediji. A upravo podaci koji se tako metodološki prikupe mogu koristiti institucijama, udruženjima i građanima, pa čak i komisijama koje se bave utvrđivanjem stvarnog broj stradalih, prognanih, zatočenih ili seksualno zlostavljenih u ratu.

BIRN BiH je napravio više *data* baza, a neke od njih se redovno i ažuriraju.

Za pravo na istinu svakako najprije treba pomenuti Bazu sudski utvrđenih činjenica o ratu u Bosni Hercegovini,²⁹ izrađenoj na zaključcima sudskih vijeća u Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ).

Metodologija je bazirana na pažljivoj analizi više hiljada stranica – koliko sadrži 50-ak presuda u predmetima MKSJ-a koji se bavio zločinima počinjenim u BiH, a rezultat je prikaz više od 2.000 sudski utvrđenih činjenica o masovnim i pojedinačnim ubistvima, o zatvaranju, silovanju, protjerivanju stanovništva te uništavanju njihove kulturno-vjerske imovine i objekata. Osim zločina nad civilima, u bazi su i zločini počinjeni nad ratnim zarobljenicima.

Cilj ove baze, za razliku od nekih istraživanja koje smo objavili, nije bio navođenje konkretnih imena počinilaca i žrtava, već zločina koji su utvrđeni sudskim presudama. U nekim presudama su počinoci oslobođeni odgovornosti, ali su sudska vijeća utvrdila postojanje zločina – kroz progon, masovna ubistva, zatočenja i logore, seksualno nasilje i protjerivanje, i upravo oni čine srž baze onim što je nesporno utvrđeno.

Sve činjenice prati broj paragrafa i stranice iz presude iz koje su preuzete, što omogućava čitaocima da dobiju više informacija. Materijal je podijeljen u deset regija i svaku prati kratki dokumentarni film koji, osim zaključaka presuda i incidenata, sadrži i lična svjedočenja svjedoka, žrtava i preživjelih, čime se i na takav način želi pružiti podrška u borbi protiv negiranja i minimiziranja zločina i presuđenih činjenica, kao i materijal za edukaciju učenika, studenata, istraživača i drugih.

U našim tekstovima često se koristimo ovom bazom iz koje prenosimo utvrđene činjenice kada pišemo reportaže, podsjećamo na godišnjice ili radimo tematske reportaže o nekom događaju. Baza sadrži i edukativni nastavni materijal koji je nastao nadogradnjom znanja profesorice historije na novinarski rad, i već se koristi u školama u nekim kantonima u BiH.

Iako nije primarno napravljena u formi baze, naša podstranica "Mjeseci opsade"³⁰ sadrži sličan materijal sa svjedočanstvima za svaki mjesec opsade Sarajeva – od aprila 1992. do novembra 1995. – koji uključuju stradanja građana, od ranjavanja njih i članova njihovih porodica do pogibija srodnika i bliskih prijatelja, preživljavanja svakodnevnog snajperisanja i granatiranja, te razvoj i održavanje kulturnog života pod opsadom. Ova podstranica je simbolično predstavljena na 30. godišnjicu početka opsade glavnog grada i korištena je, kao i Baza sudski utvrđenih činjenica, više puta u radu novinara BIRN-a BiH, ali i drugih medija koji prenose nas sadržaj.

29 [Baza sudski utvrđenih činjenica o ratu u BiH](#), Detektor.ba

30 [44 mjeseci opsade](#), Detektor.ba

Uz to, u formi podstranice je urađeno i istraživanje o ulozi Srbije u ratu u Bosni i Hercegovini,³¹ gdje su na jednom mjestu izvučeni zaključci o glavnim činjenicama iz posljednje donesene haške presude za zločine u BiH, ali i hronološki dat prikaz kako su sudska vijeća u Hagu definisala sukob u BiH od početka procesuiranja ratnih zločina – sredinom 1990-ih godina. Ovaj sadržaj je dopunjeno izjavama oštećenih svjedoka čiji su članovi porodice ubijeni, što je konstatovano haškom presudom, ili onih koji su bili mjesecima zatvoreni u logoru u Srbiji. Novinari uvijek s posebnom pažnjom razgovaraju s njima, vodeći računa o mogućoj retraumatizaciji, ugodnoj atmosferi, pristanku i fer objavi.

U formi baze nije zamišljen ni projekat “Životi iza polja smrti”³² koje je BIRN BiH radio s Memorijalnim centrom Srebrenica, ali stranica na kojoj je objavljen sadrži svjedočanstva preživjelih svjedoka genocida, te se u konačnici pokazao kao vrijedna zbarka iskaza o zločinima koji se mogu koristiti u našim vijestima, analizama i reportažama.³³

Primarna ciljna grupa bile su žrtve genocida, njihove porodice i ljudi pogodjeni zločinom direktno i indirektno, kao i povratnici u Srebrenicu i šиру okolinu. Bilo je važno sačuvati njihova svjedočanstava, kako bi bila trajno pohranjena i nakon njihove smrti. Mnogi članovi porodica ili preživjeli dali su Memorijalnom centru u Srebrenici na trajno čuvanje posljedne uspomene na svoje voljene koji su život izgubili u genocidu, a ti su predmeti danas dio stalne postavke u memorijalnoj sobi u Potočarima.

Zbog učestalog negiranja genocida i drugih ratnih zločina te veličanja ratnih zločinaca, objavili smo i bazu “Mapiranje mržnje”.³⁴

Iako nije nužno vezana za tranzicijsku pravdu i pravo na istinu, baza presuda za terorizam,³⁵ koju je Balkanska istraživačka mreža razvila i sačinila prije nekoliko godina, možda je najbolji primjer kako početi s pravljenjem određene baze. Obuhvaćene su presude za domaći terorizam, kao i presude za borbe u sukobima u Siriji i Ukrajini koje su izrečene u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i na Kosovu.

Ova baza podataka sadrži i detaljne preglede slučaja koji uključuje fotografije i videozapise, koristeći opsežno izvještavanje BIRN-a BiH o tim slučajevima, kao i resursni centar koji nudi videouputstva i PDF brošure o tome kako izvještavati o nasilnom ekstremizmu i terorizmu.

“Mapiranje mržnje”

Zbog učestalog negiranja genocida i drugih ratnih zločina te veličanja ratnih zločinaca, objavili smo i bazu “Mapiranje mržnje”.

31 [Uloga Srbije u ratu - slagalica kroz sudske presude](#), Detektor.ba

32 [Životi iza polja smrti](#), Detektor.ba

33 [Stotinu cvjetova za ubijene i ranjene na srebreničkom školskom igralištu](#), Detektor.ba

34 [Mapiranje mržnje](#), Detektor.ba

35 [Presude za terorizam i učešće na stranim ratištima](#), Detektor.ba

Tako stranica sadrži detaljni webinar koji su novinari BIRN-a BiH pripremili o profesionalnom izvještavanju o terorizmu i korištenju Baze, kao i kratke videosadržaje s osnovnim pravilima izvještavanja koji su pripremljeni u saradnji sa OSCE-om i Vijećem za štampu Bosne i Hercegovine.

Na sličan način smo radili na Bazi službenih automobila³⁶ iz koje su mediji godinama crpili podatke za svoje priče, kao i Bazi disciplinskih postupaka protiv policajaca³⁷ s jasnim prikazima presjeka lakših i težih povreda službene dužnosti. Ovakve baze mogu poslužiti kao primjer rada u brojnim oblastima.

Kurikulum u obrazovanju

U BiH paralelno egzistiraju tri nastavna plana i programa – hrvatski, srpski i bosanski – i ne postoje jedinstveni udžbenici³⁸, pa djeca uče “tri istine” o ratnoj prošlosti na časovima Historije, tri književna kanona, čak su i geografski pojmovi podijeljeni po nacionalnoj osnovi.³⁹

U nekoliko općina i dalje postoje “dvije škole pod jednim krovom”, uprkos presudama Ustavnog suda Federacije koje govore o tome da se ovim sistemom krše ljudska prava djece.

Zbog postojanja različitih planova i programa za predmet Historija s dijelovima fokusiranim na rat u BiH od 1992. do 1995., djeca u osnovnim i srednjim školama znanje crpe iz sadržaja koji nisu utemeljeni na presudama međunarodnih i lokalnih sudova, dok komisije za utvrđivanje istine, koje bi dale detaljnije podatke o stradalima, i ne postoje. Takav odnos stvara pogodno tlo za širenje dezinformacija i proizvoljnih sadržaja, odnosno predstavljanja rata i ratnih zločina na različite načine.

Prije nekoliko godina je bilo najavljeno da bi djeca u Srbiji i Republici Srpskoj gradivo iz nacionalne grupe predmeta mogla učiti po istim nastavnim planovima i programima, a naša analiza⁴⁰ je pokazala da se o ratnim događajima osnovce uči različito i nerijetko ignorisu činjenice iz presuda.

Analiza uvida u udžbenike Historije i Istorije u BiH i Srbiji je tada pokazala različito pristupanje, ili čak i ignorisanje pojedinih tema, događaja i osoba, kao i fokusiranje na vlastite žrtve i minimiziranje ili zanemarivanje žrtava drugih naroda. Različito su prikazani i opsada Sarajeva, etničko čišćenje, ratni zločini, genocid u Srebrenici, te uloge Radovana Karadžića i Ratka Mladića, bivših političkih i vojnih lidera RS-a koji su u Hagu osuđeni na doživotne kazne zatvora.

Kasnije je u Tuzlanskom kantonu u dodatku udžbeniku Historije za deveti razred devetogodišnje osnovne škole u korištenim izvorima izbjegnuto korištenje domaćih i međunarodnih presuda, ali se autor poziva na knjigu “Armija, ključ mira” Rasima Delića,

36 [BIRN BIH: Baza službenih automobila](#), Detektor.ba

37 [Interne kazne ne sprečavaju policijsko nasilje i nedolično ponašanje](#), Detektor.ba

38 [Epizoda 87: Obrazovanje u BiH – Šta \(ne\)učimo djecu u školama](#), Detektor.ba

39 [Obrazovanje s ciljem življena u prošlosti](#), Detektor.ba

40 [Udžbenici nedavne \(h\)istorije ignoriraju sudske presude i relativiziraju zločine](#), Detektor.ba

kojeg je Haški tribunal pravosnažno osudio na tri godine zatvora jer nije preduzeo mjere da spriječi ili kazni zločine mudžahedina počinjene nad srpskim zarobljenicima u blizini Zavidovića.⁴¹

Stručnjaci za obrazovanje s kojima sarađujemo su pojasnili da su prije više od 15 godina, odnosno 2007., sva nadležna ministarstva u BiH usvojila smjernice za pisanje i ocjenu udžbenika za osnovne i srednje škole u Bosni i Hercegovini. U tim smjernicama je navedeno da bi "udžbenici trebali biti urađeni tako da historijski izvori budu uvršteni u sadržaj udžbenika za svaku nastavnu jedinicu i da budu raznovrsni", ali praksa pokazuje da u pojedinim udžbenicima i dalje preovladava isključivo autorska interpretacija.

Dok su novinari BIRN-a BiH snimali emisiju TV Justice⁴² u jednoj sarajevskoj srednjoj školi, učenici završnih razreda su im prenijeli da znanja o ratu crpe od priča svojih roditelja, djedova, baka, komšija, ali i iz sadržaja koji nađu na društvenim mrežama, dok je to u udžbenicima, kako su nam tada kazali, na neki način ograničeno.

U Sarajevu su djeca posljednjih nekoliko godina počela učiti o opsadi grada i genocidu u Srebrenici iz materijala koji se pozivaju na presude, ali nastavnici u glavnom gradu i drugdje i dalje nemaju dovoljno materijala iz pouzdanih izvora koje mogu koristiti.⁴³

Kako bismo to promijenili, izašli smo iz klasičnog novinarstva i napravili Bazu sudski utvrđenih činjenica. Osim nastavnicima i istraživačima, Baza je namijenjena i ministarstvima obrazovanja, kako bi djeca u školi mogla učiti šta je ono što je sudski utvrđeno, a ne kako različite strane u ratnom sukobu, odnosno nakon njega, interpretiraju, uzimajući iz presuda ono što njima odgovara, a negirajući relevantne sudske činjenice.

Nastavnici iz ponuđenih obrazovnih alata mogu crpiti materijale za nastavne planove i programe, te metodologije o tome kako predavati o proteklom ratu.

Profesorica Melisa Forić Plasto je za Bazu sačinila Priručnik za nastavnike i profesore historije,⁴⁴ kako bi na lakši način mogli pripremiti svoje časove i rad s učenicima. Dva kantona u Federaciji⁴⁵ su potpisala Memorandum o korištenju sadržaja Baze, dok su u Sarajevu s nastavnicima održane i radionice.⁴⁶

Kao naš doprinos boljem obrazovnom sistemu, novinari su bili učesnici Ljetne škole usmene historije u Srebrenici,⁴⁷ gdje je predstavljena metodologija kao dokument kojim će se sačuvati kultura, tradicija, historija i prošlost jednog naroda, te obilježiti borba protiv različitih ideologija.

41 [Stručnjaci upozoravaju da novi udžbenik historije u Tuzli produbljuje podjele](#), Detektor.ba

42 [TV Justice I Epizoda 148: Sudske činjenice o ratu pronalaze put do učionica](#), Detektor.ba

43 [Sudske činjenice o ratu pronalaze put do učionica](#), Detektor.ba

44 [Kako poučavati o sudski utvrđenim činjenicama o ratu u BiH: Materijal za nastavnike historije](#), Detektor.ba

45 [Nastavnici historije u Tuzlanskom kantonu koristiće bazu činjenica o ratu BIRN-a BiH](#), Detektor.ba

46 [U oktobru radionica za nastavnike iz KS-a za podučavanje historije iz Baze sudski utvrđenih činjenica](#), Detektor.ba

47 [Završena škola usmene historije u Srebrenici](#), Detektor.ba

Nestali u ratu

Prema Međunarodnoj komisiji za nestale osobe (ICMP), "nestala osoba je svaka osoba za koju se ne zna gdje se nalazi i za kojom traga jedna ili više drugih osoba". Vodič ICMP-a "Rješavanje pitanja osoba nestalih u sukobima na prostoru bivše Jugoslavije" objašnjava potragu za nestalim tokom ratova u Hrvatskoj i BiH od 1991. do 1992., te Kosovu 1998. i 1999. godine.

Institucije se, prema ovom vodiču, koriste brojnim različitim izvorima za dobijanje informacija o mjestima skrivenih grobnica, koje uključuju iskaze svjedoka, vladinu evidenciju, informacije iz sudskih postupaka, policijsku i dokumentaciju koju druge države dostave putem bilateralne ili multilateralne saradnje.

Prema podacima Instituta za nestale osobe (INO), u Bosni i Hercegovini je tokom rata nestalo 30.000 osoba, a skoro 30 godina od okončanja rata i dalje se traga za nešto više od 7.000 nestalih.

Glavni problem u potrazi za nestalim osobama su nepristupačan teren, manjak informacija o lokacijama pojedinačnih i masovnih grobnica te nedostatak resursa, o čemu redovno izvještavamo.⁴⁸ U 90 ekshumacija u prvih 11 mjeseci 2023. godine pronađeni su posmrtni ostaci 60-ak osoba. Osim rada na ekshumacijama i pronalasku, Institut je zaprimio i 30-ak novih prijava za osobe nestale tokom rata.

Pitanje nestalih osoba izuzetno je osjetljiva, ali veoma važna tema o kojoj izvještavamo od 2005. godine – pružajući informacije o napretku u pronalasku posmrtnih ostataka žrtava proteklog rata kroz vijesti, reportaže, analize, TV emisije, istraživanja i dokumentarne filmove. Naše sadržaje, kao medijske nevladine organizacije, od tada prenose brojne medijske kuće iz države, ali i regionala i svijeta.

Upravo zbog toga smo sve naše višegodišnje znanje i iskustvo pretvorili u priručnik "Medijsko izvještavanje o osobama nestalim uslijed sukoba u BiH 1992–1995."⁴⁹ koji je nastao kao rezultat saradnje Međunarodnog komiteta Crvenog krsta/križa (MKCK), INO-a BiH, Državnog tužilaštva, kao i novinarki i novinara iz cijele države.

PRAKTIČNI PRIRUČNIK

MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O OSOBAMA NESTALIM USLJED SUKOBA U BIH 1992.–1995.

REZULTAT ISKUSTVA I PRAKSE NOVINARA, UREDNIKA, GLASNOGOVORNIKA, ISTRAŽILACA I HUMANITARNIH RADNIKA, REAKCIJA JAVNOSTI I PERCEPCIJE PORODICA NESTALIH IZ BIH

"Medijsko izvještavanje o osobama nestalim uslijed sukoba u BiH 1992–1995."

Nastao kao rezultat saradnje Međunarodnog komiteta Crvenog krsta/križa (MKCK), INO-a BiH, Državnog tužilaštva, kao i novinarki i novinara iz cijele države.

48 [Još 60 osoba nestalih u ratu pronađeno tokom 2023. godine](#), Detektor.ba

49 [Medijsko izvještavanje o osobama nestalim uslijed sukoba u BiH 1992.–1995: Praktični priručnik](#), Detektor.ba

Priručniku su doprinijela i iskustva i prakse glasnogovornika, istražilaca, humanitarnih radnika, reakcija javnosti i percepcije porodica koje tragaju za svojim članovima.

Priručnik za izvještavanje o nestalim osobama namijenjen je svim novinarima kao pomoć u radu, podsticaj urednicima i direktorima medijskih kuća da vrate ove teme u *prime time* termine, podsjetnik profesorima da, uz teorijska predavanja, svojim studentima pruže i iskustvene primjere, zatim svim studentima i budućim reporterima i novinarima, kao i porodicama žrtava, kako bi znali šta mogu očekivati te šta su obaveze medija, ali i svima ostalima koji žele saznati više o nestalima i načinu na koji mediji tretiraju ovu temu.

Jedan od glavnih ciljeva bio je sačuvati od zaborava priče o nestalim osobama, kako bi javnost znala da su postojale, živjele i da nije riječ o brojkama, već ljudima koje neko još uvijek čeka ili traži, te porodicama koje do sada nisu imale priliku omogućiti da se njihov glas čuje, i ukazati na izazove ili propuste institucija. Mediji su ujedno bili i alat za apel porodica da oni koji znaju gdje su kosti njihovih najmilijih – progovore o tome.

Mediji su ti koji mogu ustupiti potreban prostor kako bi porodice ispričale ko su bili oni za kojima tragaju, kakvi su bili njihovi životi, pod kojim okolnostima su nestali, ali i kako se to odrazilo na njihove živote u godinama koje provode tragajući za svojim članovima.

Porodicama možemo pomoći da se čuje njihov glas i potreba za pravdom, ali i problemima s kojima se suočavaju prilikom potrage, stoga izvještavanje mora biti objektivno, istinito, bez zauzimanja strana i lišeno bilo kakvih nacionalnih predznaka. Bez obzira na stav da je došlo do prezasićenja, važno je ukazivati da je problem potrage za nestalim osobama itekako prisutan u BiH.

Standardi kojima mi podučavamo novinarke i novinare uključuju obavezu da su empatični i nepričerasni u izvještavanju o nestalim osobama, bez obzira o kome je riječ i odakle da dolaze sagovornici, jer nam je imperativ: žrtva je žrtva – bez obzira na etničku, nacionalnu, vjersku pripadnost.

Prilikom izvještavanja o nestalim osobama, zagovaramo da se bira i pazi na terminologiju, pa da se umjesto riječi "leš" koriste termini "tijelo" ili "posmrtni ostaci"; umjesto "agresija" koristite "rat" – kako je ustanovljeno i u haškim presudama. Također ne treba umanjivati pravnu kvalifikaciju nazivanjem genocida "strašnim zločinom".

Saznanja ili priče o ratu koje nosimo iz svojih kuća prirodno izazivaju različite emocije, ali one moraju biti potisnute kod izvještavanja koje će, kao osnovicu, uzeti tačne i pravovremene informacije od relevantnih izvora i iz provjerenih dokumenata ili sudskih dokaza.⁵⁰ Kad god je moguće, svjedočenja sagovornika treba potkrijepiti i drugim izvorima.⁵¹

Neophodna je priprema za vođenje intervjuja s porodicama nestalih i izvještavanje, kao i dogovor uslova za objavljivanje priče. Za zaštićene svjedočke treba prilagoditi distorziju slike i tona, te im uz upotrebu pseudonima omogućiti da se osjećaju sigurno. Zaista je potrebno truditi se ničim ne uvrijediti sagovornike, te im obezbijediti prostor za pauzu pa, ukoliko je potrebno, i prekinuti intervju da ne biste ugrozili njihovo zdravlje.

Po odlasku s terena, praksa je novinarki i novinara BIRN-a BiH da se pobrinu da sagovornici ne budu retrumatizovani, da budu zdravi, te ih nakon toga pozivamo telefonski

50 [Dječačko sjećanje na posljednji susret s ocem, ubijenim u Grabovici prije 30 godina](#), Detektor.ba

51 [Bol porodica ubijenih u Grabovici prije 29 godina povećava skrivanje tijela nestalih](#), Detektor.ba

da vidimo da li su dobro,⁵² jer postoji mogućnost da će ih uznemiriti pitanja, ili sama činjenica da govore o traumatičnom događaju ili se sjećaju voljenih osoba.⁵³

Žrtve proteklog rata, uključujući porodice nestalih, nerijetko su izložene predrasudama, stigmatizaciji, ismijavanju na društvenim mrežama i raznim opasnostima, stoga je zadaća medija da ih maksimalno zaštite u svojim pričama i unaprijed razmišljaju o posljedicama, pravilnom izboru riječi i terminologije.⁵⁴

Priručnik smo krajem 2023. predstavili i na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu,⁵⁵ gdje je, između ostalog, rečeno da se standardi koji su u BiH uspostavljeni u izvještavanju o nestalim osobama mogu primjenjivati u cijelom svijetu. Od tog dana je praksa BIRN-a BiH o izvještavanju o nestalima – sročena u vodič – postala dio biblioteke za studente.

Povodom Međunarodnog dana nestalih osoba, BIRN BiH je 2023. objavio kampanju "Još tragam za..." s ciljem podizanja svijesti o boli i nadi članova porodica osoba čiji se svaki trag gubi nakon rata, ali i apelovanje da oni koji znaju lokacije mogućih grobnica podijele informacije. Članovi porodica su govorili koliko je težak put onih koji tragaju za najmilijima.⁵⁶

Na našim društvenim mrežama smo tim povodom objavili deset videa sa članovima porodica nestalih s područja cijele BiH, koji govore za kim tragaju, dijele sjećanja o toj osobi, s molbom da im se pomogne da je pronađu. Svi oni imaju zajedničku bol i nadu da će prije kraja života pronaći posmrtnе ostatke svojih najmilijih.

Među nestalima je nekoliko stotina djece, od kojih je skoro 30 bilo mlađe od godinu dana,⁵⁷ na šta također podsjećamo u svojim vijestima i izvještajima, a dok nastaje ovaj priručnik, BIRN BiH priprema i novu bazu o djeci nestaloj u ratu.

Iskustvo nas je naučilo da su ljudi s kojima razgovaramo, članovi porodica nestalih, najčešće nezadovoljni radom institucija⁵⁸ koje su zadužene za traženje nestalih i procesuiranje odgovornih, te i u tim situacijama treba iskazati empatiju i razumijevanje, ali i potražiti odgovor. Na ovaj način postali smo svojevrsni saveznici u traženju nestalih i traženju odgovora od nadležnih.

Dokumentarni film "Nedostaješ mi..."⁵⁹ BIRN-a BiH prikazuje patnju i svakodnevnicu osoba koje su – kako u ratnim, tako i u mirnodobskim uslovima – izgubile svoje najbliže. Sudbina nestalih je ista, a film ukazuje na to kako olakšati patnju preživjelima da pronađu svoje najmilije u zemljama okruženja, ali i širom svijeta.

52 [Bez spomenika i 500 nestalih, Foča još uvijek daleko od suočavanja s prošlošću](#), Detektor.ba

53 [TV Justice, Epizoda 150: U Rogatici traženje nestalih preuzimaju nove generacije](#), Detektor.ba

54 [Kako je izvještavanje o nestalima postalo moja lična novinarska misija](#), Detektor.ba

55 [Predstavljen priručnik o izvještavanju o nestalim osobama u BiH](#), Detektor.ba

56 [BIRN BiH objavljuje videokampanju o nestalim osobama](#), Detektor.ba

57 [Roditelji oko 400 djece nestale u ratu žive u nadi da će ih pronaći dok se utrkuju s vremenom](#), Detektor

58 [Međunarodni dan nestalih: Porodice nezadovoljne radom institucija](#), Detektor.ba

59 [Nedostaješ mi...](#), Detektor.ba

Osim kroz izvještavanja i reportaže, o nestalima pišemo i tokom praćenja sudskih postupaka, gdje članovi porodica obično prepričavaju zadnje susrete⁶⁰ ili zvanične institucije iznose podatke.⁶¹

Nerijetko su naši novinari odlazili na lokacije gdje se provodila ekshumacija i razgovarali sa onima koji traže svoje najbliže,⁶² a u takvim situacijama treba sačekati zvanične rezultate identifikacije i analizu DNK⁶³ jer ne znači nužno da su ubijeni, koji su živjeli na tom području, tu i zakopani. U to smo se uvjerili izvještavajući o brojnim sekundarnim i tercijarnim grobnicama u zemlji.

Uprkos nedaćama s kojima se susreću godinama, sada već i decenijama, treba znati da porodice ipak ne gube nadu da će pronaći posmrtnе ostatke svojih najbližih i da će pravda biti zadovoljena, zbog čega im i treba pružiti mjesto i vrijeme u medijskom prostoru. Za izvještavanje o nestalima novinari BIRN-a BiH dobili su međunarodna priznanja, među kojima drugu Međunarodnu nagradu za doprinos miru koju dodjeljuje organizacija Fetisov.⁶⁴

"Nedostaješ mi..."

Dokumentarni film

"Nedostaješ mi..." BIRN-a

BiH prikazuje patnju i svakodnevnicu osoba koje su – kako u ratnim, tako i u mirnodobskim uslovima – izgubile svoje najbliže. Sudbina nestalih je ista, a **film ukazuje na to kako olakšati patnju preživjelima da pronađu svoje najmilije** u zemljama okruženja, ali i širom svijeta.

60 [Marjanović: Posljednji put sa ocem](#), Detektor.ba

61 [Đurić Mane i ostali: Visok procenat djece među nestalim u prve dvije godine rata](#), Detektor.ba

62 [Nova nada za porodice iz Kalinovika u grobniči Dobro Polje: "Je li moja osoba nađena?"](#), Detektor.ba

63 [Utvrđeni identiteti Srebreničana pronađenih na području gdje su djelovali "Škorpioni"](#), Detektor.ba

64 [Porodice vojnika Armije BiH iz "Vranice" 28 godina čekaju pravdu i traže nestale](#), Detektor.ba

Pravo na reparacije

Sistemsko djelovanje
država kako bi se
osigurale reparacije
žrtvama i preživjelima

Reparacije i memorijalizacija

Cilj reparacije, kao mehanizma, odnosno trećeg stuba tranzicijske pravde, jeste materijalna i nematerijalna naknada žrtvama za pretrpljenu bol, gubitak, traumu, ali i resocijalizacija samih žrtava. Osim društvene, reparacija ima i ekonomsku ulogu. Ovaj vid naknade za žrtve bi država trebala nadoknaditi. Svaka država koja se nalazi u tranziciji mora nakon ratnih dešavanja formirati sistem koji će garantovati svim žrtvama jednake programe reparacija, odnosno rehabilitaciju.

Evropska konvencija o obeštećenju žrtava krivičnih djela nasilja izričito nalaže da bi, ako naknada štete nije u potpunosti dostupna, država treba biti ta koja će nadoknaditi štetu žrtvama. Na temelju obaveze iz Evropske konvencije, postoji obaveza BiH da za sve žrtve zločina nasilja isplati naknadu štete, naročito kada to nije moguće od počinilaca ili iz drugih izvora. Jednaku obavezu sadrži tumačenje Konvencije Ujedinjenih nacija protiv mučenja i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, po kojem su države članice obavezne da osiguraju žrtvi nekog akta torture i ostalih akata nehumanog postupanja pravo dobivanja naknade te izvršivo pravo na pravednu i odgovarajuću odštetu, uključujući sredstva potrebna za njenu što potpuniju rehabilitaciju.

Od 2005. godine BIRN BiH izvještava o pitanjima naknadne materijalne i nematerijalne odštete za žrtve zločina u BiH – kroz izvještavanje sa suda, analize, reportaže, dokumentarne emisije. Misija BIRN-a BiH ogleda se u ukazivanju na nedostatke, pružanju platformi za glas žrtava o traženju pravde i različitim oblicima satisfakcije kroz reparacije i memorijalizaciju, ali i edukaciji javnosti o stigmi koja ih prati.

Zakonska rješenja reparacija

Kako bi cijeli proces tranzicijske pravde, pa tako i dio koji je vezan za obeštećenja, postigao potrebu razinu i kako bi same žrtve došle do potrebnih informacija – osim rada institucija, nevladinih organizacija – neophodna je uloga medija. Uvođenje efikasnijih reparacija, odnosno obeštećenja za žrtve u BiH od ključnog je značaja. U BiH postoje dva oblika, odnosno programa materijalne reparacije – administrativne koje se ostvaruju na osnovu statusa civilne žrtve rata u upravnim postupcima, odnosno parnicama, te sudske reparacije koje se ostvaruju u krivičnim postupcima.

Sistem administrativnih reparacija postoji na nivou Federacije, Republike Srpske i Brčko distrikta, ali ne i na državnom nivou. Tako je ova vrsta reparacija uspostavljena Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji, Zakonom o zaštiti žrtava ratne torture Republike Srpske i Zakonom o civilnim žrtvama rata Brčko distrikta. Reparacija uključuje sticanje statusa civilne žrtve rata i mogućnost ostvarivanja mjesecnih novčanih primanja, kao i zdravstvenu zaštitu, rehabilitaciju i njegu.

Iako je sve uređeno “na papiru”, u stvarnosti se žrtve susreću s nizom problema i prepreka. Jedan od najvećih jeste da žrtve silovanja i seksualnog zlostavljanja, koje su tokom sudskog postupka imale zaštitu identiteta, tokom potraživanja prava u parnici moraju otkriti svoj identitet, kao i snositi sve troškove postupka. Tome su novinari BIRN-a BiH svjedočili više puta tokom praćenja suđenja. Fragmentisani pravni okvir rezultira nejednakim postupcima

za pristup pravima i nejednakim tretmanom žrtava ratnog seksualnog nasilja na području BiH. Priznavanje statusa žrtve i prava koja proizlaze iz tog statusa zavisi od prebivališta preživjele osobe.

Većina preživjelih žrtava seksualnog nasilja osjeća da ih je sistem napustio i izdao zbog prakse pozivanja na zastaru u parničnim postupcima za odštetu i odbacivanja svih tužbi, uz dodatni finansijski pritisak, zbog čega se žrtve osjećaju razočarano i "dodatno kažnjeno jer su preživjele".⁶⁵ Društvena stigma još uvijek mnogim preživjelim otežava da govore o svojoj traumi. Uz nedostatak odgovarajuće podrške, to dovodi do straha od traženja pravde i reparacije.

U Republici Srpskoj postoji još jedan problem. Rok da se prijave za status žrtve, prema Zakonu o zaštiti žrtava ratne torture, je istekao. Udruženja žrtava i druge organizacije već godinama od Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske bezuspješno traže da se ovaj rok produži na dodatnih pet godina, ili potpuno ukine.⁶⁶

Explaineri kao videoforma također mogu biti korisni te put do veće i šire publike različitih dobnih skupina; ne traju dugo, a prilagodljivi su i za komuniciranje putem društvenih mreža. Ovo je jedan od niza primjera koji i vama može poslužiti u radu. "BIRN BiH – OBJAŠJAVA: Ističe rok za žrtve ratne torture u Republici Srpskoj".⁶⁷ Ujedno, ovo je način na koji smo pokušali pomoći žrtvama torture da u posljednji čas apliciraju kako bi ostvarili svoj status.

Mediji pomažu žrtvama da ispričaju svoju sudbinu, ali i da se upoznaju i traže svoja prava.

Nažalost, zbog lošeg ekonomskog i socijalnog statusa žrtava i manjka institucionalne podrške i besplatne pravne pomoći, one teško dolaze do pravih informacija. Često novinarima žrtve same govore da ne znaju kome se obratiti.

"Kad nešto gledam, suze počnu same. (...) Poslije 23 godine, ti se stalno vraćaš kroz to. (...) Mene kada uhvati ta kriza, nervoza... i sve što sam starija, sve mi je gore i gore. Ne znaš kome da se obratiš, s kim da pričaš, ko da ti pomogne", riječi su jedne od sagovornica koja je, kao 14-godišnjakinja, silovana osam puta.⁶⁸

Suzana J., žrtva silovanja
na području općine Odžak
1992. godine

⁶⁵ [Zastara i odbacivanje tužbi kao dodatna kazna za preživjele](#), Detektor.ba

⁶⁶ [BIRN BiH – OBJAŠJAVA: Ističe rok za žrtve ratne torture u Republici Srpskoj](#), Detektor.ba

⁶⁷ [BIRN BiH – OBJAŠJAVA: Ističe rok za žrtve ratne torture u Republici Srpskoj](#), Detektor.ba

⁶⁸ [Otrgnuta iz majčinog naručja i silovana](#), Detektor.ba

Komitet protiv torture Ujedinjenih nacija (UN) donio je 2019. odluku kojom se od Bosne i Hercegovine traži javno izvinjenje žrtvi seksualnog nasilja, kao i isplata štete u što kraćem roku, te sistemsko rješavanje problema reparacije žrtvama na državnom nivou. Ovo je prva ovakva odluka koja je donesena protiv BiH, ali do sada nikada nije provedena.⁶⁹

Uloga medija

Da bi mediji imali edukativnu ulogu u mehanizmima tranzicijske pravde, pa tako i u reparacijama, potrebna je urednička zainteresovanost, bez uticaja politike, i profesionalno izvještavanje bez senzacionalizma. Kroz izvještavanje je važno smanjiti stigmatizaciju i diskriminaciju preživjelih.

Stigmatizacija podrazumijeva negativne, rodno motivisane stereotipe koji dovode do marginalizacije preživjelih.

U publikaciji ["Mitovi o silovanju na suđenju za ratno seksualno nasilje"](#) identifikovana su osnovna četiri mita koja prožimaju suđenja za ratno seksualno nasilje – o promiskuitetu, pristanku, kredibilitetu i sramu. Žrtve su suočene s osjećajem stida i krivice koje nameće društvo, bez razumijevanja za ono što su preživjele i kako se danas osjećaju.

Mnoge preživjele žrtve ratnog silovanja ne pričaju čak ni svojim bračnim partnerima ili djeci o svojim iskustvima. U nekim pričama novinari BIRN-a BiH su saznali da ponekad bračni partneri optužuju jedni druge za ono što im se desilo. Nerijetko optuženi ili advokati ne prežu od osporavanja kredibiliteta žrtava. Važno je znati da je prvi korak u osvještavanju javnosti nazivanje silovanja onim što jeste – ekstremni čin nasilja za koji žrtve ne snose nikakvu odgovornost.

Brigu o žrtvama danas najviše vode nevladine i međunarodne organizacije, a najmanje zvanične državne institucije. Pisali smo da su oni koji pate od posttraumatskog stresnog poremećaja oslonjeni na brigu nevladinih organizacija dok se bore sa stigmom, simptomima i nerijetko osjećajem usamljenosti i pomisli da su ljekari jedini koji ih razumiju.⁷⁰

Kako bi došli do što veće i različitije publike i proširili svijest o stigmatizaciji, stereotipima i nepravdi s kojom se suočavaju preživjeli dok pokušavaju ostvariti reparacije, novinari BIRN-a BiH koristili su i testirali više formi – [vijesti, proširene vijesti, analize, istraživanja, reportaže, TV emisije, dokumentarne filmove, kratke videe za društvene mreže, explainere, podcast vrstu razgovora, te organizovali debate i konferencije](#) na kojima žrtve, ali i aktivisti i vladini uposlenici, mogu razmijeniti iskustva, probleme i rješenja.

Kontinuiranim i profesionalnim izvještavanjem s vremenom dolazi i do sve većeg povjerenja sagovornika u medij i novinare koje prepoznaju kao saveznike u svojoj borbi, ali se i ohrabruju žrtve da progovore. Novinari ukazuju na neefikasnost, probleme i nedostatke u sistemu s kojim se suočavaju.

69 [BIRN BiH – OBJAŠNJAVA: Istiće rok za žrtve ratne torture u Republici](#), Detektor.ba

70 [PTSP u BiH](#), Detektor.ba

BIRN BiH, osim klasičnog medijskog izvještavanja o ovim problemima, ne bježi uključiti i eksperte u svoj rad, koji svojim stručnim znanjem pomažu u boljem shvatanju tematike i pitanja reparacija. Jedan od takvih primjera je *policy paper* – “Reparacije u Bosni i Hercegovini: pravda koja (ne)dolazi” – koji je napisala pravnica i ekspertica Lejla Gačanica.

Kako je navela u ovom dokumentu, unatoč brojnim postojećim problemima i izazovima u ostvarivanju reparacija u BiH, neophodno je naglasiti da su evidentni napredak i razvoj ovog aspekta tranzicijske pravde. Tokom godina su se država i entiteti – od nerazumijevanja i nedostatka istinskog interesa – pomakli ka uspostavljanju standarda i uključenju žrtava i civilnog sektora u procese planiranja i reformskih procesa. Ovo je istinski rezultat upravo upornog rada, te zagovaranja udruženja žrtava i drugih organizacija civilnog društva i medija. Međutim, postignuti napredak BiH treba mjeriti i onim koliko je ostvareno i postignuto za žrtve, a postoji realna bojazan da je to premalo i dosta kasno, a za mnoge – prekasno.

Gačanica smatra da se najveći problemi s kojima se suočavaju žrtve u ostvarenju svojih prava na reparacije odnose na komplikovan bh. pravni sistem i rascjepkanost zakona, nejednak tretman žrtava, nedostatak pristupa efikasnom pravnom lijeku kroz krivični postupak te izuzetno neefikasan parnični postupak, i u konačnici – nedostatak političke volje.

Nakon toliko godina od završetka rata, u BiH nije učinjeno dovoljno za rješavanje hitnih potreba civilnih žrtava. Civilne žrtve rata se suočavaju s dvostrukom nepovolnjim položajem – prvenstveno zbog pretrpljene štete, a potom i zbog nemogućnosti ostvarivanja vlastitih prava. Ovo produžava njihove traume, onemogućava dostojanstven život (u kojem priznanje njihove traume i patnje znači minimum za novi početak), te produbljuje nepovjerenje u vlasti i institucije. Neke od žrtava navode da im prolazak kroz ostvarivanje prava na reparacije djeluje kao ponovno nasilje nad njima, samo drugim sredstvima.

Smjernice za profesionalno i odgovorno izvještavanje o reparacijama

- Izvještavati objektivno, uravnoteženo i nepristrasno (žrtva je žrtva bez obzira na nacionalnu, vjersku, etničku ili bilo koju drugu pripadnost);
- Objavljivati tačne i provjerene informacije, koristiti pouzdane izvore (relevantne institucije, zakoni, pravosnažne presude, izvještaje udruženja te domaćih i stranih institucija, statistike);
- Koristiti više različitih izvora, sagovornika, pružiti pravo na odgovor. Sve što nije provjereno – ne smije biti u medijskom sadržaju;
- Poštovati žrtve. Ukoliko je žrtva kroz sudski postupak imala zaštićen identitet, pobrinuti se da je novinari zaštite. Zaštita identiteta žrtve potrebna je i nerijetko i kada je ona nije imala u sudskom postupku;
- Ne insistirati na odgovoru žrtve ako nije u stanju da trenutno pruži sve što novinar želi ili smatra potrebnim;
- Pažljivo formulisati pitanja;
- Ukoliko imate priliku, uputite sagovornika na institucije, ustanove i organizacije koje mogu pružiti psihološku pomoć i podršku;
- Isto možete uraditi i za žrtvu koja još uvijek nije ostvarila naknadu – gdje se mogu obratiti, ko im može pomoći u tome i pružiti stručnu podršku i pomoć;
- Odnos novinara prema žrtvama, odnosno preživjelima, treba biti korektan i važno je voditi računa o dodatnoj retraumatizaciji;
- Novinari moraju imati senzibilitet i znati kako pristupiti sagovorniku ili sagovornici.

Za izvještavanje o reparacijama iznimno je važno ispričati o problemima koje žrtve imaju – poput nepostojanja ili neodgovarajućih zakona ili loše primjene postojećih, te komplikovane administracije – ali i govoriti o odnosu društva i uslovima u kojima preživjeli žive. BIRN BiH najčešće analizira ove nedostatke ili nepravilnosti uz pomoć stručnjaka, upoređujući nerijetko s pozitivnom praksom negdje drugdje, ukazujući na propuste. Ali ovakve analize najbolje je, kad je to moguće, obogatiti ličnim iskustvom preživjelih.

Analize poput "Umjesto reparacije logoraši prinuđeni plaćati sudske troškove"⁷¹, "Dvije odluke sudova u Republici Srpskoj presedan u predmetima odštete logorašima"⁷²,

71 [Umjesto reparacije logoraši prinuđeni plaćati sudske troškove](#), Detektor.ba

72 [Dvije odluke sudova u Republici Srpskoj presedan u predmetima odštete logorašima](#), Detektor.ba

“Strategija za tranzicijsku pravdu zaboravljeni skoro deceniju”⁷³ mogu vam poslužiti kao primjer takvog izvještavanja.

U svom dugogodišnjem radu BIRN BiH je više puta ukazivao na nepostojanje ovog dokumenta u našoj zemlji, dijeleći iskustva sa zemljama pred kojima je tek ovaj put – poput Ukrajine u kojoj borbe još traju – uz ukazivanje na neponavljanje grešaka bh. vlasti.

Tako vidimo da su brojne organizacije za pomoć kontaktirale NVO i udruženja žrtava iz BiH. Projekat Instituta New Lines nastoji da uči iz prošlosti u BiH⁷⁴ kako bi pružili bolju budućnost za preživjele seksualnog nasilja povezanog sa sukobom u Ukrajini. Njihov izvještaj, o kome smo izvještavali, pruža korisne preporuke za međunarodnu zajednicu, Ukrajinu i Sjedinjene Države, uključujući stvaranje domaćeg registra gubitaka i štete za dopunu međunarodnog registra, uspostavljanje pravne zaštite za djecu rođenu kao posljedica ratnog silovanja, kao i pružanje psihosocijalne podrške svim preživjelima.

Oni podsjećaju da su prošle tri decenije od rata u BiH, a i dalje mnoge žrtve seksualnog nasilja čekaju pravdu. Pisali smo i o pravdi koju traže ukrajinske žrtve seksualnog nasilja kojih je, prema Odjelu za zločine seksualnog nasilja u vezi sa sukobima, 212 slučajeva, među kojima je 69 muškaraca i 143 žene, uključujući maloljetne, a među njima je 12 djevojčica i jedan dječak.

Ali pisali smo i brojne vijesti i kontinuirano ukazivali na problem, nerijetko koristeći se različitim događajima i izvještajima domaćih institucija, nevladinog sektora i međunarodnih organizacija: “Diskusija o pravima žrtava na reparacije i pravdu: “Sad si ti žrtva, a ja pobjednik”⁷⁵, “Vrijeme ističe i žrtve sve teže ostvaruju pravdu, pokazuje novi izvještaj komesarke Vijeća Evrope”,⁷⁶ “Djeca rođena kao posljedica ratnog seksualnog nasilja zakonski prepoznata u Brčko distriktu”.⁷⁷ Na našoj stranici *Detektor.ba* pronaći ćete – pod oznakama ratnih zločina, seksualnog nasilja i logora u BiH – još ovakvih primjera.

Za kreiranje različitog sadržaja najvažniji sagovornici su nam same žrtve koje s nama dijele svoju priču, a godinama smo njihove kontakte nalazili upoznajući se na sudovima, godišnjicama, raznim okruglim stolovima, dok zbog ozbiljnog pristupa i rada nisu i same počele da kontaktiraju redakciju. Nerijetko su u pričama korišteni dokumenti koje su

73 [Strategija za tranzicijsku pravdu zaboravljeni skoro deceniju](#), Detektor.ba

74 [Lekcije iz BiH kao priprema za odgovor na seksualno nasilje u Ukrajini](#), Detektor.ba

75 [Diskusija o pravima žrtava na reparacije i pravdu: “Sad si ti žrtva, a ja pobjednik”](#), Detektor.ba

76 [Vrijeme ističe i žrtve sve teže ostvaruju pravdu, pokazuje novi Izvještaj komesarke Vijeća Evrope](#), Detektor.ba

77 [Djeca rođena kao posljedica ratnog seksualnog nasilja zakonski prepoznata u Brčko](#), Detektor.ba

“Tokom četvrtine vijeka od okončanja rata u Bosni i Hercegovini, nikada nije usvojena niti provedena strategija za tranzicijsku pravdu koja definiše vansudske mehanizme za utvrđivanje činjenica i istine o događajima od 1992. do 1995. godine. Dokument koji je prije skoro deset godina izradila ekspertna grupa Vijeća ministara, danas je zaboravljen.”

žrtve same donosile novinarima koji su ih kasnije verifikovali u institucijama. BIRN BiH ne izostavlja udruženja koja se bave pravima žrtvama, a koja najčešće i pružaju besplatnu pravnu pomoć za njih, kao što je TRIAL International u BiH, ali i zvanične institucije od kojih ćemo tražiti odgovore i njihovu "stranu priče".

Koje su potrebe i zahtjevi žrtva?

Osim ovoga, kako postoji pet osnovnih oblika reparacija, važno je izvještavati o svima njima i koristiti ih da bi se podigla svijest i podstakle odgovorne institucije da pronalaze rješenja za zahtjeve i potrebe oštećenih.

To su:

- **kompenzacije** – predstavljaju materijalno zadovoljenje žrtava kroz jednokratne, mjesecne ili druge naknade na osnovu zakona, kao i putem pokretanja krivičnih ili parničnih postupaka zbog materijalne, odnosno nematerijalne štete koja je počinjena u periodu kršenja ljudskih prava;
- **restitucija** – predstavlja povratak žrtava u situaciju koja je postojala prije početka kršenja ljudskih prava: puštanje na slobodu, osiguravanje građanskih prava i sloboda, povratak imovine, povratak u mesta iz kojih su raseljene i drugo;
- **rehabilitacija** – predstavlja pružanje psihološke i druge podrške (medicinske) zbog preživljenih ratnih trauma ili fizičkih povreda;
- **različiti oblici zadovoljenja** – predstavljaju simbolične metode putem kojih će biti umanjene posljedice štete: rješavanje sudbine nestalih i razni oblici simboličnih reparacija poput izvinjenja, podizanja memorijala, utvrđivanje činjenica o zločinima i slično;
- **garancija neponavljanja** – predstavlja postupke osiguranja kojima će se garantovati da se u budućnosti neće ponoviti kršenja prava: demobilizacija, raspuštanje paravojnih formacija, uništavanje oružja, civilna kontrola nad službama sigurnosti i njihova reforma, kao i reforma pravosuđa i drugo.

Gotovo da ne postoji segment o kojem novinari BIRN-a BiH nisu izvještavali, trudeći se da ličnim primjerima i reportažama dočaraju život povratnika, borbu za odštete, pronalazak voljenih osoba i njihovih posmrtnih ostataka, pokajanja osuđenih, života uz svakodnevna negiranja i minimiziranja onoga što su naši sagovornici preživjeli.

Memorijalizacija

U BiH ne postoji jedinstvena i organizovana memorijalizacija, odnosno istinsko nastojanje države da obilježi sjećanja. U BiH ne postoji ni jedinstven zakon o memorijalizaciji. Osnovu za podizanje memorijala u BiH čine prvenstveno entitetski i kantonalni zakoni, kao i zakon Brčko distrikta, o prostornom planiranju i korištenju zemljišta. Saglasnost za podizanje spomenika najčešće daju urbanističke službe lokalnih samouprava. U slučaju obilježavanja grobnica, tako je precizirano i u Zakonu o nestalim osobama BiH. Međutim, Zakon ne utvrđuje kriterije i standarde za podizanje memorijala u odnosu na ulogu koju ima u procesima tranzicijske pravde.

Jedini memorijal ustanovljen Zakonom i s jasnim ciljem – “da se stvori dostojanstveno mjesto za ukop osoba koje su preminule uslijed događaja u Srebrenici”, odlukom visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu iz 2000. godine je Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine.

U BiH je podizanje spomenika političko pitanje u kojem prema udruženjima žrtava nema pomaka ni interesa institucija i politike da se pitanje memorijalizacije riješi, odnosno da se dozvoli porodicama da obilježe mjesta stradanja, masovnih grobnica i logora. S druge strane, nerijetko natpisne na spomenicima jednog naroda, drugi narodi doživljavaju uvredljivim. Podignuti spomenici nose jasnu političku poruku o tome ko je žrtva, a ko počinilac. Često postoje i odbijanja da se obilježe određeni događaji i stradanja iz prošlosti.

Važno je istaći da memorijalizacija, kao vid tranzicijske pravde, nije okrenuta samo na prošlost. Naprotiv, ona je okrenuta ka sadašnjosti kao proces koji omogućava iscjeljenje i izgradnju povjerenja, te ka budućnosti s ciljem da spriječi buduće nasilje i jamči neponavljanje zločina⁷⁸. Uz izvještavanje o memorijalizaciji, bitno je komunicirati o važnosti javnih izvinjenja koja mogu doprinijeti satisfakciji žrtava.

“Način podizanja spomenika u Bosni i Hercegovini i ono što se želi njima pokazati, ogledalo je političkih elita i onoga kakvo društvo one žele”⁷⁹

Okrugli sto o memorijalizaciji i podizanju spomenika u izgradnji kulture sjećanja, na kojem su predstavljena i idejna rješenja za spomenik na Kazanima kod Sarajeva

⁷⁸ Shaheed, F., *Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, Farida Shaheed: Memorialization processes (A/HRC/25/49)*. United Nations General Assembly Human Rights Council, 2014. <https://digitallibrary.un.org/record/766862?ln=en>.

⁷⁹ Podizanje spomenika u BiH dio isključive kolektivne memorije koja nije empatična: Okrugli sto, Detektor.ba

Iako smo koristili brojne forme, pozivamo vas da pogledate i ove dokumentarne emisije o spomenicima i kulturi sjećanja kroz priče onih koji su izgubili članove svojih porodica “Četiri miliona maraka za spomenike u službi podjele”⁸⁰ i “Nekažnjeni masakri u Mostaru, treći dio: 30 godina čekanja na spomen-obilježje”.⁸¹

Kako bi doprinijeli memorijalizaciji i sačuvali od zaborava svjedočenja članova porodica žrtava, onih koji su se spasili, ali i onih koji vjeruju da je njihova priča dio borbe protiv negiranja i revizionizma, BIRN BiH i Memorijalni centar Srebrenica su kroz projekat “Životi iza polja smrti” arhivirali oko 300 svjedočanstava preživjelih žrtava genocida u Srebrenici,⁸² dok je 100 ličnih predmeta stradalih žrtava sačuvano u Spomen-sobi.⁸³

Grupa mirovnih aktivista i Centar za nenasilnu akciju kroz inicijativu “Neobilježena mjesta stradanja” godinama ukazuju na postojanje mjesta stradanja koja nisu obilježena, odnosno da ne postoje memorijali i spomenici koji ukazuju na to. Najčešće je to zbog nedovoljne volje vlasti u tim mjestima da se takva mjesta obilježe, iako preživjele žrtve i organizacije ukazuju na to i pozivaju na postavljanje spomenika.

BIRN BiH kroz vijesti, reportaže i TV emisije⁸⁴ izvještava o ovakvim akcijama, razgovara sa žrtvama na mjestima gdje se obilježavaju neobilježena mjesta stradanja i time doprinosi da se sačuvaju od zaborava, ali i dodatno edukuje javnost u nadi da će to doprinijeti suočavanju s prošlošću.

Jedna od posljednjih takvih akcija, koju je pratila ekipa BIRN-a BiH, bila je na području Hercegovine. Iako su naišli na zatvorena vrata nekadašnjih mjesta zatočenja Heliodroma u Mostaru i Muzeja u Jablanici, bivši logoraši i mirovni aktivisti tokom dvodnevne mirovne akcije Centra za nenasilje Sarajevo-Beograd (CNA) posjetili su i obilježili mjesta zatočenja u Hercegovini te, uz razumijevanje međusobne patnje, poručili da se zločini ne smiju ponoviti ni zaboraviti.⁸⁵

U martu 2023. godine BIRN BiH je zabilježio da su nekadašnji logoraši iz logora, silosa u Tarčinu, Busovači, Žepču i Derventi, koji su danas mirovni aktivisti, obišli ćelije u kojima su mučeni oni i njihovi najmiliji, sjećajući se strahota uprkos kojima su sa dvodnevne akcije poslali poruke mira, oprosta i razumijevanja.⁸⁶

Tokom 2016. godine je u Varešu, općini koja je skoro 50 km udaljena od Sarajeva, izgrađen spomenik bez nacionalnih i religijskih obilježja za sve stradale te lokalne zajednice. Tada je BIRN BiH izvještavao da je moguće rušenje spomenika i da su žrtve i političari podijeljeni o spomen-obilježju stradalima te općine.⁸⁷ Tada su predstavnici hrvatskih i bošnjačkih udruženja žrtava iz Vareša potvrdili da nisu konsultovani u vezi s izgradnjom spomenika.

80 [TV Justice, Epizoda 109: Četiri miliona maraka za spomenike u službi podjele](#), Detektor.ba

81 [Nekažnjeni masakri u Mostaru, treći dio: 30 godina čekanja na spomen-obilježje](#), Detektor.ba

82 [Životi iza polja smrti](#), Detektor.ba

83 [U Srebrenici otvorena Spomen-soba “Životi iza polja smrti”](#), Detektor.ba

84 [TV Justice, Epizoda 132: Označavanjem neobilježenih mjesta stradanja aktivisti ih čuvaju od zaborava](#), Detektor.ba

85 [Zatvorena vrata nisu prepreka bivšim logorašima ka pomirenju](#), Detektor.ba

86 [Suze, izvinjenja i pružanje ruke među logorašima i veteranima na mjestima zatočenja](#), Detektor.ba

87 [Moguće rušenje spomenika bez nacionalnih i religijskih obilježja](#), Detektor.ba

U januaru 2024. Gradska uprava Sarajevo raspisala je javni poziv za izradu idejnog rješenja spomen-obilježja civilnim žrtvama rata od 1992. do 1995. godine, čije podizanje će biti simbol sjećanja i otpora protiv nasilja i mržnje koje su pretrpjeli građani tokom najduže opsade u modernoj historiji. Iz Unije civilnih žrtava rata Kantona Sarajevo su pozvali građane na dostavljanje imena ubijenih civila.⁸⁸

Nasuprot ovome je izgradnja spomenika koji vrijeđaju druge i imaju cilj razdvajanje etničkih grupa jedne od drugih, odnosno pokazuju koja je strana u ratu najviše stradala.⁸⁹ Ovakvi spomenici ne doprinose pravdi i pomirenju.

BIRN BiH je 2021. pisao da su lokalne vlasti u BiH odlučile ignorisati poziv bivšeg visokog predstavnika da uklone murale u čast osuđenih ratnih zločinaca – kakvi postoje u najmanje pet općina, što otežava život povratnicima u ova mjesta.⁹⁰

Svake godine na 31. maj se obilježava Dan bijelih traka, u znak sjećanja na sve ubijene stanovnike Prijedora nesrpske nacionalnosti. Posljednjih deset godina, preživjele žrtve i roditelji ubijene djece u Prijedoru se bore da se u ovom gradu izgradi spomenik ubijenoj djeci.

“Navršava se deset punih godina kako smo predali zahtjev za izgradnju spomenika našoj ubijenoj djeci. Do danas se Skupština Grada nije izjasnila o tom zahtjevu i nismo mogli pokrenuti proceduru za izgradnju spomenika. Do sada su se izmijenila četiri gradonačelnika i četiri predsjednika Skupštine, i niko od njih nije imao u sebi dovoljno ljudskosti da napravi historijski iskorak i odobri izgradnju prvog spomenika za civilne žrtve rata u Prijedoru”, kazao je Fikret Bačić na obilježavanju Dana bijelih traka, kojem je u ratu ubijena porodica i jedan je od inicijatora spomenika.⁹¹

BIRN BiH trenutno radi na projektu virtualnih spomenika, koji će putem *online* mape omogućiti posjetu mjestima stradanja civila tokom rata, posebno onim koji nisu zvanično obilježeni.

Spomenici stradalima bez nacionalnih i vjerskih obilježja bi trebao biti veliki iskorak u sredinama koje su u tranziciji i postratnim društвima, i da imaju univerzalnu vrijednost.

31. maj

Svake godine na 31. maj se obilježava **Dan bijelih traka**, u znak sjećanja na sve ubijene stanovnike Prijedora nesrpske nacionalnosti. Posljednjih deset godina, preživjele žrtve i roditelji ubijene djece u Prijedoru se bore da se u ovom gradu izgradi spomenik ubijenoj djeci.

⁸⁸ [Do kraja godine Sarajevo dobija spomenik civilima ubijenim tokom opsade](#), Detektor.ba

⁸⁹ [U regiji većina spomenika posvećena ratnim stradanjima s kontroverznim sadržajem](#), Detektor.ba

⁹⁰ [Opštine još ne uklanjaju murale ratnim zločincima u BiH](#), Detektor.ba

⁹¹ [Obilježen Dan bijelih traka uz nadu za spomenikom ubijenoj djeci](#), Detektor.ba

Novinari se vode smjernicama i standardima BIRN-a BiH u izvještavanju:

- Izvještavati objektivno, uravnoteženo i nepristrasno (žrtve je žrtva bez obzira na nacionalnu, vjersku, etničku ili bilo koju drugu pripadnost);
- Objavljivati tačne i provjerene informacije, koristiti pouzdane izvore (relevantne institucije, zakone, pravosnažne presude, izvještaje udruženja, te domaćih i stranih institucija, statistike);
- Koristiti više različitih izvora, sagovornika, pružiti pravo na odgovor. Sve što nije provjereno – ne smije biti u medijskom sadržaju;
- Poštovati žrtve. Ukoliko je žrtva kroz sudski postupak imala zaštićen identitet, pobrinuti se da je novinari zaštite. Zaštita identiteta žrtve potrebna je i nerijetko i kada je ona nije imala u sudskom postupku;
- Ne insistirati na odgovoru žrtve, ako nije u stanju da trenutno pruži sve što novinar želi ili smatra potrebnim;
- Pažljivo formulisati pitanja;
- Ukoliko imate priliku, uputite sagovornika na institucije, ustanove i organizacije koje mogu pružiti psihološku pomoć i podršku;
- Isto možete uraditi i za žrtvu koja još uvijek nije ostvarila naknadu – gdje se mogu obratiti, ko im može pomoći u tome, te pružiti stručnu podršku i pomoć;
- Odnos novinara prema žrtvi treba da bude korektan i važno je voditi računa o dodatnoj retraumatizaciji;
- Novinari moraju imati senzibilitet i znati kako pristupiti sagovorniku ili sagovornici.

Preporuke

Kako je navela Lejla Gačanica, za osiguranje ovog stuba tranzicijske pravde u BiH potrebno je osigurati još niz koraka o kojima će novinari svakako izvještavati i u budućnosti:

- **Uspostaviti jedinstveni okvir administrativnih reparacija za cijelu BiH** koji bi zamijenio mnoštvo postojećih zakona i osigurao pružanje lako dostupne podrške žrtvama, oslobođene bilo kakvog oblika diskriminacije, uključujući diskriminaciju na osnovu mjesta prebivališta. Neophodno je osigurati jednak pristup socijalnim davanjima i drugim mjerama podrške na koje žrtve imaju pravo.
- Osigurati nastavak prakse dosuđivanja imovinsko-pravnih zahtjeva u krivičnim postupcima i osigurati ujednačenu praksu pred svim pravosudnim institucijama u BiH, uključujući okružne/kantonalne institucije. Sudije trebaju odlučivati o imovinsko-pravnom zahtjevu u okviru krivičnog postupka, bez neopravdanog upućivanja žrtava na parnični postupak.
- Vlasti BiH trebaju osigurati hitnu i sveobuhvatnu provedbu Odluke UNCAT-a iz 2019. godine i CEDAW iz 2021. godine, uključujući naknadu štete i javno izvinjenje, te uspostavljanje djelotvornog mehanizma dodjele odštete na državnom nivou za sve žrtve ratnih zločina.
- Neophodno je utvrditi jedinstvene kriterije za cijelo područje države o visini naknade štete koja se dosuđuje za različite vidove štete u predmetima ratnih zločina.
- Vlasti u BiH trebaju osigurati da žrtve efektivno dobiju odštetu dodijeljenu u krivičnom postupku. To znači da – čak i u slučajevima kada počinilac ne isplati dosuđeni iznos naknade štete – vlast mora osigurati isplatu naknade štete koja je žrtvama dosuđena. Vlasti BiH trebaju osigurati osnivanje fonda iz kojeg bi se žrtvama pružala kompenzacija i drugi oblici reparacija.
- Izmijeniti zakone o parničnom postupku Federacije, Republike Srpske i Brčko distrikta tako da identitet žrtava, kojima je odobrena zaštita identiteta u krivičnom postupku, bude zaštićen i u parničnom postupku prilikom traženja obeštećenja.
- Vlasti u BiH trebaju osigurati da se u predmetima ratnih zločina ne primjenjuje zastara na parnice za naknadu nematerijalne štete i da se žrtve, čiji su zahtjevi odbijeni kao rezultat primjene zastare, oslobode plaćanja sudskih troškova.
- Nužno je ustanoviti standarde i kriterije za podizanje memorijala i održavanje komemorativnih aktivnosti na državnom nivou.
- Predstavnici vlasti bi trebali odati priznanje patnjama svih stradalih u BiH, bez etničke diskriminacije i isključivosti. Samo odgovorna politika sjećanja može proizvesti efekte simboličkih reparacija i moralnu satisfakciju u priznanju patnji žrtava i njihovih porodica.
- Programi reparacija moraju biti razvijani i primjenjeni u kontinuitetu, te posebno u odnosu i prema drugim mehanizmima tranzicijske pravde.

Garancija neponavljanja

Institucionalne reforme
koje će osigurati da se
kršenja ljudskih prava
više ne mogu dogoditi

Institucionalne reforme

Osim prava na istinu, tranzicijska pravda podrazumijeva memorijalizaciju i pravdu, te garanciju sprečavanja budućih kršenja ljudskih prava izgradnjom nezavisnih institucija od povjerenja i u službi građana – prije svega pravosudnih i službi sigurnosti. Zato je na vlastima u BiH u tridesetogodišnjem periodu nakon rata bila, i još uvijek jeste, obaveza uspostavljanja ovakvih institucija, kao i usvajanja niza zakona koji moraju biti u skladu s međunarodnim i evropskim vrijednostima.

Uspostavljanje savremenog pravnog okvira za stalnu provjeru zaposlenih u javnim institucijama na svim nivoima, jedna je od bitnih reformi, kao i osigurati da javne institucije djeluju u skladu s principima profesionalnosti, transparentnosti i pune odgovornosti.

Također, važno je podići nivo informisanosti i razumijevanja građana i institucija o značaju procesa tranzicijske pravde i institucionalnih reformi u postkonfliktnim društвima.⁹² Veliki teret odgovornosti na ovom putu u BiH nosili su, i još uvijek nose, upravo mediji, *watchdog*, međunarodne i nevladine organizacije, ali i svojevrsni pritisak i dio društva zaslužan za razumijevanje, propitivanje, ukazivanje, zaštitu i zagovaranje.

Zbog toga su za društva poput ovog u BiH, nezavisni i slobodni mediji ključan faktor za demokratsko društvo.

U postkonfliktnom društву, kakvo je bh., potrebne su i druge reformske aktivnosti koje će u najširem smislu rezultirati podizanjem svijesti institucija o njihovoј odgovornosti za institucionalno postupanje, većom nezavisnošćу i reprezentativnošćу institucija, otvorenоšćу prema potrebama građana, te legitimnošćу kroz iniciranje različitih aktivnosti.

Ali BiH nije ostvarila veliki napredak.

Sistem obrazovanja i dalje je takav da je gotovo nemoguće postići bilo kakav konsenzus.⁹³

Stručnjaci s kojima je BIRN BiH razgovarao smatrali su još 2017. godine da obrazovni sistem u BiH, kroz koji djeca ne uče nikako ili uče selektivno o ratnim zločinima i razdvajaju se po nacionalnosti, namjerno održava podjele.⁹⁴ Historičari navode da su udžbenici namjerno diskriminatori te da služe u svrhu stereotipiziranja drugih nacionalnih grupa, kako bi se održale podjele.

Novinska analiza udžbenika Historije završnih razreda osnovnih škola u BiH i Srbiji 2020., s fokusom na događaje uoči i tokom raspada Jugoslavije te rata 1992–1995. godine, pokazala je da se o ovim događajima osnovce uči različito i nerijetko ignoriraju sudski presuđene činjenice.⁹⁵

U nekoliko kantona je i dalje prisutan problem “dvije škole pod jednim krovom”, uprkos presudama Ustavnog suda Federacije da se tako krše ljudska prava djece.⁹⁶ Ovakve odluke

92 <http://www.mpr.gov.ba/aktuelnosti/propisi/konsultacije/strategija%20tp%20-%20bosanski%20jezik%20fin%20doc.pdf>

93 <https://detektor.ba/2017/05/10/epizoda-87-obrazovanje-u-bih-sta-neucimo-djecu-u-skolama/>

94 <https://detektor.ba/2017/06/07/obrazovanje-s-ciljem-zivljenja-u-proslosti/>

95 <https://detektor.ba/2020/10/30/udzbenici-nedavne-historije-ignoriraju-sudske-presude-i-relativiziraju-zlocine/>

96 <https://detektor.ba/2021/11/23/srednjobosanski-kanton-ne-postuje-presudu-o-ukidanju-segregacije-u-skolama/>

novinari *Detektora* pomno su bilježili kako bi u godinama koje dolaze mogli pratiti moguće promjene.

O ulozi medija i civilnog sektora u obrazovanju o temama u prošlosti pogledati dio Priručnika "Kurikulum u obrazovanju".

Institucionalne reforme, osim tranzicijske pravde i reformi važnih institucija, podrazumijevaju borbu protiv korupcije, ekstremizma, terorizma, desničarskog uticaja, procesuiranje ugrožavanja prava marginalizovanih grupa, sprečavanje zločina iz mržnje, kao i negiranje genocida i veličanje ratnih zločinaca, borbu za medijske slobode i brigu o društvu čiji veliki dio pripadnika ima posttraumatski stresni sindrom (PTSP).⁹⁷

O svim segmentima izvještavali smo kroz godine, kao i o disciplinskim postupcima protiv nosilaca pravosudnih institucija i vettingu – kao neophodnim mjerama na putu ka uspostavljanju institucija od povjerenja koje će ostvariti satisfakciju za žrtve različitih krivičnih djela.

Najveća uloga medija je u razotkrivanju afera nosilaca pravosudnih institucija, političkih elita, vladajućih stranaka i ukazivanju građanima na nepravilnosti.

BIRN-ovi standardi su zato, u izvještavanju o svim stubovima tranzicijske pravde, pa i ovom, ostali dosljedni objektivnosti, nezavisnosti, istini, fer i pravičnom odnosu.

Osim brojnih novinarskih formi, urednici i novinari BIRN-a BiH pružili su građanima, institucijama i drugim organizacijama podršku kroz godine – učešćem, organizacijom i saradnjom na brojnim događajima.

Korupcija i disciplinski postupci

Dok nastaje ovaj priručnik, BiH je i dalje najgora u regionu po percepciji korupcije – gdje je bez prevelikih promjena bila u posljednjoj deceniji. Šta to znači? BIRN BiH godinama izvještava o neefikasnoj borbi pravosuđa protiv korupcije, naročito one koju zovemo "visokom". Korupcija i krivična djela u vezi s korupcijom ometaju i ograničavaju građane BiH u svakodnevnom životu – od pristupa obrazovanju, zdravstvu, zaposlenju, zbog čega su na desetine hiljada građana odlučile napustiti državu.

Neprocesuiranje visoke korupcije je razlog nepovjerenja javnosti u pravosuđe⁹⁸ koje bi trebalo da odlučuje o pravdi koju uzalud čekaju mnogi građani. Ali praksa pokazuje da je mali broj institucija borbu protiv korupcije shvatio ozbiljno, dok su novinari najčešće izvještavali da pravosudni sistem u cijeloj državi mora pokazati veću želju da se bori protiv korupcije.⁹⁹

Korupcija raste u BiH, pa su novinari imali čime ispunjavati stupce i za vrijeme pandemije koronavirusa, jer su svjedočili da su se u decembru 2020. prijave koje se odnose na nepravilnosti u javnim nabavkama u Kantonu Sarajevo udvostručile.

97 <https://detektor.ba/2023/02/23/ptsp-u-bih/>

98 <https://detektor.ba/2023/10/12/neprocesuiranje-visoke-korupcije-razlog-nepovjerenja-javnosti-u-pravosudje/>

99 <https://detektor.ba/2020/12/09/pravosudni-sistem-u-bih-mora-pokazati-vecu-zelju-da-se-bori-protiv-korupcije/>

Zdravstvene institucije i razni nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini pokrenuli su od početka pandemije koronavirusa na desetine različitih nabavki medicinske opreme i potrepština, te drugih nabavki koje su povezane sa borbom protiv širenja virusa, dok su organizacije i istražioce koji nadziru javne nabavke upozoravali da se hitne nabavke zloupotrebljavaju ili zaobilaze uz opravdanje hitnosti. Zato smo mi tada objavili podatke o nabavkama medicinske opreme tokom pandemije u BiH za građane, novinare i istraživače.

Novinari BIRN-a BiH svakodnevno su pratili portal javnih nabavki i internet stranice zdravstvenih institucija, ministarstava, zavoda za javno zdravstvo i drugih institucija na raznim nivoima, kako bi na jedno mjesto prikupili što više podataka o kupovinama važne opreme i potrepština. U tabeli¹⁰⁰ se nalaze pokrenuti postupci, a podaci o izabranoj kompaniji i cijeni unosili su se kada institucije takve podatke objave. Ustanovili smo tada i da se u većini postupaka nabavka zaštitnih odijela i medicinska oprema nabavljala putem pregovaračkih postupaka, a pojedine nabavke obavljene su konkurentskim postupcima za koje u vrijeme pandemije nije objavljeno obavještenje o dodjeli ugovora.

Dok su novinari bili ti koji su za vrijeme policijskog časa i drugih mjera tokom pandemije otkrivali afere, pravosuđe je kaskalo te obustavilo mnoge od tada otvorenih istraga.¹⁰¹ Jedna od njih je i o aferi koju je otkrila naša redakcija.¹⁰²

Ali da krenemo redom, kako bismo što vjerodostojnije prikazali tvrdnje i izvještaje o upornom cvjetanju korupcije u BiH. BIRN BiH godinama prati suđenja za koruptivna krivična djela na svim sudskim nivoima. Suđenja za korupciju, kao i za druga krivična djela su javna, osim u slučajevima kada sud, na prijedlog tužilaštva ili advokata, određeno suđenje, odnosno svjedočenje, zatvori za javnost. Kroz godine, novinari su nailazili na različite prepreke u izvještavanju.

Problem kod izvještavanja najviše imaju elektronski mediji zbog toga što je zabranjeno video i audio snimanje suđenja. Državni sud na zahtjev izdaje video od deset minuta, koji najčešće nije upotrebљiv za format TV-a, a u Općinskom i Kantonalnom судu u Sarajevu je dozvoljeno videosnimanje prije početka suđenja (mogu snimati optužene i advokate ukoliko to oni dozvole). Jedini alat koji novinar ima u sudnici jeste papir i olovka. Zbog otežanog izvještavanja, jako je važno tačno zapisivanje i prenošenje onoga što se dešavalо u sudnici tog dana.

U ranijim godinama, nerijetko su jedino novinari BIRN-a BiH bili na svakom ročištu, a zbog kompleksnosti krivičnog djela, otežavajuća okolnost bila je činjenica da optužnice tada nisu bile javno dostupne. U praksi je to značilo da, ako optužnica ima 50 tačaka, jedino brzina novinarskog pisanja spašavala je kolege koji će ubuduće izvještavati, a javnosti davala uvid o čemu je riječ u određenom predmetu. Zato smo, izlazeći iz okvira novinarstva, uz pomoć javnih ličnosti i kampanjom prikupljanja potpisa građana 2021. godine, skrenuli pažnju javnosti na problem nedostupnosti optužnica i presuda za korupciju, i na taj način zatražili od pravosudnih institucija veću transparentnost u njihovom radu. Naša organizacija

100 <https://detektor.ba/2020/04/20/birn-bih-data-nabavka-medicinske-opreme/>

101 <https://detektor.ba/2024/02/28/vecina-istraga-za-zloupotrebe-tokom-koronavirusa-okoncana-obustavama/>

102 <https://detektor.ba/2020/12/07/tuzilastvo-nece-provoditi-istragu-o-nabavci-50-000-zastitnih-maski-u-sarajevu/>

je predala potpise 5.000 građana Visokom sudsakom i tužilačkom vijeću (VSTV) u peticiji koja je kasnije rezultirala objavom optužnica na stranici Državnog tužilaštva.

Osim optužnice, važno je da su novinari upoznati sa zakonima u svojoj zemlji, kako bi mogli lakše pratiti suđenja za koruptivna djela. U našem slučaju, Zakon o krivičnom postupku i Krivični zakon BiH su neophodna štiva u radu, ali i smjernice koje želimo podijeliti i s vama:

Smjernice za lakše praćenje suđenja za koruptivna djela:

- Objavljivati tačne i nepristrasne izvještaje sa suđenja i druge vijesti;
- Ukoliko niste sigurni da ste nešto dobro čuli ili zapisali na suđenju, takve stvari ne stavljati u izvještaj jer ostavljaju veliku mogućnost za grešku;
- Kontinuirano izvještavanje je važno zbog razumijevanja cijelog predmeta, monitorisanja pravosuđa, ali i fer izvještavanja;
- Ne tretirati optužene osobe krivim ili nevinim dok to sud ne zaključi u pravosnažnim presudama – poštivanje načela nevinosti;
- Ne iznositi vlastite stavove niti komentare;
- Ne zaključivati prilikom izvještavanja o odbacivanju optužbe ili oslobođanju osobe za koju je ranije objavljeno da je optužena;
- Uravnoteženo izvještavati – obavezno dati prostor objema stranama u postupku;
- U svakom slučaju stavljati pozadinu kako bi javnost bila upoznata ko je, za šta je osoba optužena, koje koruptivno krivično djelo – zbog lakšeg razumijevanja konteksta;
- Jezik pravnika prilagoditi "običnoj" publici. Kao i kod drugih novinarskih zadataka, pojednostaviti i pisati / govoriti što razumljivijim jezikom;
- Poseban oprez je potreban pri izvještavanju sa suđenja u kojima svjedoci imaju mjere zaštite;
- Izbjegavati senzacionalističke naslove i konstrukcije.

Koliko je za građane BiH važno novinarsko praćenje suđenja najbolje oslikava analiza disciplinskih postupaka protiv sudija i tužilaca, kao i suđenja za korupciju koje su pripremili Transparency International i BIRN BiH. Ova opsežna analiza ogolila je probleme u pravosuđu – manjak efikasnosti, nizak stepen integriteta i netransparentnosti. i ukazala da je neophodna ključna reforma planiranja i vođenja procesa u sudskim postupcima za korupciju i organizirani kriminal, te pooštravanje kaznene politike¹⁰³.

Podaci indeksa transparentnosti, koji su razvili Transparency International i BIRN BiH, pokazuju da je veliki broj sudova i tužilaštava prekršio zakonski rok da odgovore po zahtjevu na slobodan pristup informacijama, što pokazuje da institucije koje su zadužene za vladavinu prava krše propisane rokove.¹⁰⁴

Online platforma [“Indeks pravosuđa”](#) sadrži rezultate indeksa transparentnosti sudova i tužilaštava u Bosni i Hercegovini, te informacije o predmetima korupcije i organizovanog kriminala, kao i informacije o disciplinskim postupcima koji su predmet monitoringa. Ovdje su se testirala četiri segmenta – koliko objavljaju informacija na internet stranicama, kako odgovaraju na obične upite medija, kako na upite po Zakonu o slobodnom pristupu informacijama i kako odgovaraju građanima.

Podaci su pokazali da 90 posto tužilaštava u BiH na svojim internet stranicama nema nikakve informacije o krivičnim predmetima, 50 posto sudova je potpuno ignorisalo medijske upite, a 42 posto svih sudova i tužilaštava je prekršilo zakonski rok od 15 dana da odgovori po zahtjevu na slobodan pristup informacijama, što pokazuje da institucije koje su zadužene za vladavinu prava, za osiguravanje da se zakoni ove države poštuju, same ignorišu i krše rokove koji su propisani. Više od polovine sudova ne objavljuje ni na koji način informacije o svojim prvostepenim presudama, te se bez novinarskih izvještaja javnost teško može i upoznati s njima.

Dugotrajni sudski procesi koji često rezultiraju minimalnim kaznama, nedovoljnim kvalitetom optužnica te čestim promjenama u sastavu sudskog vijeća, ključni su nedostaci izneseni kao zaključci izvještaja o praćenju procesuiranja korupcije predstavljenog na konferenciji “Integritet pravosuđa i procesuiranje korupcije u BiH” u Sarajevu.

ONLINE PLATFORMA “INDEKS PRAVOSUĐA”

90%

tužilaštava u BiH
na svojim internet
stranicama nema
nikakve informacije o
krivičnim predmetima

50%

sudova je potpuno
ignorisalo medijske
upite

42%

svih sudova i
tužilaštava je prekršilo
zakonski rok od 15
dana da odgovori po
zahtjevu na slobodan
pristup informacijama

¹⁰³ <https://detektor.ba/2023/10/05/losa-efikasnost-pravosudja-i-kaznena-politika-utjecu-na-sprecavanje-korupcije-u-bih/>

¹⁰⁴ <https://detektor.ba/2023/07/13/porazavajuci-rezultati-transparentnosti-pravosudnih-institucija/>

Alfredo Strippoli, šef Odjela za vladavinu prava Delegacije Evropske unije u BiH, rekao je, kada smo objavili ove podatke, da korupcija izjeda BiH iznutra i da je to vrlo bolno za sve građane, kao i institucije. Borba protiv korupcije trebala bi biti jedan od glavnih prioriteta u ovoj zemlji, i EU to zagovara, ali nije bilo tako prema analizama koje na kraju svake godine objavi *Detektor*.

Tako je na početku ove godine, u kojoj nastaje priručnik, objavljeno da su državni tužioci – s ukupno četiri optužnice za korupciju u 2023. godini protiv 14 osoba i četiri firme – podigli manje optužnica nego u godini prije. Ovakve analize novinari *Detektora* mogu uraditi zahvaljujući činjenici da nijedno ročište u Državnom sudu, ukoliko je bilo javno, nije ostalo nepopraćeno. Na njima smo često saznavali i druge informacije koje su nas odvele do nekih od mnogobrojnih analiza o korupciji.

Ali optuženi za korupciju nisu samo građani, već nerijetko i nosioci pravosudnih funkcija, o čemu izvještavamo, a zbog čega se dodatno podriva povjerenje građana u pravosuđe. U BiH je trenutno najmanje pet krivičnih postupaka i istraga u kojima se nosioci pravosudnih državnih institucija sumnjiče za korupciju, zloupotrebu i nesavjestan rad u službi. Protiv njih je vođen ili se vodio disciplinski postupak, a neki su i privremeno udaljeni od vršenja dužnosti, do pravosnažnosti presuda ili disciplinskih odluka. Posljednji primjer o kome smo izvještavali je hapšenje predsjednika Državnog suda, koje je uznenirilo šиру javnost.¹⁰⁵

Ovi su postupci dugotrajni i obilježeni problemima s nadležnostima. Neki zbog smrti optuženih nisu ni okončani.¹⁰⁶

Mediji su ranije svojim izvještajima o nepravilnostima i korupciji uticali da se glavna tužiteljica Državnog tužilaštva smijeni sa funkcije, kroz disciplinski postupak, a prethodni predsjednik Visokog sudskog i tužilačkog vijeća je, zbog onoga što je objavljeno u medijima, dao ostavku, kako se ne bi vodio disciplinski postupak protiv njega.

Ali ni praćenje disciplinskih postupaka u BiH nije jednostavno. "Analiza efikasnosti i integriteta disciplinskih postupaka protiv sudija i tužilaca" ogledalo je netransparentnih mehanizama za osiguravanje disciplinske odgovornosti nosilaca pravosudnih funkcija. Ovi su postupci inače usložnjeni i dugotrajni, a način kažnjavanja relativno blag i neefikasan, uzimajući u obzir nivo odgovornosti koju ove funkcije sa sobom nose. Izvještavati o njima je izuzetno otežano u BiH jer tužbe nisu javne, saznajemo ih na pripremnim ročištima koja su pod brojevima sakriveni od javnosti. Kao i imena, i odluke o sankcijama objavljaju se anonimizirano, pa čak i odluke o javnim opomenama koje su zbog toga izgubile svoju svrhu.

Istraživačkim tekstovima, analizama i tekstovima u kojima će se ukazivati na sistemske probleme korupcije, mediji i novinari mogu doprinijeti da sve nepravilnosti koje se dešavaju ne ostanu bez pažnje i kritike, bez obzira na neodgovarajuće odgovore pravosuđa. Novinar i glavni urednik BIRN-a BiH Semir Mujkić dobio je drugu nagradu Evropske unije za istraživačko novinarstvo za serijal priča o korupciji u javnim nabavkama 2019. godine.

105 <https://detektor.ba/2023/12/18/uhapsen-debevec-predsjednik-suda-bih-i-mehmedagic-bivsi-direktor-osa-e/>

106 <https://detektor.ba/2024/06/04/preminuo-bivsi-glavni-drzavni-tuzilac-goran-salihovic/>

“Značaj serijala je u tome što autor zloupotrebe prikazuje kroz primjere nabavke službenih automobila i dječijih golova u kojima korupciju iz apstraktne prebacuje u lako razumljivu sferu”, zaključio je žiri.¹⁰⁷

BIRN BiH je ranije pisao kako osobe zaposlene u državnim institucijama u Bosni i Hercegovini već nekoliko godina imaju mogućnost prijaviti korupciju i dobiti status zviždača, odnosno zaštićenog prijavitelja korupcije. Međutim, do sada je samo mali broj njih dobio takav status. U jednoj od epizoda naše emisije *TV Justice* pokazali smo kroz šta prolaze zviždači kada prijave korupciju, zašto još uvijek nisu zaštićeni i kako se to može promjeniti.

U jednom od entiteta BiH još uvijek nije donesen zakon kojim bi se zaštitile osobe koje prijavljuju korupciju u institucijama ili kompanijama u većinskom vlasništvu Federacije. Takvo stanje direktno pogoduje počiniocima korupcije, a redakcija BIRN-a BiH prepoznata je od Koalicije za zaštitu zviždača Jugoistočne Evrope, koja je dodijelila novinarima priznanje za izvještavanje o zviždačima.¹⁰⁸

Ponekad prođu godine prije nego rezultati priča o korupciji budu vidljivi široj javnosti. Senaid Memić, bivši načelnik općine Ilidža i aktuelni ambasador Bosne i Hercegovine u Maleziji, uhapšen je 11. maja 2023., između ostalog i zbog dozvola za gradnju hotela “Regency” investitora “Malak Group”, o kom je *Detektor* pisao još 2016. godine.¹⁰⁹ Osim nagrada, ovakva ostvarenja najveća su priznanja za našu redakciju i potvrda da se iscrpan istraživački rad isplati. Na našoj stranici *Detektor.ba* pod oznakom korupcija pronaći ćete i ostale priče kojima novinari ukazuju na nepravilnosti.

Proces vettinga

Institut vetting procedure je karakterističan za tranzicijske demokratije, kao mjeru koja potpomaže integritet ključnih sektora kao što su policija, pravosuđe, vojska, javna uprava i kojom se svi nosioci funkcija u ovim zemljama podvrgavaju reviziji kvalifikacija, radnih učinaka ili drugih značajnih svojstava. To podrazumijeva provjeru imovine, da li nosioci funkcija imaju veze s licima koja su povezana s organizovanim kriminalom, te provjeru kompetencija i znanja.

Još 2020. godine BIRN BiH je shvatio važnost ovog procesa na primjeru susjedne Albanije u kojoj je do tada, “vettingom” i provjerom porijekla imovine, bez posla ostalo gotovo 100 rukovodećih osoba iz pravosuđa. Sudije i tužioci u BiH tada pronalaze načine da odgode dostavljanje i provjeru svojih imovinskih kartona.¹¹⁰

107 <https://detektor.ba/2019/09/18/novinar-birn-a-bih-dobitnik-nagrade-eu-za-istrazivanje-o-korupciji-u-javnim-nabavkama/>

108 <https://detektor.ba/2023/02/03/birn-bih-dobitnik-priznanja-za-izvjestavanje-o-prijaviteljima-korupcije/>

109 <https://detektor.ba/2023/05/11/bivsi-nacelnik-ilidze-senaid-memic-uhapsen-zbog-dozvola-za-gradnju-hotela-regency/>

110 <https://detektor.ba/2020/02/25/dok-bih-odbija-proces-u-albaniji-vettingom-smijenjeno-vise-od-90-sudija-i-tuzilaca/>

Analiza BIRN-a BiH iz oktobra 2023. pokazuje da preispitivanje izjava o imovinskom stanju sudija i tužilaca u BiH ostaje predmet želje.¹¹¹ Iako je korupcija u sudovima problem širom Balkana, nijedna druga zemlja nije slijedila primjer Albanije u strogim provjerama sudija i tužioca te iskorjenjivanja onih koji ne mogu objasniti kako su se toliko obogatili.

U drugim zemljama regionala, međutim, često je jedini kriterij za procjenu poštenja određenog sudije njegova javna izjava o imovini. U Bosni i Hercegovini takve izjave o posjedovanju imovine mogu se objaviti samo uz saglasnost dotičnog sudije ili tužioca. Od otprilike 1.400 sudija i javnih tužioca u BiH, oko deset posto njih je dalo takvu saglasnost kada je objavljen ovaj tekst.

Podaci o imovini prikuplja VSTV, ali zakon ne reguliše propisno ko je zadužen za provjeru te imovine.

Izmjene zakona koje bi omogućile Vijeću da provjerava dokumente o imovini – kao dio četiri ključna zakona koje je Bosna i Hercegovina morala usvojiti kako bi otpočela pregovore o pridruživanju Evropskoj uniji – odgađaju se godinama. VSTV “nije ni blizu” spremam za provjeru imovine sudija i tužilaca,¹¹² iako je primjena novih izmjena i dopuna Zakona o VSTV-u počela.

U martu 2024. VSTV je imenovao predsjednike sudova, dva dana prije roka po kom stupa na snagu odredba Zakona o VSTV-u, a kojom se nalaže provjera imovine nosilaca pravosudnih funkcija, jer još nije formiran Odjel za provedbu po izvještajima¹¹³ – što dovodi do zaključka da BiH zadugo neće slijediti primjer Albanije.

Tokom 2021. godine, danas suspendovani, predsjednik Suda BiH Ranko Debevec suočio se sa disciplinskim postupkom nakon što je propustio prijaviti suvlasništvo stana u Španiji. Kada je došlo vrijeme za detaljno svjedočenje, predmet je zatvoren za javnost.

Kako u BiH još uvijek ne postoji ova vrsta provjera u pravosudnom sistemu, ali ni u policiji, vojsci i javnoj upravi, novinari su ti koji svojim analizama ukazuju na moguće nepravilnosti.

BIRN BiH je izvještavao o usvajanju izmjena i dopuna Zakona o VSTV-u koje ostavljaju prostor za skrivanje imovine nosilaca pravosudnih funkcija, prebacivanjem na rođake i djecu koji ne žive s njima u domaćinstvu. Upozoravali smo u našim izvještajima i da se tim izmjenama umanjuje mogućnost provjere njihovih izvještaja, ukoliko entitetske institucije uskrate podatke i nema jasno propisanih sankcija za eventualne prekršaje.

BIRN BiH je otkrio i istražio da je tužiteljica Ivanka Stanić unaprijeđena na poziciju glavne kantonalne tužiteljice u Posavskom kantonu tokom trajanja uslovne kazne i u vrijeme dok se protiv nje vodio disciplinski postupak, čime je zanemarena preporuka Evropske komisije.¹¹⁴

111 <https://detektor.ba/2023/08/09/vetting-pravosudja-u-albaniji-dovodi-do-neugodnih-pitanja-za-balkanske-kolege/>

112 <https://detektor.ba/2023/12/11/vstv-nije-ni-blizu-spreman-za-provjeru-imovine-sudija-i-tuzilaca-12-dana-prije-pocetka-prmjene-zakona/>

113 <https://detektor.ba/2024/03/20/vstvbih-imenovao-nosioce-pravosudnih-funkcija-dajzbjegne-provjeru-imovinskih-kartona/>

114 <https://detektor.ba/2022/12/20/tuziteljica-u-posavini-unaprijedjena-tokom-trajanja-uslovne-kazne/>

Medijske slobode

Zbog pisanja o važnim temama poput korupcije ili kriminala, novinari u BiH nerijetko su meta prijetnji ili napada. Uz to, novinarske slobode sve su ugroženije izmjenama i dopunama zakona, poput Krivičnog zakona Republike Srpske u kom je kleveta uvedena kao krivično djelo,¹¹⁵ čime svaki novinar svojim radom i izvještavanjem dovodi sebe u opasnost da bude krivično gonjen, a što dodatno utiče i na ekonomski aspekt, naročito manjih medija.

Nakon kriminalizacije klevete, vlasti Republike Srpske vraćaju fokus na zakon o "agentima stranog uticaja". Političari iz ovog entiteta sve su glasniji u namjeri da usvoje zakon o proglašavanju nevladinih organizacija stranim agentima, koji će, prema mišljenju aktivista i stručnjaka, bitno smanjiti demokratska prava i slobode građana.¹¹⁶

Vlada Republike Srpske je još krajem marta 2023. godine usvojila Nacrt zakona o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija. Njime se neprofitne organizacije osnovane u Republici Srpskoj, koje u potpunosti ili samo djelimično finansiraju druge države ili međunarodne organizacije, označavaju kao "agenti stranog uticaja". Sličan zakon se u Rusiji koristi za represiju nad nevladim organizacijama i medijima, i s vremenom je postao inspiracija političarima u drugim zemljama, poput Gruzije – o čemu smo također izvještavali. Ovaj zakon u vrijeme pisanja publikacije nije bio usvojen u Narodnoj skupštini i nije stupio na snagu.

Osim ovoga, opasnost za medijske slobode u cijeloj državi su i cenzura, samocenzura, ali i tužbe koje pokreću političari te javni službenici poput sudija i tužilaca. Ovim se nastoje zastrašiti novinari i obeshrabriti da rade.

"Analiza postupaka u predmetima klevete pred sudovima u Bosni i Hercegovini u protekle četiri godine otkriva da ove tužbe protiv novinara u više od 80 posto slučajeva pokreću političari i drugi javni službenici poput sudija i tužilaca, a da se često presude donose u nerazumnoj roku i bez poštivanja standarda Evropskog suda za ljudska prava. Novinari i medijski eksperți upozoravaju da se povećanim brojem neosnovanih tužbi, koje traju godinama, nastoji zastrašiti novinare i obeshrabriti ih od istraživanja."¹¹⁷

Cenzura tužbama – rast postupaka protiv novinara ograničava medijske slobode

115 <https://detektor.ba/2023/03/23/usvojen-nacrt-izmjena-krivicnog-zakonika-kojim-se-kriminalizuju-kleveta-i-uvreda-u-republici-srpskoj/>

116 <https://detektor.ba/2023/08/04/nakon-kriminalizacije-klevete-vlasti-republike-srpske-vracaju-fokus-na-zakon-o-agentima-stranog-uticaja/>

117 <https://detektor.ba/2020/12/17/cenzura-tuzbama-rast-postupaka-protiv-novinara-ogranicava-medijske-slobode/>

Smanjenje medijskih sloboda utiče na demokratiju, vladavinu prava i onemogućava borbu za istinu,¹¹⁸ zbog čega u svom radu uvijek ukazujemo na narušavanje prava novinara, kao i o napadima kojima su izloženi.

Dokumentarni film BIRN-a BiH "Novinarstvo nije zločin"¹¹⁹ na plastičan način pokazuje i donosi iskustva napadnutih novinarki i novinara, te govori o izazovima s kojima se novinari – radeći svoj posao – svakodnevno susreću, kao i o nedovoljnem procesuiranju napada na medijske radnike i niskim kaznama za počinioce.

U filmu se ukazuje na sve veće pritiske na medije na Zapadnom Balkanu, kao i sve teži položaj novinara, a za slučajeve koji se procesuiraju kazne su jako niske i često završavaju nepreventivnim disciplinskim mjerama.

"Kada su me krenuli tući palicama, bojao sam se da će me ubiti i pokušavao sam sačuvati svoju glavu", riječi su banjalučkog novinara Vladimira Kovačevića koji je u ovom gradu teško pretučen 26. augusta 2018. godine.

"Jedan od njih mi je prišao s prednje strane, a jedan s leđa. Zatim sam čuo zvuk rasklapanja metalne palice i dok sam shvatio o čemu se radi, već me je ovaj udario s prednje strane u glavu, a zatim i ovaj drugi što mi je bio iza leđa. Nekoliko puta su me udarili po glavi palicama", posvjedočio je Kovačević na suđenju 21. februara 2019.¹²⁰

Počinioci ovog napada su procesuirani, ali još uvijek se ne zna ko je naručio napad na Kovačevića.

Nekažnjivost napada na novinare je prijetnja za slobodu govora i demokratsko društvo u BiH, a jedan od njih je napad na Mirzu Derviševića, novinara iz Brčkog koji je pretučen. Dervišević je za BIRN BiH rekao da nakon napada osjeća veliko nezadovoljstvo i ljutnju zbog sporosti procesuiranja u njegovom slučaju. Trenutno živi u Kataru, ali napominje da svaki put po dolasku u Brčko dobija policijsku zaštitu jer policija – za koju kaže da je uradila odličan posao u dokumentovanju ovog napada – smatra da je još uvijek životno ugrožen.

U julu prošle godine [Općinski sud u Sarajevu osudio je Nefaila Čehića na uslovnu kaznu](#) zbog prijetnji novinarima *Detektora*.

"Novinarstvo nije zločin"

"Kada su me krenuli tući palicama, bojao sam se da će me ubiti i pokušavao sam sačuvati svoju glavu."

Vladimir Kovačević,
pretučeni novinar

¹¹⁸ <https://detektor.ba/2023/05/17/smanjenje-medijske-slobode-utice-na-demokratiju-i-onemogucava-borbu-za-istinu/>

¹¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=TlZvktZ5cbs>

¹²⁰ <https://detektor.ba/2019/02/21/kovacevic-na-pocetku-sudjenja-bojao-sam-se-da-ce-me-ubiti/>

Tokom posljednjih pet godina povećao se broj prijavljenih napada u BiH, otvorenih prijetnji smrću, govora mržnje, kao i rodno zasnovanog nasilja prema novinarkama, posebno u *online* sferi. Od 2019. godine do danas, Linija za pomoć novinarima u BiH je zabilježila 340 napada na novinare. Iz udruženja BH novinari poručuju da tek 25,4 posto slučajeva prijavljenih Liniji za pomoć novinarima bude riješeno u korist novinara i novinarki, te da je to znak ukorijenjene prakse nekažnjivosti ovih krivičnih djela.

Na Regionalnoj konferenciji o slobodi medija, pristupu informacijama i sigurnosti novinara¹²¹ u septembru 2023. rečeno je da je, nakon dobijanja kandidatskog statusa za članstvo u Evropskoj uniji, u Bosni i Hercegovini došlo do drastičnog pogoršanja medijskih sloboda i sigurnosti novinara.

Terorizam, ekstremizam, desnica

Prije skoro deceniju BIRN BiH je počeo s praćenjem i izvještavanjem o slučajevima terorizma, s posebnim osvrtom na – tada sve učestalije – odlaske na strana ratišta, te pridruživanja paravojnim i parapolicijskim formacijama na području Sirije i Iraka, koje su rezolucijom Ujedinjenih naroda proglašene terorističkim. Od tada je objavljen niz analiza, istraživanja i dokumentarnih emisija o neprocesuiranim krivičnim djelima i odlascima na strana ratišta.

U godinama koje su uslijedile, naše novinarke i naši novinari su ukazivali na širenje ekstremističkih i desničarskih grupa u regionu, otkrivajući trendove koji se preljevaju i u BiH, te upozoravali na negativne posljedice narativa koje koriste krajnje desničarski pokreti. Na ovaj su način novinari i urednici u javnosti prepoznati kao stručnjaci za ekstremizam, te su o ovoj temi i stranim uticajima u BiH – posebno o svemu što Rusija radi nakon početka invazije na Ukrajinu – kao i o drugim temama, čest izvor informacija u medijima.

Sa kolegama iz regionala objavili smo Bazu presuda za terorizam¹²² koja sadrži i videomaterijale o profesionalnom izvještavanju o terorizmu, kao i naše prijedloge za vanjske resurse za unapređenje kvaliteta izvještavanja o ovim krivičnim djelima. Pripremali smo detaljne webinare o profesionalnom izvještavanju, kratke videosadržaje sa osnovnim pravilima izvještavanja, koji su pripremljeni u saradnji s OSCE-om i Vijećem za štampu Bosne i Hercegovine, te priručnicima koji novinarima mogu biti od velike koristi.

Osim analiza izvještaja sa suđenja za terorizam i pridruživanje terorističkim organizacijama poput ISIL-a ili "Al-Nusrah Fronta", problematizovali smo i učešće državnjana BiH u ratu u Ukrajini od 2014. godine koji su se borili na ruskoj strani. Ovdje je potrebno napomenuti da je, za razliku od drugih država Zapadnog Balkana, prije svega Srbije, jako malo bilo procesuiranih za učešće u ratu u Ukrajini. Krivični zakon BiH borbu u Ukrajini ne povezuju s terorizmom niti organizovanjem terorističke grupe, kao što je to slučaj sa Sirijom i Irakom, jer ruske i proruske jedinice na istoku Evrope nisu rezolucijom Ujedinjenih naroda proglašene terorističkim.

121 <https://detektor.ba/2023/09/15/vise-od-100-posto-povecan-broj-napada-na-novinare/>

122 [Baza presuda ze terorizam](#), Detektor.ba

Uz terorizam je posebno zanimljivo pratiti rast ekstremnih i radikalno desnih grupacija koje, za razliku od evropskih država, Vijeće ministara BiH nije posebno izdvajalo u svojim izvještajima o stanju sigurnosti u zemlji.

Terorizam

Global Terrorism Database definiše terorizam kao “prijetnju ili stvarnu upotrebu nelegalne sile i nasilja nedržavnih aktera da ostvare političke, ekonomske, religijske i društvene ciljeve kroz strah, prisilu i zastrašivanje”.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine navodi da teroristički čin, između ostalog, podrazumijeva radnje koje, s obzirom na svoju prirodu ili kontekst, mogu ozbiljno oštetiti državu ili međunarodnu organizaciju, napasti na život, integritet, protivpravno zatvoriti, nanijeti veliku štetu objektima BiH, otmicu aviona ili drugih prijevoznih sredstava, kao i finansiranje, javno podsticanje, vrbovanje i obučavanje, te organizovanje terorističke grupe.

Izmjenama Zakona od prije nekoliko godina, krivičnim djelom se smatra “odlazak na strano ratište, odnosno pridruživanje stranim vojnim ili paravojnim formacijama, ukoliko to nije dio neke zvanično odobrene mirovne misije”.

Također, važno je znati na koji način i kada nazvati neku od organizacija terorističkom. BIRN BiH se vodi zvaničnom listom organizacija koje je UN proglašio terorističkim. Sud BiH također koristi ovu listu kada donosi presude, te stoga odlazak u Ukrajinu ne smatra terorizmom.

U Bosni i Hercegovini je u proteklih 20-ak godina izvršeno nekoliko terorističkih napada koji su za posljedice imali ljudske žrtve i nanošenje ogromne materijalne štete za državne i druge javne objekte, ali su policijsko-sigurnosne agencije blagovremenim intervencijama spriječile više izvršenja terorističkih činova i osujetili te planove,¹²³ što je dobilo i sudske epiloge¹²⁴ koje su naši novinari popratili.

S obzirom na to da je terorizam kompleksna i osjetljiva tema, takvo je i izvještavanje o njemu, zbog čega smo objavili Priručnik na osnovu iskustva i prakse naših novinara.¹²⁵

Teroristički čin, između ostalog, podrazumijeva radnje koje, s obzirom na svoju prirodu ili kontekst, mogu ozbiljno oštetiti državu ili međunarodnu organizaciju, napasti na život, integritet, protivpravno zatvoriti, nanijeti veliku štetu objektima BiH, otmicu aviona ili drugih prijevoznih sredstava, kao i finansiranje, javno podsticanje, vrbovanje i obučavanje, te organizovanje terorističke grupe.

Krivični zakon
Bosne i Hercegovine

¹²³ [Zbog planiranja napada, predložen pritvor za Kapića, ranije osuđenog zbog ratovanja u Siriji](#), Detektor.ba

¹²⁴ [Povećane kazne Božiću i Hastoru za planiranje terorističkog napada](#), Detektor.ba

¹²⁵ [Izvještavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu Priručnik na osnovu iskustva i prakse novinara Balkanske istraživačke mreže](#), Detektor.ba

Priručnik je namijenjen studentima novinarstva i mladim novinarima koji počinju svoje izvještavanje o terorizmu, ali svakako može biti od koristi i iskusnijim novinarima koji nisu ranije izvještavali o terorizmu. Da bi se najbolje priručnik mogao iskoristiti, potrebno je imati osnovno znanje o novinarskim formama, pisanju novinarskog teksta i osnovnim novinarskim tehnikama rada na tekstu. Ranije predznanje o fenomenu terorizma je poželjno, ali nije preduslov za korištenje ovog priručnika.

Najvažnija stvar koju treba znati o izvještavanju o terorističkom činu jeste da se podaci o kvalifikaciji djela, žrtvama i počiniocima – uvjek i bez izuzetka – dobijaju iz zvaničnih izvora.

Novinari često, zbog potrebe za brzinom i čitanošću, pribjegnu korištenju drugih nezvaničnih izvora – što se pokazalo štetnim i kontraproduktivnim. Možda neki nezvanični ustupi brzu informaciju zbog koje je vaš medij prvi objavi, ali je mogućnost da ćete morati objaviti ispravku puno veća. Uz to, takve greške mogu veoma naštetići žrtvama, preživjelima i porodicama.

Izjave očevidača događaja su naravno poželjne, ali očevici ne mogu biti izvor za broj povrijeđenih ili ubijenih, niti identitet počinioca. To je posao policije i tužilaca, ili doktora koji mogu dati potvrdu o povrijeđenima ili ubijenim. Svjedoci mogu govoriti o tome šta se desilo njima i kako su oni to doživjeli.

Nerdin Ibrić je u aprilu 2015. na ulazu u Policijsku stanicu Zvornik iz vatrenog oružja ubio policajca Dragana Đurića, a ranio dvojicu njegovih kolega. Policajci su uzvratili i usmrtili napadača, a s obzirom na to da su svjedoci navodili da je Ibrić tom prilikom izgovarao riječi "povezane s praktikovanjem islamske vjere", mediji i institucije u Republici Srpskoj su odmah događaj okvalifikovali kao terorizam. Činjenica koju posebno treba imati u vidu jeste da je na desetine policajaca ubijeno u vršenju službenih poslova, odnosno tokom patroliranja, intervencija, u sukobu s kriminalnim grupama, ali da nijedno od tih ubistava nije okvalifikovano kao terorizam. Stvarni motiv napada nikada zvanično nije utvrđen jer je napadač ubijen.

Nakon ubistva policajca i napadača, u Republici Srpskoj je uhapšeno više osoba zbog sumnje da su povezane s Ibrićem, nekima je i određen pritvor, a kasnije i ukinuta ova mjera. S obzirom na nedostatak dokaza, protiv njih nikada nije podignuta optužnica, a neki su tražili i dobili naknadu štete.¹²⁶

Pri izvještavanju posebno treba paziti da je jedan od razloga zašto policija ili tužioci odmah ne saopćavaju identitet taj što žele prvo obavijestiti porodicu. Treba razmišljati o

Zvornik

Nerdin Ibrić je u aprilu 2015. na ulazu u Policijsku stanicu Zvornik iz vatrenog oružja **ubio policajca Dragana Đurića**, a ranio dvojicu njegovih kolega. Policajci su uzvratili i usmrtili napadača, a s obzirom na to da su svjedoci navodili da je Ibrić tom prilikom izgovarao riječi "povezane s praktikovanjem islamske vjere", mediji i institucije u Republici Srpskoj su odmah događaj okvalifikovali kao terorizam.

tome kada se izvještava – da li će porodica iz vaših vijesti prvi put čuti o stradanju svojih najmilijih, i šta ako se tom prilikom pogrešno objavi nečiji identitet, a porodica od vas sazna informaciju.

Kada je u Rajlovcu¹²⁷ u novembru 2015. u terorističkom napadu Enes Omeragić ubio pripadnike Oružanih snaga BiH Armina Salkića i Nedeljka Radića, a ranio njihovog kolegu Dževada Ljukovca, brojni mediji su izvještavali uživo o počiniocu i žrtvama, puno prije nego što su njihove porodice znale za to, ili su uživo prenosili trenutak u kojem su porodice saznale.

Omeragić je poslije dvostrukog ubistva i ranjavanja u porodičnoj kući izvršio samoubistvo bombom, a Tužilaštvo BiH je događaj okarakterisalo kao terorizam. Ljukovcu je kasnije zbog ovog napada dosuđena odšteta.¹²⁸

Mevlid Jašarević je u oktobru 2010. izvršio napad na zgradu Ambasade Sjedinjenih Američkih Država, kada je ranio policajca Mirsada Velića koji je radio na obezbjeđenju, zbog čega je osuđen na 15 godina zatvora za teroristički akt. Najviše pažnje javnosti je privukao teroristički napad na zgradu policije u Bugojnu u junu 2010. godine u kojem je poginuo policajac Tarik Ljubuškić, po život opasne povrede zadobila njegova kolegica Edina Hindić, te je lakše ranjeno još nekoliko policajaca.

Zbog terorističkog napada u Bugojnu je osuđen Haris Čaušević na 35 godina zatvora, dok je zbog pomaganja Čauševiću da prenese eksplozivnu napravu do zgrade policije osuđen Adnan Haračić na 14 godina zatvora. U presudi stoji da je na zgradi pričinjena šteta od najmanje 189.939 KM, dok je ukupna najmanja šteta na okolnim objektima 275.000 KM.¹²⁹

Posebno treba imati na umu pretpostavku nevinosti i nekoga nazivati teroristom tek kada bude pravosnažno osuđen za to.

Svaki novinar ima pravo da prati suđenja za terorizam, ona su u BiH javna, osim u dijelovima kada to odluči sud zbog zaštite svjedoka, ili dijela suđenja koje zbog svoje osjetljivosti mora biti zatvoreno za širu javnost. Ne treba nikada prenositi detalje iz tih dijelova suđenja, čak i kada se podaci o tome dobiju od advokata, tužioca ili sudije, i vas – kako su to imali iskustvo novinari BIRN-a BiH – sudije ostave u sudnici za to vrijeme.

Zaštita identiteta zaštićenih svjedoka neophodna je prilikom praćenja suđenja. Često ćete biti u prilici da imate uvid u identitet svjedoka, ali ste kao novinar dužni ne samo da sakrijete njegovo ime ili inicijale, nego da prilikom svog izvještavanja ne otkrijete detalje koji bi mogli dovesti do toga da neko ko poznaje tu osobu otkrije o kome se radi. To je posebno važno kod svjedoka iz malih sredina, gdje podaci o tome šta je ta osoba bila u prošlosti ili bilo kakvi drugi podaci o njima mogu dovesti do ugrožavanja njihove sigurnosti.

Otkrivanje identiteta zaštićenih svjedoka je krivično djelo i mogli biste dobiti zatvorsku kaznu zbog toga. Zamislite da zaštićeni svjedok iz nekog sela ili manjeg mjesta opisuje da se napad ili zločin desio ispred njegove kuće kod prodavnice s nazivom XY. Ukoliko objavite naziv te prodavnice i lokaciju gdje se nalazi, suzili ste “potragu za zaštićenim svjedokom”.

U suštini, sve obaveze novinara koji prate suđenja za ratne zločine, vrijede i na praćenju postupaka za terorizam, te je veoma važno imati na umu da postoje oni koji će pokušati doći

127 [Hrvatski turisti u strahu od bosanskog terorizma](#), Detektor.ba

128 [Ljukovcu dosuđeno oko 6.500 KM zbog napada u Rajlovcu](#), Detektor.ba

129 [Četvrtina miliona za tužbe nakon terorističkih napada](#), Detektor.ba

do zaštićenog svjedoka, kako bi ga zastrašili da ne svjedoči protiv njih. I za takve slučajeve saznavali smo tokom postupaka pred sudovima.

Za suđenje se najbolje pripremiti čitanjem optužnice ako je dostupna. Vrijedi znati i da se optužnica javno čita na početku svakog suđenja.¹³⁰ Prilikom izvještavanja obratite pažnju da se da dovoljno prostora tužilaštву ali i odbrani, ali ako je suđenje bilo takvo, uvijek treba početi s navodima tužilaštva.¹³¹ Isto vrijedi i za odbranu.¹³²

Nerijetko izvještavamo o slučajevima prije nego što dospiju pred sud, a u tom periodu, posebno osjetljivom, važno je poštovati jasna pravila, odnosno potrebno je obratiti pažnju kada se objavljuju osjetljive informacije i razmisliti da li bi one mogle da ugroze istragu, što se dešavalo. O slučajevima izvještavamo i prije podizanja optužnice, pretežno s ročišta na kojima se raspravlja o određivanju i produženju pritvora ili mjera zabrane,¹³³ iznosimo informacije koje se mogu čuti u sudnici, ako nas sud prethodno ne upozori da ih ne smijemo objaviti zbog ugrožavanja istrage.

Uz novinarske alate i dobre izvore, kod izvještavanja o istragama u toku, a i općenito o terorizmu, novinarska etika igra posebnu ulogu. Novinari i mediji u BiH izvještavali su u prošlosti o brojnim policijskim akcijama i hapšenjima objavljujući imena osumnjičenih ili uhapšenih.

U nekim od tih istraga kasnije su osumnjičeni bili pušteni na slobodu i protiv njih nikada nisu podignute optužnice.¹³⁴ U velikom broju tih slučajeva, novinarski izvještaji ostali bi jedini trag o tome i dugoročno bi se pojavljivali kao rezultati pretrage imena tih osoba.¹³⁵ Novinari, naravno, nisu policajci ili tužioci, i ne snose odgovornost za rad istražioca, ali je važno u svakom trenutku odvagati interes javnosti i pravo na privatnost i presumpciju nevinosti za osumnjičene.

Važan dio našeg izvještavanja o terorizmu su analize i istraživanja, stoga preporučujemo da se, prije nego što se počne analitički izvještavati,¹³⁶ najprije upoznate s pojmovima i terminologijom terorizma i ekstremizma. Ukoliko je moguće, pratite i suđenja i pišete vijesti o tome, kako bi se bolje razumjela tema. Od velike koristi novinarima BIRN-a BiH su i iskustva međunarodnih organizacija koje prate ove slučajeve. Tako se u analizama i drugim formama vodimo smjernicama OSCE Misije u BiH koje navode da se terorizam ne može nazivati "islamskim", "kršćanskim", "jevrejskim", ali počinilac terorističkog djela može biti "pripadnik islama", "pripadnik kršćanstva", "pripadnik judaizma"... Ovakvim kvalifikacijama šire se stereotipi i predrasude prema cijeloj jednoj zajednici, a iz njih se može izroditи nasilje, skoro po pravilu, prema nevinima.

Na ovakav način se stigmatizuje cijela zajednica samo zbog toga što s počiniocem tek nominalno dijele određeni vrijednosni sistem, boju kože, etnicitet, ili dolaze iz istog ili sličnog kulturno-historijskog kruga. Nespretno formulisane kvalifikacije mogu ukazivati

130 [Počelo suđenje Mehmedu Tutmiću za ratovanje u Siriji](#), Detektor.ba

131 [Počelo novo suđenje za ratovanje u Siriji](#), Detektor.ba

132 [Keserović: Sredinom februara završne riječi na suđenju za ratovanje u Siriji](#), Detektor.ba

133 [Zatraženo produženje pritvora za "posljednje ratnike ISIL-a"](#), Detektor.ba

134 [Akcija "Rez": Tabakoviću skoro 3.000 maraka obeštećenja](#), Detektor.ba

135 [Peco pristao na nagodbu za naknadu štete](#), Detektor.ba

136 [Presude za terorizam zaustavile odlaske u Siriju](#), Detektor.ba

na površnost, neznanje, zlonamjernost, i time prouzročiti štetu na više razina. U ovakvim situacijama uvijek se postavlja pitanje relevantnosti autora, medija, ali i izvora koje koriste. Stoga, birajte pažljivo sagovornike, a zbog konteksta neka izbor bude i raznolik i obuhvati sigurnosni, politički, društveni i psihološki segment. U slučaju nasilnog ekstremizma i terorizma kojem se pripisuje vjerski predznak, sagovornike treba potražiti u registrovanim, službenim vjerskim zajednicama.

Kod analitičkih tekstova vodite računa o kontekstu vaše priče. Prije nekoliko godinama smo, uz analizu, radili emisiju¹³⁷ za naš TV Justice na temu "Može li se bivšim borcima ISIL-a u BiH suditi i za ratne zločine?"¹³⁸, gdje smo analizirali kako je nekoliko evropskih zemalja počelo bivšim borcima suditi za ratne zločine uz optužbe za terorizam, i time im povećati kazne, te šta je potrebno da domaće pravosudne institucije počnu procesuirati ovakva djela. Razgovarali smo tada, uz međunarodne stručnjake, s advokatima i sudijama koji su zastupali optužene i sudili za ratne zločine i terorizam, ali i s presuđenim povratnikom iz Sirije. Kada odleže kaznu ili većinu kazne, pa vam se dozvoli razgovor tokom uslovnog otpuštanja ili u zatvoru, važno je iskazu osuđenih suprotstaviti činjenice iz presude. Svakako, prije nego se odlučite, urednički kolegij će odvagati javni interes za intervjuisanje osuđenih osoba. Ponekad je važno da se iz usta onih koji su počinili krivično djelo čuje pokajanje ili upozorenje, zbog prevencije.

Godišnji pregledi suđenja za terorizam uvijek mogu biti dobre priče,¹³⁹ jer ovakvi tekstovi mogu pomoći da se vide trendovi i ocijeni rad policijskih i pravosudnih institucija, ali i da pokažu trendove o terorizmu u zemlji.¹⁴⁰ Takvi tekstovi mogu pokazati i kako pravosuđe sankcionise krivična djela terorizma.

Među reportažama i analizama su i one koje govore o vraćanju povratnika u društvo, njihovu rehabilitaciju, kao i o tome kakav je odgovor društvo pružilo. BIRN BiH je često pisao o uslovima u kojima borave žene i djeca u kampovima koji su napravljeni nakon sloma ISIL-a. Također smo snimili emisiju o Dini Pečenkoviću, koji je i sam bio pod istragom za pomaganje u terorističkom činu i kome je cijela porodica kasnije otišla u Siriju. Njegova

Optužbe za terorizam

Nekoliko evropskih zemalja počelo je suditi bivšim borcima za ratne zločine **uz optužbe za terorizam**, i time im povećati kazne.

"Može li se bivšim borcima ISIL-a u BiH suditi i za ratne zločine?", TV Justice

¹³⁷ [TV Justice, Epizoda 116: Može li se bivšim borcima ISIL-a u BiH suditi i za ratne zločine?, Detektor](#)

¹³⁸ [Može li se bivšim borcima ISIL-a u BiH suditi i za ratne zločine?, Detektor.ba](#)

¹³⁹ [Po dvije optužnice i presude za terorizam, Detektor.ba](#)

¹⁴⁰ [Pet stvari koje trebate znati iz izvještaja o terorizmu za 2019. godinu, Detektor.ba](#)

priča o tome kako je izašao iz procesa radikalizacije je odličan kontranarativ pričama o radikalizaciji. Uvijek se trudite da primjerima kako terorizam utiče na živote ljudi i porodica počinjete svoje priče.

Vrlo je važno i pratiti da li u zemlji postoji strategija i akcioni plan za borbu protiv terorizma. U Bosni i Hercegovini je bila specifična situacija jer je godinama zbog neizdvajanja novca iz budžeta bila bez važeće strategije, o čemu su novinari izvještavali.¹⁴¹

Kada smo u Bazi o terorizmu objavili sve presude za terorizam izrečene u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, od 2010. do kraja 2020. godine, ustanovili smo da se za terorizam i odlazak na strana ratišta ne izriču iste kazne.¹⁴² Posebno treba imati u vidu činjenicu da je u Srbiji veliki broj osoba zbog ratovanja u Ukrajini osuđen na uslovne kazne, što pokazuju podaci iz Baze.

Značajno je i praćenje rada parlamenta i usvajanja zakona koje od BiH zahtijeva Evropska unija. Na tom putu za BiH je bio značajan Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti,¹⁴³ koji je usklađen i usvojen s direktivama i odredbama Evropske unije.

Da novi zakon nije usvojen, postojaо je rizik vraćanja BiH na "sivu listu" Moneyvala, što bi otežalo novčane transakcije građanima i firmama s Evropskom unijom. Vijeće ministara je prije toga usvojilo procjenu rizika i akcioni plan za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u BiH 2024–2027. godine.

Ekstremizam

Naši novinari istražuju i izvještavaju o fenomenima radikalizacije koji dovode do nasilnog ekstremizma, pa i terorizma. Istraživali smo uzroke radikalizacije čiji krajnji akti u rijetkim slučajevima dovode do samog čina terorizma, ali i na koji način procesi radikalizacije i terorizma utiču na pojedince, njihove porodice, lokalne zajednice i društvo u cijelini.¹⁴⁴

Važno je razlikovati pojmove radikalizacije od terorizma. Radikalizacija sama po sebi nije krivično djelo, dok terorizam jeste.

Prije nekoliko godina smo izvještavali o procesima deradikalizacije u zatvorima.¹⁴⁵ Priča i TV emisija potakle su dalju raspravu o programima deradikalizacije u zatvorima.¹⁴⁶ Tada smo istraživali koliko se u zatvorima radi na deradikalizaciji osuđenika za terorizam, da li bosanskohercegovački kazneno-popravni zavodi imaju dovoljno sociologa i psihologa, kao i da li postoji opasnost da osuđenici za terorizam radikaliziraju druge osuđenike u zatvorima. Razgovarali smo i sa osuđenikom zbog ratovanja u Siriji, a tada smo utvrdili da je nedostatak novca razlog zašto kroz proces deradikalizacije ne prolaze osuđenici za poticanje ili ratovanje u stranim terorističkim organizacijama na ratištima u Siriji i Iraku, a koji su se tada nalazili u zatvorima u BiH.

141 [Vijeće ministara usvojilo Strategiju za prevenciju i borbu protiv terorizma](#), Detektor.ba

142 [Analiza BIRN-a: Nejednako procesuiranje terorizma u šest zemalja Zapadnog Balkana](#), Detektor.ba

143 [Stavljanje BiH na sivu listu Moneyvala će blokirati otvaranje pregovora sa EU](#), Detektor.ba

144 [Fokus sa suđenja prešao na rad s teroristima i mladima](#), Detektor.ba

145 [Teroristima omogućeno širenje radikalizacije u zatvorima](#), Detektor.ba

146 [Epizoda 86: Zatvori bez odgovora na problem radikalizacije](#), Detektor.ba

Kasnije smo pratili i kako je Munib Ahmetspahić, koji je osuđen na tri godine zatvora zbog ratovanja u Siriji, od vještaka dobio potvrde o deradikalizaciji,¹⁴⁷ a naši sagovornici su bili vještaci, pravnici i ostali stručnjaci koji su na indirektan način uključeni u pravosuđe.

Prije nego mu je u sudnici pročitana presuda po sporazumu o priznanju krivnje koji su on i njegov branilac potpisali s Tužilaštvom Bosne i Hercegovine, Ahmetspahić je u sudnici kazao da se pokajao i da je svjestan koliko je bio izmanipulisan.¹⁴⁸

“Koliko je bilo naivno s naše strane da donesemo takvu odluku... Savjetovao bih omladini da ne nasjedaju na takve stvari. Ko hoće da se bori za pravdu, da se bori na legalan način”, kazao je u sudnici prije nekoliko godina Ahmetspahić.

Prije odlaska na sirijsko ratište i borbe u jedinicama povezanim sa ISIL-om, Ahmetspahiću se sudilo za organizovanje terorističke grupe, odnosno da je s još jednom osobom nabavio sredstva, te poduzeo druge radnje kojima su stvorili uslove za izvršenje krivičnog djela terorizma, ali je oslobođen zbog nedostatka dokaza. U tom predmetu je samo Mevlid Jašarević osuđen na 15 godina zatvora zbog terorističkog napada na zgradu Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Sarajevu u oktobru 2011. godine.

Husein Bilal Bosnić je izašao sa izdržavanja sedmogodišnje kazne zatvora zbog javnog podsticanja na terorističke aktivnosti, jer su njegova predavanja bila razlog odlaska bh. državljanina na sirijsko ratište, od kojih su neki tamo i poginuli, pa smo iskoristili priliku da utvrdimo da li i dalje ima sljedbenika među kojima uživa podršku i divljenje, što se pokazalo tačnim.¹⁴⁹ Iako je veliki broj stručnjaka, osoba koje su bile bliske Bosniću, selefijskih predavača i nadležnih iz sigurnosnih institucija izbjegavao pričati o njegovom izlasku iz zatvora, u mjestu gdje živi je zalipljeno nekoliko plakata dobrodošlice.

Ova tema, kada je dio bivših pripadnika ISIL-a već odslužio svoje kazne ili će ih odslužiti, bit će aktuelna još dugo vremena, pogotovo jer trebaju izdržavati osuđenici koji još uvijek nisu prebačeni u Bosnu i Hercegovinu iz Sirije, nakon što je krajem 2019. ISIL vojnički poražen.

Bosnić na slobodi

Husein Bilal Bosnić je izašao sa izdržavanja sedmogodišnje kazne zatvora zbog javnog podsticanja na terorističke aktivnosti, jer su njegova predavanja bila razlog odlaska bh. državljanina na sirijsko ratište, od kojih su neki tamo i poginuli.

“Bilal Bosnić je na slobodi. U kakvo okruženje se vratio?”, TV Justice

¹⁴⁷ [Kako je Munib Ahmetspahić postao prvi deradikalizirani povratnik iz Sirije](#), Detektor.ba

¹⁴⁸ [Munib Ahmetspahić osuđen na tri godine zatvora za terorizam](#), Detektor.ba

¹⁴⁹ [Bilal Bosnić je na slobodi. U kakvo okruženje se vratio?](#), Detektor.ba

Kroz naše priče, reportaže i izvještavanja smo nastojali da utvrdimo na koji način se Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini borila protiv radikalizacije i ekstremizma kroz davanje rokova za zatvaranje paradžemata,¹⁵⁰ ali i o mjestima čiji su žitelji tvrdili da žive odvojeno u onome što oni nazivaju "islamski život".¹⁵¹ Tako smo odlazili na ta mjesta kako bismo pružili pravo odgovora i mještanima naspram narativa koji kruže o njima.

Izvještavanje o načinu na koji društvo radi s povratnicima u lokalne zajednice nije tema kojom počinju dnevnići, ali je važna u izvještavanju o terorizmu i ekstremizmu, stoga smo s vremenom i našu pažnju posvetili upravo njima.

Nakon što je ISIL vojnički poražen u Siriji, počeli smo pratiti korake koje su bh. vlasti počele preduzimati u vezi s deportovanjem osumnjičenih za terorizam, ali i žena i djece koji su živjeli i žive u kampovima koje su kontrolisale kurdske snage ili jedinice Sirijskih odbrambenih snaga, i gdje su čekali konačnu odluku da li će biti vraćeni u svoje domovine.¹⁵²

Krajem decembra 2019. godine je grupa od sedam muškaraca, šest žena i 12 djece, organizovano stigla iz Sirije nakon pada takozvane Islamske države, dok je u kampovima u Siriji ostalo na desetine žena i djece iz BiH.¹⁵³ Muškarci su u narednim mjesecima procesuirani, dok su se vlasti suočavale sa izazovima na koji način identifikovati djecu naših građana koja su rođena u Siriji i kako se brinuti o povratnicima kada se vrati u BiH.¹⁵⁴

Povratak državljanu BiH smo nastavili da pratimo i u narednim godinama jer se preostali i dalje nalaze u kampovima, osim prve grupe koja je stigla avionom u decembru 2019., te smo zbog toga često u kontaktu s njihovim članovima porodica. Iako je prvi put pandemija koronavirusa odgodila povratak,¹⁵⁵ poslije se nametao zaključak da nije uloženo dovoljno političke volje¹⁵⁶ zbog čega su posebno djeca u kampovima izložena dodatnoj radikalizaciji prouzrokovanoj uslovima u kojima žive i borave.¹⁵⁷

U prilog tvrdnji da izostaje politička volja su i aktivnosti koje su poduzimali članovi njihovih porodica na mirnim protestnim okupljanjima, a sve kako bi skrenuli pažnju državnih vlasti da su uslovi u kojima oni borave u sirijskim kampovima jako loši, a informacija o njihovom mogućem povratku nije bilo.¹⁵⁸ Porodice ništa više nisu mogle saznati niti dobiti na sastancima s predstavnicima institucija.¹⁵⁹

150 [Bočinja i Ošve: Blagodati i stagnacija selefija \(VIDEO\)](#), Detektor.ba

151 [Ošve – selo odvojene selefiske zajednice](#), Detektor.ba

152 [Vlasti u pregovorima oko preuzimanja ratnika, žena i djece iz Sirije](#), Detektor.ba

153 [Porodice pozvale na povratak žena i djece iz kampova u Siriji](#), Detektor.ba

154 [Procesuiranje žena povratnica iz ISIL-a osjetljivo pitanje za BiH](#), Detektor.ba

155 [Koronavirus odgodio povratak žena i djece iz sirijskih kampova](#), Detektor.ba

156 [Imenovanje Koordinacijskog tima za povratak bh. državljanu iz Sirije i Iraka sutra na sjednici Vijeća ministara](#), Detektor.ba

157 [Odlaganje povratka djece iz sirijskih kampova izlaže ih dodatnoj radikalizaciji](#), Detektor.ba

158 [Najavljeni protesti porodica za povratak žena i djece iz sirijskih kampova](#), Detektor.ba

159 [Cikotić: "Nezahvalno prognozirati ovogodišnji povratak bosanskohercegovačkih građana iz Sirije"](#), Detektor.ba

BIRN BiH, osim pisanih izvještaja, koristi i televizijsku formu za izvještavanje o terorizmu, pa na našem YouTube kanalu se mogu pogledati emisije o radikalizaciji, nasilnom ekstremizmu i terorizmu.¹⁶⁰

Izvještaji o stanju sigurnosti su također novinarima dobra podloga za daljnji rad jer identifikuju potencijalno opasne grupe, što ostavlja dovoljno prostora u daljim istraživanjima i praćenjima fenomena.¹⁶¹ Jedan od ranijih izvještaja je ukazao da je u BiH vidno prisutan etnički, odnosno nacionalni ekstremizam s negativnim uticajem na sigurnosni ambijent.

“Među nosiocima takve vrste radikalizma izdiferencirano je nekoliko ravnogorskih pokreta. Kroz svoje aktivnosti negiraju legitimnost države Bosne i Hercegovine, te iznose negativne komentare i protive se evroatlantskim integracijskim procesima BiH. Također, nastoje ostvariti blisku saradnju s pojedinim desničarskim organizacijama, kako u BiH, tako i u zemljama okruženja. Prilikom javnih istupa podstiču netrpeljivost među narodima u BiH, te iznose naglašeno radikalne stavove”, navodi se u istom izvještaju.

Istraživanje BIRN-a BiH o ravnogorskim udruženjima u BiH je pokazalo da se njihovim istaknutim članovima sudilo za ratne zločine i da su sigurnosne agencije upozoravale da ovi pokreti šire ekstremističke poruke.¹⁶²

Desnica

Stručnjaci su najavili da bi u narednom periodu desničarski terorizam mogao postati preovladavajući vid terorizma u svijetu. S obzirom na to da je BiH do sada pratila “trendove”, može se očekivati da će desničarski terorizam postojati i u našoj zemlji.

Dok su bile fokusirane na prijetnju džihadističkog terorizma, brojne države zanemarile su prijetnju desničarskih organizacija. Veliki broj država Zapadne Evrope već je pažnju posvetio više prema rastućem desničarskom ekstremizmu.

Međutim, zbog tromosti državne vlasti i okljevanja iz Republike Srpske, Bosna i Hercegovina kasnila je za drugim zemljama da u strateškim dokumentima prepozna opasnosti krajnjeg desničarskog ekstremizma, što je davalo dovoljnu osnovu za novinarski rad o ovoj temi.¹⁶³

Ravnogorska udruženja u BiH su stručnjaci za sigurnost odavno proglašili desničarskim, a novinari, osim ako im to nije zabranjeno, izvještavaju s njihovih okupljanja¹⁶⁴ na koja pozivaju svije pristalice i ističu različite simbole.¹⁶⁵

Jedno od naših istraživanja razotkrilo je uloge funkcionera stranke Ujedinjena Srpska u Prijedoru u osnivanju i finansiranju organizacije “Samopoštovanje” sa desničarskim stavovima, koja želi ograničiti obilježavanje Dana bijelih traka u ovom gradu. Ova

160 [Epizoda 110: Prevencija ostaje najveći izazov prije nove strategije za terorizam](#), Detektor.ba

161 [Šta trebate znati o posljednjem izvještaju o stanju sigurnosti u BiH](#), Detektor.ba

162 [Dokumenti otkrivaju vezu članova ravnogorskih i četničkih udruženja sa ratnim zločinima i ekstremizmom](#), Detektor.ba

163 [Desničari usporili usvajanje strategije za borbu protiv terorizma](#), Detektor.ba

164 [Uz prisustvo osuđenih “ravnogoraca” u Višegradi odana počast Draži Mihailoviću](#), Detektor.ba

165 [Novo okupljanje nakon poziva “ravnogorcima” u Višegradi na Badnju noć bez prisustva novinarima](#), Detektor.ba

organizacija veliča ratne zločince i podržava rusku invaziju na Ukrajinu, te dijeli adresu s ovom vladajućom strankom u Republici Srpskoj.¹⁶⁶ A upravo su dvije malobrojne ali glasne organizacije u Prijedoru, koje njeguju desničarske konzervativne vrijednosti, ranije bile najzaslužnije za sprečavanje mirne šetnje tokom obilježavanja posljednje godišnjice zločina nad Bošnjacima u ovom gradu, što je pokazala naša analiza njihovih objava na društvenim mrežama u kojima negiraju zločine utvrđene u presudama.¹⁶⁷

Kod objave ovakve analize, BIRN BiH se koristi podacima iz arhive suđenja koja prati dugi niz godina, te sudski utvrđenim činjenicama o incidentima i načinima stradanja, uvijek na prvo mjesto stavljajući žrtve i porodice, odnosno kako na njih to ostavlja trag.

Entitet Republika Srpska kao "svoj dan" obilježava 9. januar, što je Ustavni sud Bosne i Hercegovine proglašio neustavnim praznikom. Uprkos toj činjenici, vlasti u RS-u nastavljaju s proslavom i obilježavanjem 9. januara, pri čemu im se pridružuju desničarske organizacije iz BiH i Srbije.¹⁶⁸

Ranije smo pisali i o grupi proruskih Kozaka koja sebe naziva vojskom, a koja u zemljama Balkana oko sebe okuplja veterane ratova u Bosni i Hercegovini i ukrajinskoj regiji Donbas.¹⁶⁹ Ceremoniji osnivanja Balkanske kozačke vojske prisustvovala su najmanje dvojica građana BiH koji su sumnjičeni za ratovanje u Ukrajini, a mi smo istraživali kako na Balkanu djeluje grupa čijom centralnom organizacijom u matičnoj zemlji počasno predsjedava sam ruski predsjednik.

"Dan RS"

Entitet Republika Srpska kao "svoj dan" obilježava 9. januar, što je Ustavni sud Bosne i Hercegovine proglašio neustavnim praznikom. Uprkos toj činjenici, vlasti u RS-u nastavljaju s proslavom i obilježavanjem 9. januara, pri čemu im se **pridružuju desničarske organizacije iz BiH i Srbije.**

"Kako su krajnje desničarske organizacije proslavile 9. januar", TV Justice

166 [Članovi Ujedinjene Srpske grade i finansiraju novu prijedorsku desnicu](#), Detektor.ba

167 [Kako su dvije desničarske organizacije spriječile mirnu šetnju povodom Dana bijelih traka u Prijedoru](#), Detektor.ba

168 [Kako su krajnje desničarske organizacije proslavile 9. januar](#), Detektor.ba

169 [Balkanska kozačka vojska – poveznica za veterane ratova u Ukrajini i BiH](#), Detektor.ba

Najbolji način kako otkriti organizovanje, načine regrutovanja i planove registrovanja pokreta je pokazalo naše istraživanje o Bosanskom pokretu nacionalnog ponosa (BPNP),¹⁷⁰ koji duže od decenije na svojoj internet stranici, uz bošnjački nacionalizam, promoviše i neonacističke ideje antisemitizma, homofobije i rasizma, ali je organizacija uspjela izbjegći odgovornost i od javnosti sačuvati identitet svojih članova.

Kroz naš istraživački rad smo uspjeli otkriti grupe čiji članovi su ranije osuđivani ili javno ističu desničarske stavove, a koji se bave humanitarnim radom.¹⁷¹ Na svojim društvenim mrežama oni su isticali kako pomažu najugroženijim stanovnicima, ali njihova prošlost i nerijetko promicanje desničarskih simbola ili proruskih stavova odvaja ih od drugih humanitarnih organizacija.¹⁷²

Ubrzo je vođa neregistrovane humanitarne organizacije "Sveti Georgije Lončari" optužen s još dvije osobe zbog nanošenja teških tjelesnih povreda,¹⁷³ a kasnije i osuđen nakon priznanja krivice.¹⁷⁴

Članovi organizacije su ubrzo završili u sudskim klupama za prekršaj zabrane nošenja uniforme prilikom obilježavanja "Dana Republike Srpske", što smo također popratili,¹⁷⁵ kao i ostatak prekršajnog postupka¹⁷⁶ koji je u konačnici obustavljen.¹⁷⁷

U Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama se bajkerski klubovi nerijetko povezuju s desničarskim organizacijama, a takav slučaj je i u BiH i zemljama koje je okružuju. Tako je još jedno istraživanje otkrilo da je Moto klub "MC Srbija" iz Srbije, čiji članovi na prslucima nose mrtvačku lobanju kakvu su koristile nacističke snage i imaju istetovirane stilizovane kukaste krstove, formalno registrovao udruženje u Doboju.¹⁷⁸ Dosta ranije smo uspjeli otkriti da iste simbole koriste i članovi kluba u Prijedoru.¹⁷⁹

O djelovanju desničarskih grupa i organizacija izvještavali smo i tokom pandemije koronavirusa, kada je najmanje dva puta organizovano dijeljenje letaka koji – šireći lažne narative o vakcinisanju i pandemiji – promovišu platformu poznatu po širenju krajne desničarskih i ponekada direktno neonacističkih ideja.¹⁸⁰

170 [BPNP: Unutar anonimnog bošnjačkog neonacističkog pokreta koji privlači maloljetnike](#), Detektor.ba

171 [Proruska uniformisana grupa kod Brčkog pod okriljem humanitarne organizacije](#), Detektor.ba

172 [Epizoda 124: Humanitarni rad kao sredstvo za promociju desničarskih grupa](#), Detektor.ba

173 [Vođa proruske organizacije "Sveti Georgije" optužen zbog nanošenja teških tjelesnih povreda](#), Detektor.ba

174 [Nakon priznanja krivice Srđanu Letiću za napad izrečeno šest mjeseci zatvora](#), Detektor.ba

175 [Članovi organizacije "Sveti Georgije" na sudu zbog nošenja uniformi](#), Detektor.ba

176 [Završen prekršajni postupak za nošenje uniformi protiv 13 članova organizacije "Sveti Georgije"](#), Detektor.ba

177 [Obustavljen postupak protiv članova proruske organizacije "Sveti Georgije" za nošenje uniformi](#), Detektor.ba

178 [Bajkerski klub sa neonacističkim obilježjima registrovao udruženje u Doboju](#), Detektor.ba

179 [Desničarske i neonacističke organizacije neometano ističu simbole u Prijedoru](#), Detektor.ba

180 [Krajnja desnica koristi antivakerske pokrete za regrutovanje i širenje mržnje](#), Detektor.ba

Zločini iz mržnje

Zločini koji su počinjeni iz mržnje ili motivisani njome vrlo često ne dobijaju posebnu pažnju u medijskim izvještajima, izuzev senzacionalističkih članaka i naslova, što itekako može da se odrazi na žrtve, njihove porodice ili one koji eventualno razmišljaju da prijave te zločine.

Misija OSCE-a BiH gotovo od svojih početaka prati slučajeve koji se prijavljuju nadležnim organima, ali procjenjuje da ih je u stvarnosti i do četiri puta više od onih koje uspiju zabilježiti. Razlog je što ih građani jednostavno ne prijavljuju.¹⁸¹

Ono što je također problematično s ovim slučajevima jeste da ne budu uvijek okvalifikovani kao počinjeni iz mržnje. U svom radu novinari su otkrivali zašto je tako i da li građani ne prijavljuju iz straha, neznanja ili nepovjerenja u institucije.

Novinari BIRN-a BiH, pozivajući se na Zakon o slobodnom pristupu informacijama, poslali su upite svim sudovima, tužilaštвima i policijskim upravama kako bi kroz *data istraživanje* otkrili praksu procesuiranja zločina počinjenih iz mržnje u periodu od deset godina.

Prije svega, bilo je potrebno proučiti sve zakone – državni, tako i entitetske i krivični zakon Brčko distrikta – o ovim zločinima, kako bi što jasnije formulisali pitanja sudovima, tužilaštвima i policijskim organima.

Istraživanje za koje su urednica Džana Brkanić i novinarka Lamija Grebo dobjale drugu nagradu Evropske unije (EU) za istraživačko novinarstvo¹⁸² otkrilo je kako se u posljednjih deset godina djela povezana s mržnjom neujednačeno procesuiraju i evidentiraju, kao i da se za njih najčešće izriču uslovne kazne.

Osim pripreme i upita, samo istraživanje je trajalo više mjeseci zbog obimne dokumentacije i njene analize. Posebno se otvorilo pitanje transparentnosti ovih institucija, s obzirom na nepotpune odgovore na upite ili izbjegavanje odgovora. U momentu kada novinarke skupljaju dokaze i dokumente od institucija, u sistemu CMS za upravljanje predmetima u sudovima i tužilaštвima ne postoji oznaka za zločin iz mržnje, što će se promijeniti nakon objave ovog istraživanja i njegove promocije u javnosti.

Novinarke su u istraživanju razgovarale i s povratnicima, pripadnicima romske i LGBTQ+ zajednice, koje su često izložene napadima i zločinima povezanim s mržnjom.

Njihov terenski rad donio je dvije priče o stradanju povratnika na području Doboja i Srebrenice, gdje se zločini – čak ni nakon 25 godina – nisu izveli pred lice pravde. Odlazak na teren omogućio je i da se sadržaj multimedijalno obogati.

Mihnet Okić je bio na čelu kolone od oko 400 osoba 29. aprila 1996. godine, kada su naišli na oružanu zasjedu. Oni su nekoliko mjeseci nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma krenuli u obilazak mjesta Sjenina kod Doboja, iz kojeg su tokom rata izbjegli. Za Bajram su planirali obići mezarja i porušene kuće, u pratnji međunarodnih mirovnih trupa IFOR-a. Ali, prema Okićevim riječima, kod zaseoka Kapetanovići kolona je napadnuta minobacačima, mitraljezima i snajperima.

181 [Problematično neprijavljivanje zločina počinjenih iz mržnje](#), Detektor.ba

182 [Uslovne kazne ne sprečavaju širenje mržnje](#), Detektor.ba

Okić je na razgovor s novinarima i snimanje videa pristao odmah. Tri žene s kojima smo tada razgovarale nisu željele da se njihova slika ili snimak objave u medijima. Pristale su da u svojim domovima razgovaraju s nama i da ih snimamo tonski, kao i da njihova imena budu objavljenja u istraživanju. Iako je prošlo mnogo godina od zločina, oni kao povratnici ne žele dodatno da se izlažu u javnosti zbog straha za vlastitu i sigurnost svoje porodice.

Novinari su objavili one podatke o kojima su se dogovorili. Neobjavljinjanje njihovih slika nimalo nije umanjilo istraživanje i način na koji je ovaj primjer doprinio podizanju svijesti o zločinima počinjenim iz mržnje.

Za ovaj zločin, u kojem je nekoliko osoba stradalo, do danas niko nije odgovarao.

Niko nije odgovarao ni za stradanje Paše Mustafić kod Srebrenice 2005. godine. Iz Policijske uprave Zvornik, nadležne nad policijskom stanicom u Srebrenici, naveli su novinarkama da su ovaj slučaj proslijedili Okružnom javnom tužilaštvo u Bijeljini. Tužilaštvo u Bijeljini je Pašin sin, Safet Mustafić, dao izjavu, a o toku istrage ga niko nije obavijestio.

Iz Okružnog tužilaštva u Bijeljini naveli su da, po službenoj evidenciji, ne raspolažu "podacima za lice Mustafić Pašu".

"Vjerovao sam da će profesionalno uraditi svoj posao, a onda sam kao građanin ove zemlje imao priliku da vidim i druga ubistva koja su se događala povratnicima (...) tадје u mojoj glavi zaživjelo jedno ubjedjenje da se to nikada neće istražiti", kazao je tada Mustafić i dodao da, uprkos svemu, vjeruje u zakone i pravosuđe ove zemlje.

Dervo Sejdić, predsjednik Romskog informativnog centra "Kali Sara", kazao je da niko nema tačnu evidenciju o djelima počinjenim iz mržnje nad pripadnicima romske zajednice. On je potvrdio da se ljudi boje prijavljivati, ali da također ne prijavljuju i zbog "nekvalitetnog pristupa takvim predmetima od strane istražnih organa".

"Ljudi se odluče da ne prijave takve predmete jer obično završe s narušavanjem javnog reda i mira u kojem su učestvovali Rom s jedne strane, s druge strane 'ini' i potukli se zbog nečeg. Nikad se ne upuštaju u istragu da se dokaže, iako u nekim momentima oštećeni Romi tvrde da jeste predmet (...) zločina iz mržnje, ne budu shvaćeni kao takvi, ne vode se uopšte istrage u tom smislu", kazao Sejdić novinarkama čije je istraživanje otkrilo da, i kada se izreknu presude, one budu niske i ne postižu funkciju prevencije.

Novinarska dužnost je upravo prenositi ovakve priče i propitivati institucije zbog čega ne rade svoj posao. Kroz projekte, o podacima koji nedostaju službeno, novinari mogu sačinjavati različite baze. Osim toga, ove priče se mogu ispričati kroz različite formate, ne samo kroz istraživanja. Analize, reportaže, vijesti, TV prilozi, dokumentarne emisije i filmovi daju više mogućnosti da priče dođu do šire javnosti, ali i do onih koji bi trebali rješavati ove slučajeve.

“

"Vjerovao sam da će profesionalno uraditi svoj posao, a onda sam kao građanin ove zemlje imao priliku da vidim i druga ubistva koja su se događala povratnicima (...) tадје u mojoj glavi zaživjelo jedno ubjedjenje da se to nikada neće istražiti".

Safet Mustafić

U bazi "Mapiranje mržnje" je tokom jedne godine zabilježeno više od 120 slučajeva govora mržnje, diskriminatorynog govora, negiranja genocida i drugih zločina, kao i veličanja osuđenih ratnih zločinaca, te incidenta. Vijesti, analize, istraživanja i videopriilozi dio su ove baze, kao i prikaz mape BiH s označenim incidentima.

Na osnovu podataka iz ove baze, novinari su uradili istraživanje koje je pokazalo da je predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik političar s najviše izjava koje mogu poticati na širenje mržnje tokom 2022. godine.¹⁸³ Uprkos brojnim prijavama i istragama, protiv Dodika za ova djela nikada nije podignuta niti jedna optužnica. Njemu se trenutno sudi u Sudu BiH za nepoštivanje odluka visokog predstavnika.¹⁸⁴

Žrtve mržnje su razočarane u policiju i pravosuđe, pa je BIRN BiH u TV Justice emisiji, koja se emituje jednom mjesечно na brojnim TV stanicama u našoj zemlji, analizirao odnos i reakciju nadležnih na napade.¹⁸⁵

Osim brojnih izvještaja o napadima na povratnike, BIRN BiH je posebnu pažnju posvetio pitanjima procesuiranja ubistava žena iz mržnje. Nakon ubistva Nizame Hećimović u Gradačcu, u bosanskohercegovačkoj javnosti se više počelo govoriti o ubistvima žena iz mržnje. Dok se ubistva žena koje počine muškarci širom svijeta sve češće procesuiraju kao zločini iz mržnje, u Bosni i Hercegovini to još uvijek nije praksa. U televizijskom magazinu namijenjenom prvenstveno mlađoj publici, BIRN BiH je analizirao i saradnju institucije s META-om, vlasnicom *Facebooka* i *Instagrama*, gdje je prenošen uživo snimak ubistva žene i tek nakon nekoliko sati uklonjen.

Prijetnje i mržnja nerijetko su prisutni i na društvenim mrežama i internetu, o čemu je neophodno ukazivati, odnosno često prijetnje iz *online* sfere budu ostvarene u stvarnom životu.

Tokom 2022. godine u nekoliko gradova BiH održane su protestne šetnje zbog niskih kazni za ubice, na kojima je traženo da se uvede novo krivično djelo femicida kako bi se povećale kazne, ali neki stručnjaci smatraju da bi takvo zakonsko rješenje još više otežalo dokazivanje.¹⁸⁶

Pratili smo i suđenje u Sudu BiH nakon kojeg su, odlukom Trećestepenog vijeća, Dušan Sladojević, Slavko Aleksić i Risto Lečić osuđeni na po pet mjeseci zatvora za izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti na području Višegrada i okoline u martu 2019. godine.¹⁸⁷

Apelaciono vijeće je donijelo drugostepenu presudu¹⁸⁸ kojom je utvrđeno da su Sladojević, Aleksić i Lečić svojim aktivnostima na skupu "ravnogoraca" u Višegradu veličali četnički pokret i Dražu Mihailovića te pjesmama, koje u svom tekstu izražavaju prijetnju i nasilje, počinili krivično djelo "izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti".

183 [Milorad Dodik najveći pojedinačni izvor mrzilačkih narativa u BiH](#), Detektor.ba

184 [Počelo suđenje Miloradu Dodiku](#), Detektor.ba

185 [Žrtve mržnje razočarane reakcijama policije i pravosuđa u posljednjih 12 mjeseci](#), Detektor.ba

186 [Mogu li se ubistva žena iz mržnje strožije kažnjavati u BiH](#), Detektor.ba

187 [Potvrđena kazna od po pet mjeseci zatvora "ravnogorcima" za izazivanje mržnje](#), Detektor.ba

188 [Sladojević i ostali: Po pet mjeseci zatvora "ravnogorcima" za izazivanje mržnje](#), Detektor.ba

Ova presuda je izrečena nakon što je ukinuta prvostepena¹⁸⁹ kojom su trojica optuženih bila oslobođena optužbi. Prema Apelacionom vijeću, optuženi su postupali s umišljajem i bili svjesni da mogu rasipiti nacionalnu mržnju i ugroziti zajednički život konstitutivnih naroda i drugih u Bosni i Hercegovini.

“To što nije došlo do incidenta, ne znači da nije došlo do uznemirenja stanovnika Višegrada”, kazala je sutkinja Azra Miletić tokom izricanja drugostepene presude.

Od tada novinari *Detektora* redovno odlaze na okupljanja “ravnogoraca”, kako bi ispratili moguće širenje mržnje ili ukazali na druga krivična djela.

Još jedno suđenje koje je izazvalo pažnju javnosti bilo je i suđenje Fatmiru Alispahiću, koji je nakon postupka oslobođen krivice za izazivanje nacionalne, vjerske i rasne mržnje, razdora i netrpeljivosti u tekstovima koje je objavljivao na portalu *Antimigrant.ba*.¹⁹⁰

Na teret mu se stavljano da je u više navrata tokom 2019. i 2020. godine, putem internet stranice *Antimigrant.ba* na kojoj je administrator i urednik sadržaja, kao i putem društvenih mreža, objavljivao tekstove i video-zapise koji obiluju izjavama – što potiču i šire mržnju prema migrantima i migrantskoj populaciji, kao i između konstitutivnih naroda u BiH.

Stručnjaci s kojima je BIRN BiH razgovarao izrazili su zabrinutost za moguće posljedice ove oslobađajuće presude, s obzirom na to da je njome zaključeno da su Alispahićeve tvrdnje “u okvirima slobode misli i govora”.¹⁹¹

Među mnogobrojnim slučajevima koji su uznemirili žrtve rata i njihove porodice bio je i slučaj Drage Tendžić, koji se – podižući tri prsta – fotografisao pokraj table na putu za masovnu grobnicu “Lanište 1” kod Ključa, u kojoj su pronađeni ostaci žrtava iz Biljana.

Antimigrant.ba

Fatmir Alispahić je **osloboden krivice** za izazivanje nacionalne, vjerske i rasne mržnje, razdora i netrpeljivosti u tekstovima koje je objavljivao na portalu *Antimigrant.ba*. Stručnjaci s kojima je BIRN BiH razgovarao izrazili su **zabrinutost za moguće posljedice** ove oslobađajuće presude, s obzirom na to da je njome zaključeno da su Alispahićeve tvrdnje “u okvirima slobode misli i govora”.

¹⁸⁹ [Ravnogorci oslobođeni optužbi za izazivanje mržnje i netrpeljivosti na području Višegrada, Detektor.ba](#)

¹⁹⁰ [Fatmir Alispahić pravosnažno oslobođen optužbi za izazivanje mržnje, Detektor.ba](#)

¹⁹¹ [Stručnjake zabrinjava mogući uticaj presude Alispahiću na govor mržnje prema migrantima, Detektor.ba](#)

U Biljanima kod Ključa¹⁹² je, prema presudama Haškog tribunalna, 10. jula 1992. ubijeno oko 200 ljudi koje su pripadnici vojske i policije prethodno zarobili i odveli od njihovih kuća, a među žrtvama su bile žene, stari ljudi i četveromjesečna beba.

Općinski sud u Sanskom Mostu potvrdio je optužnicu protiv Tendžerića zbog izazivanja narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti.¹⁹³ Za optuženog su novinari BIRN-a BiH ranije pisali da je na fotografiji pokazao i tetovaže s likovima četničkog vođe Draže Mihailovića i vojvode Momčila Đujića, što je uznenirilo žrtve.¹⁹⁴

U postratnom društvu, nakon što se dio raseljenih osoba vratio u svoje nekadašnje domove, bili su i još uvijek su izloženi napadima povezanim s mržnjom. Ovi slučajevi, kako je zabilježeno, često se dešavaju uoči ili tokom vjerskih praznika,¹⁹⁵ godišnjica stradanja, u izbornim godinama, ali nisu nužno vezani za određene datume. BIRN BiH je u više navrata izvještavao o slučajevima napada na povratnike, ali i nije stao na tome. Novinari kontinuirano traže od institucija informacije o tome šta je poduzeto i da li su u konačnici ti slučajevi dobili sudski epilog.

Posebno je važno problematizovati kada institucije ne rade nikako ili blagovremeno svoj posao, i kako se to odražava na povratničku zajednicu.

Pisali smo i o slučaju Senada Sejfića koji je napadnut u svom automobilu ispred džamije u Kamenici. Ukazivali smo da bijeljinsko Okružno javno tužilaštvo i Policijska stanica Zvornik nisu dugo vremena rasvjetlili događaj i kaznili počinioce, što je njega, ali i druge povratnike, kako su novinarima kazali, izložilo dodatnom osjećaju nesigurnosti.¹⁹⁶

Zbog ovakvog kontinuiranog izvještavanja, novinarima se nerijetko javljaju preživjele žrtve napada, vjerujući da će im oni pomoći u rasvjetljivanju njihovog slučaja. Kao jedan od dokaza koliko je problematično kvalifikovanje ove vrste zločina bio je slučaj o kojem je pisao BIRN BiH kada je napadnut Bahrudin Gušo, povratnik u Višegrad. Napad na njega okvalifikovan je kao teška tjelesna povreda.¹⁹⁷

Osmana Mehanovića napala je grupa maloljetnika u Bratuncu, ali devet mjeseci kasnije protiv njega je pokrenut predmet zbog povreda onih koji su ga napali.¹⁹⁸ Ostajući u kontaktu s napadnutim Mehanovićem, BIRN BiH je tako došao i do informacija o ovom slučaju.

Javnosti je privukao pažnju i napad na maloljetnika u Osmacima kod Zvornika. Četrnaestogodišnjeg Ajdina Jusića su u lokalnoj policijskoj stanici, bez prisustva oca ili

¹⁹² [Vojnici i policajci 30 godina izbjegavaju odgovornost za ubistva u Biljanima](#), Detektor.ba

¹⁹³ [Potvrđena optužnica protiv Tendžerića, koji je s tri prsta pozirao kod obilježja za grobnicu "Lanište 1"](#), Detektor.ba

¹⁹⁴ [Provokacije i uvrede umjesto pravde za preživjele Biljančane](#), Detektor.ba

¹⁹⁵ [Tri osobe kažnjene zbog uvredljive pjesme na pravoslavni Božić u Doboju ; Poziv "ravnogorcima" na okupljanje za Badnje veče ponovo uznenirio povratnike u Višegradu](#), Detektor.ba

¹⁹⁶ [Spora reakcija procesuiranja napada na Senada Sejfića u Kamenici obeshrabruje povratnike](#), Detektor.ba

¹⁹⁷ [Premlaćivanje povratnika u Višegradu okvalifikованo kao teška tjelesna povreda](#), Detektor.ba

¹⁹⁸ [Tužilaštvo još uvijek bez odgovora o istrazi za napad u Bratuncu](#), Detektor.ba

advokata, saslušali policajci, koji su ga potom istukli.¹⁹⁹ Jusićeva priča je jedna od četiri o policijskoj brutalnosti u jednoj od epizoda TV Justice²⁰⁰ i istraživanju koje su uradili novinari.

Dok je pisan ovaj priručnik, policajci koji su optuženi za napad na Jusića čekali su početak suđenja.²⁰¹

Izvjestili smo kada je Udruženje žrtava i svjedoka genocida zatražilo da Državno tužilaštvo preuzme predmete ubistava povratnika koja su se dogodila nakon rata i za koja niko još uvijek nije odgovarao,²⁰² kao i kada je Visoko sudsko i tužilačko vijeće usvojilo zaključke prema kojima bi se napadi na povratnike trebali prioritetno procesuirati.²⁰³

Uznemirenost povratnika, ali i ostatka javnosti ne mora biti nužno izazvana direktnim napadom, već i uvredljivim grafitima, transparentima, te izjavama političara ili osuđenih ratnih zločinaca. Zadatak novinara jeste da razgovara s ljudima na koje se to odražava i ukazuje o koliko ozbiljnom problemu u društvu se radi, te da je potrebno primjeniti postojeće zakone za kažnjavanje ovakvih slučajeva, ali i prevenciju novih.

Izjava da "bi sve ponovio" haškog osuđenika Darija Kordića, koji je pušten prijevremeno sa služenja kazne za zločine počinjene u Ahmićima i srednjoj Bosni, izazvala je uznemirenost i strah kod stanovnika ovog sela u kojem je u aprilu 1993. godine ubijeno više od 100 civila. Tada su u Ahmićima rekli da pravdu vide u reagovanju državnog pravosuđa, ogradijanju od ovakvih izjava, te vraćanju Kordića na odsluženje ostatka kazne.²⁰⁴

Izjave političara poput Milorada Dodika i huškačkog govora izazivaju posebnu uznemirenost i nesigurnost kod povratnika.²⁰⁵ O tome je važno pisati jer je uznemirenost bitna za dokazivanje ovakvih djela.

Kordić

Izjava da "bi sve ponovio" haškog osuđenika Darija Kordića, koji je pušten prijevremeno sa služenja kazne za zločine počinjene u Ahmićima i srednjoj Bosni, izazvala je uznemirenost i strah kod stanovnika ovog sela u kojem je u aprilu 1993. godine ubijeno više od 100 civila.

"Stanovnici Ahmića u strahu nakon izjave Darija Kordića "da bi sve ponovio", BIRN

¹⁹⁹ [Interne kazne ne sprečavaju policijsko nasilje i nedolično ponašanje](#), Detektor.ba

²⁰⁰ [TV Justice, Epizoda 156: Četiri priče o policijskoj brutalnosti](#), Detektor.ba

²⁰¹ [Policajci koji su u Osmacima pretukli maloljetnika negirali krivnju](#), Detektor.ba

²⁰² [Od Tužilaštva BiH zatraženo da rješava ubistva povratnika](#), Detektor.ba

²⁰³ [VSTV podržao prijedloge za prioritetno procesuiranje napada na povratnike](#), Detektor.ba

²⁰⁴ [Stanovnici Ahmića u strahu nakon izjave Darija Kordića "da bi sve ponovio"](#), Detektor.ba

²⁰⁵ [Kako su zapaljive poruke i izmišljeni pozivi na reputaciju povećali strah kod građana](#), Detektor.ba

Početkom godine su na buregdžinici "Sarajka" u Neumu i objektima pored nje tokom noći ispisani uvredljivi grafiti kojima se veliča ustaški pokret i takozvana Herceg-Bosna, paradržavna tvorevina čije rukovodstvo je zbog ratnih zločina osuđeno na dugogodišnje zatvorske kazne pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju.²⁰⁶

Izvjestili smo i o grafitima s fašističkim obilježjima na Partizanskom spomen-groblju u Mostaru za koje su iz Saveza antifašista i boraca Narodnooslobodilačkog rata u BiH (SABNOR BiH) rekli kako smatraju da se radi o ataku na državu, kao i da nemaju povjerenje u lokalne organe sigurnosti.²⁰⁷

U ljeto 2022. ovo groblje je ponovo vandalizovano. Novinarima BIRN BiH su, dva mjeseca nakon što je oštećeno preko 700 spomen-ploča, iz Udruženja antifašista i boraca Narodnooslobodilačkog rata kazali da nema pomaka u potrazi za počiniocima, dok je iz tužilaštva odgovoren da je zaprimljen izvještaj policije protiv nepoznatog počinioca ili počinilaca, te donesena naredba o pokretanju istrage.²⁰⁸

Uništavanje razvodnih kutija za struju i krađa kablova iz Saborne crkve Svetе trojice u Mostaru samo je jedan u nizu primjera uništavanja vjerskih objekata.²⁰⁹

Na 30. godišnjicu od početka rata, novinari BIRN-a BiH razgovarali su s novinarama, urednicima i direktorima medija koji izvještavali o događajima u proljeće 1992. godine, te su poredili mrzilačke izjave pred sami početak rata s onima danas, te koliko oni utiču na svakodnevni život.²¹⁰

Nekadašnji ratni novinari i urednici uočili su sličnosti s današnjim govorom mržnje kojim se najčešće koriste političari, ali i obični građani, te se prisjetili kako su mrzilački narativi doprinijeli ratu u BiH.²¹¹

Niz istraživanja BIRN-a BiH ukazuje kako različite desničarske organizacije i navijačke grupe šire mržnju.

Istraživanje²¹² urađeno na osnovu sudskega dokumenta 16 ravnogorskog udruženja otkriva da se istaknutim članovima sudilo za ratne zločine, dok je jedan od rukovodilaca bio policajac, uprkos tome što su sigurnosne agencije upozoravale da ravnogorski pokreti šire ekstremističke poruke. Za ovo istraživanje pomoćnik urednika Haris Rovčanin dobitnik je druge međunarodne nagrade "Fetisov" za 2021. godinu u kategoriji za izvanredan doprinos miru.²¹³ Ovo istraživanje dio je TV Justice epizode 136: "Politika i mržnja – 30 godina posljedica kroz objektive novinara" – serijala za koji je Rovčanin nagrađen.

206 [Uvredljivi natpisi na buregdžinici "Sarajka" u Neumu](#), Detektor.ba

207 [Uklonjeni grafiti na Partizanskom groblju u Mostaru](#), Detektor.ba

208 [Udruženje antifašista tvrdi da nema pomaka u istrazi o uništenju Partizanskog groblja, a Tužilaštvo da se poduzimaju sve mjere](#), Detektor.ba

209 [Pravoslavci u Mostaru ogorčeni pljačkom zbog koje ne zvone zvona Saborne crkve](#), Detektor.ba

210 [TV Justice, Epizoda 136: Politika i mržnja – 30 godina posljedica kroz objektive novinara](#), Detektor.ba

211 [Politika i mržnja: 30 godina posljedica kroz objektive novinara](#), Detektor.ba

212 [Dokumenti otkrivaju vezu članova ravnogorskih i četničkih udruženja sa ratnim zločinima i ekstremizmom](#), Detektor.ba

213 [Novinar BIRN-a BiH dobitnik drugog mesta međunarodne nagrade "Fetisov"](#), Detektor.ba

Još jedno istraživanje otkrilo je kako se na tribinama u Bijeljini pojavljivao simbol lobanje, koji su koristile nacističke jedinice u Drugom svjetskom ratu i čije je isticanje zabranjeno na utakmicama UEFA-e. Na fotografijama s tribina lica navijača "Radnika" su zamagljena, ali istraživanje otkriva identitete članova sa istetoviranim nacističkim obilježjima.²¹⁴

Stilizovana lobanja, kakvu su koristile zloglasne nacističke SS divizije tokom nekih od najsvirepijih zločina u Drugom svjetskom ratu, bila je izvješena na tribinama bijeljinskog stadiona najmanje pet puta tokom 2022. godine.

Ovaj simbol, zbog mržnje koju predstavlja, zabranjen je na utakmicama koje organizuje Evropska fudbalska asocijacija (UEFA), ali Fudbalski klub "Radnik" nije kažnjen nijednom.

Novinari su zastavu s bijelom lobanjom na plavoj podlozi prvi put primjetili tokom turnira malog nogometa u julu 2022. i od tada se ovaj simbol često pojavljivao na tribinama stadiona u Bijeljini.

Navijačka grupa "Incident" iz Bijeljine na svojim je društvenim mrežama više puta isticala ovu zastavu. Na pojedinim fotografijama na kojima su lica zatamnjena, na nozi jednog navijača vidi se tetovaža s lobanjom "Totenkopf".

Osim "Totenkopfa", jedan navijač na prsima ima istetoviran kukasti krst, najpoznatiji simbol koji su nacisti koristili tokom holokausta u kojem je ubijeno više od šest miliona Jevreja.

Kroz TV Justice smo objasnili lica i simbole ultradesničarskih grupa u BiH, kako bi građani bolje razumjeli o kakvim narativima se radi i koliko su vezani za širenje mržnje u društvu, te na koncu kako bi reagovali ukoliko ih primijete u svom okruženju.²¹⁵

Istražili smo i neke od članova Bosanskog pokreta nacionalnog ponosa (BPNP) koji duže od deceniju na svojoj internet stranici, uz bošnjački nacionalizam, promoviše i neonacističke ideje antisemitizma, homofobije i rasizma.

Kada je 2021. godine iscrtana svastika na smrtovnici Želimira Altarca Čička, predstavljala je jedan u nizu događaja koji su uznemirili Jevrejsku zajednicu u Sarajevu. Pripadnici ove manjinske grupe u glavnom gradu kazali su da se osjećaju sigurno, ali da ih brinu poruke mržnje i kako bi se porast antisemitizma u svijetu mogao odraziti na BiH.²¹⁶

"Incident"

Novinari su zastavu s **bijelom lobanjom na plavoj podlozi** prvi put primjetili tokom turnira malog nogometa u julu 2022. i od tada se ovaj simbol često pojavljivao na tribinama stadiona u Bijeljini. Navijačka grupa "Incident" iz Bijeljine na svojim je društvenim mrežama više puta isticala ovu zastavu.

²¹⁴ Grupa navijača promoviše nacistički simbol na tribinama u Bijeljini, Detektor.ba

²¹⁵ TV Justice, Epizoda 119: Lica i simboli ultradesničarskih i neonacističkih grupa u BiH, Detektor.ba

²¹⁶ Kukasti krst na smrtovnici, upozorenje desničarskog uticaja na mlade, Detektor.ba

Državno tužilaštvo optužilo je Tonija Bašića da je tokom 2020. u više navrata preko interneta podsticao na terorističke aktivnosti, antisemitizam, rasizam, nacionalizam, kao i prijetnje LGBT populaciji, objavljujući poruke: "Ubij gasom svakog Jevreja", "Kreni putem genocida" i slično.

Iako je prvobitno djelo bilo okvalifikovano kao djelo terorizma, ono je prekvalifikovano u krivično djelo "izazivanje nacionalne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti".

Na osnovu sporazuma o priznanju krivice, Bašiću je izrečena uslovna kazna od dvije godine, koja neće biti realizovana ukoliko u roku od tri godine ne počini novo krivično djelo.²¹⁷

U decembru 2021. na vratima jedne sarajevske katoličke porodice ispod božićnog vijenca su ispisane prijetnje: "Tu sam, katolici, da vas prekrstim" i "Hoćete da vas kalašnjikovom išaram, imam ga?". Osim što je BIRN BiH problematizovao samo ovo djelo, također se bavio i spornim izjavama koje je tada dala gradonačelnica Benjamina Karić.²¹⁸

Iz Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo je navedeno da je osoba koja je ispisala prijeteće poruke identifikovana, te smještena na liječenje u Psihijatrijsku bolnicu "Jagomir" u Sarajevu.

Kroz Nacionalne izvještaje o islamofobiji pratimo i stanje islamofobične retorike na društvenim mrežama koje generalno predstavljaju mjesto za širenje i raspirivanje mržnje.²¹⁹

Pisali smo i o tribini "Zločin ateizma", odnosno kako je naziv jedne tribine uvrijedio manjinsku grupu. Tada su organizatori i predavač tribine "Zločin ateizma" smatrali da su u granicama prostora slobode govora, dok su oni kojima je upućena te zvanična vjerska zajednica i stručnjaci smatrali da naziv predavanja marginalizuje manjinsku skupinu i usmjerava mržnju prema njenim pripadnicima.²²⁰

BIRN BiH kontinuirano izvještava i o napadima na LGBTIQ+ zajednicu u BiH.

"Zločin ateizma"

Organizatori i predavač tribine "Zločin ateizma" smatrali da su **u granicama prostora slobode govora**, dok su oni kojima je upućena te zvanična vjerska zajednica i stručnjaci smatrali da naziv predavanja **marginalizuje manjinsku skupinu i usmjerava mržnju** prema njenim pripadnicima.

217 [Toni Bašić uslovno osuđen za izazivanje nacionalne mržnje](#), Detektor.ba

218 [Vlasti moraju osuditi prijetnje katoličkoj porodici umjesto što za njih traže opravdanje](#), Detektor.ba

219 [Društvene mreže glavni izvor islamofobne retorike na internetu: Izvještaj; Islamofobična retorika u porastu 2021. godine](#): Izvještaj, Detektor.ba

220 ["Zločin ateizma": Kako je naziv jedne tribine uvrijedio manjinsku grupu](#), Detektor.ba

Dokumentarni film "Četiri zida"²²¹ Džane Brkanić govori o posljedicama napada na članove LGBTIQ zajednice u Beogradu i Banjoj Luci, te zastrašivanjima s kojima se suočavaju u Sarajevu.

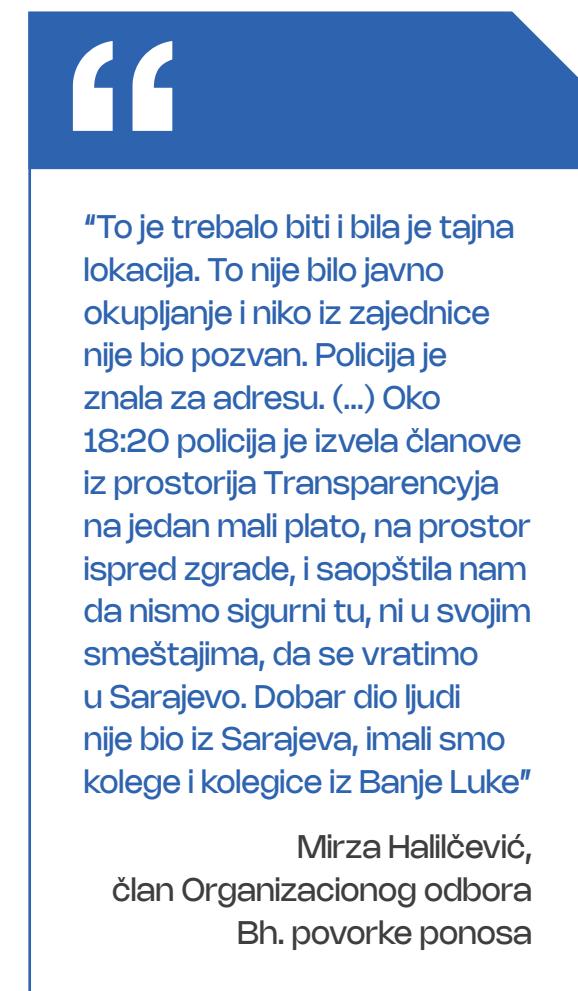
Film donosi pogled na položaj LGBTIQ zajednice u BiH i Srbiji, koji je nerijetko i dehumanizujući zbog sve učestalijeg govora mržnje, prijetnji i napada na ovu zajednicu usmjerenih od različitih desničarskih skupina, huligana, političara i društva.

Film je premijerno prikazan 17. maja 2023. godine povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije, nakon čega su panelisti razgovarali o položaju članova LGBTIQ zajednice koji su svakodnevno izloženi govoru mržnje, prijetnjama te fizičkim napadima.²²²

U filmu govore i aktivisti i novinari Vanja Stokić i Ajdin Kamber koji su napadnuti u Banjoj Luci dok je trajalo samo snimanje filma.

U martu 2023. godine u Banjoj Luci su napadnuti članovi Organizacionog odbora Bh. povorce ponosa, te aktivisti. Na konferenciji za novinare Mirza Halilčević je ispričao da je, nakon zabrane događaja koji je uključivao projekciju filma i panel-diskusiju, planirano da se dio učesnika neformalno susretne u prostorijama Transparency Internationala BiH.

"To je trebalo biti i bila je tajna lokacija. To nije bilo javno okupljanje i niko iz zajednice nije bio pozvan. Policija je znala za adresu. (...) Oko 18:20 policija je izvela članove iz prostorija Transparency na jedan mali plato, na prostor ispred zgrade, i saopštila nam da nismo sigurni tu, ni u svojim smeštajima, da se vratimo u Sarajevo. Dobar dio ljudi nije bio iz Sarajeva, imali smo kolege i kolegice iz Banje Luke", kazao je Halilčević, član Organizacionog odbora

Mirza Halilčević,
član Organizacionog odbora
Bh. povorce ponosa

Potom ih je okupljene napala grupa od 30-ak maskiranih muškaraca koja je povrijedila tri osobe. Na konferenciji za medije je više puta istaknuto da se napad desio naočigled policije.

"Mi smo izloženi, servirani. (...) Napadači su, između ostalog, uzvikivali da nas treba pobiti. Ono što je zanimljivo jeste da se policija potom okupila sa desetak automobila, nakon čega smo prevezeni u policijsku stanicu gdje smo proveli pet-šest sati. (...) Evakuisani smo iz Banje Luke u Sarajevo uz pomoć Ministarstva za ljudska prava, skupa sa Direkcijom za koordinaciju policijskih tijela", opisao je.²²³

²²¹ [Četiri zida](#), Detektor.ba

²²² [Premijerno prikazan film "Četiri zida" BIRN-a BiH](#), Detektor.ba

²²³ [Bh. povorka ponosa: LGBT zajednici je stavljena meta na čelo u Republici Srpskoj](#), Detektor.ba

BIRN BiH ranije je pisao da je 13 nevladinih organizacija Republike Srpske i gradskih vlasti Banje Luke, pozivajući se na suprotnosti s tradicionalnim i hrišćanskim vrijednostima, zatražilo zabranu događaja, odnosno prikazivanje filma i panel-diskusiju.²²⁴

Ovaj napad izazvao je brojne reakcije, ali nekoliko sedmica poslije bila je jasnija slika kako je stvorena dezinformacijska kampanja koja je prethodila napadu, koji su propusti banjalučke policije i šta se zaista desilo u noći napada.

U emisiji *Detektor Magazin* novinari su pogledali izbliza koliku su ulogu u pokretanju mrzilačke kampanje prema LGBTIQ zajednici imali politički zvaničnici i kako su dezinformacije o događaju u Banjoj Luci okupirale medijski prostor, te dovele do napada koje žrtve smatraju jasnim zločinom iz mržnje.²²⁵

U godinama nakon, BIRN BiH je nastavio pratiti širenje dehumanizirajućih poruka o LGBTIQ zajednici, kako u BiH, tako i u regionu, ali i u drugim zemljama u kojima se osjeća širenje malignih uticaja iz Rusije, poput Gruzije.

LGBTIQ zajednica u BiH je u maju 2022. godine dočekala prvu presudu za diskriminaciju, kao pobjedu za svoje članove kojima je svakodnevni život ograničen zbog različitih vrsta nasilja ili diskriminacije. Iako još uvijek nije pravosnažna, ova presuda za sagovornike predstavlja tračak nade.²²⁶

Dvije godine nakon što je na svom *Facebook* profilu tadašnja kantonalna zastupnica Samra Ćosović-Hajdarević napisala da LGBT osobe treba izolovati i skloniti iz društva, sud u Sarajevu je zaključio da je, kao istaknuta političarka, diskriminisala ovu manjinsku grupu.

Uloga novinara ne ogleda se samo u izvještavanju, nego i u zagovaračkom aktivizmu. Osim što novinari BIRN-a BiH svake godine podržavaju Povorku ponosa šetajući sarajevskim ulicama, izvršni direktor je učestvovao kao saveznik i u kampanji Četvrte povorce ponosa 2023. godine.

Uz to, novinari i urednici BIRN-a BiH nesebično pružaju obuku studentima i kolegama iz drugih medija o izvještavaju o različitim vrstama mržnje: rasističkim zločinima iz mržnje, antiromskim, antisemitskim, antimuslimanskim, antikršćanskim, ali i o rodno zasnovanim zločinima i zločinima prema manjinskim zajednicama, poput LGBTIQ.

Negiranje genocida, zločina i veličanje osuđenih ratnih zločinaca

Sve do izmjena i dopuna državnog Krivičnog zakona koje je u ljeto 2021. godine nametnuo tadašnji visoki predstavnik Valentin Inzko,²²⁷ u Bosni i Hercegovini nije bilo zabranjeno niti kažnjivo negirati genocid, druge zločine, kao i veličati osuđene ratne zločince. Ovakve narative najčešće su koristili i, uprkos postojanju Zakona, koriste političari. Sada je to

224 [Banjalučki aktivisti podržali događaj Bh. povorce ponosa nakon poziva na zabranu](#), Detektor.ba

225 [Detektor – Magazin: Kako su potezi banjalučke policije i dezinformacije ugrozile LGBT aktiviste](#), Detektor.ba

226 [Prva presuda za diskriminaciju nad LGBT osobama kao tračak nade](#), Detektor.ba

227 [Inzko nametnuo izmjene i dopune Krivičnog zakona kojima se zabranjuje negiranje genocida](#), Detektor.ba

regulisano kroz član Zakona koji se odnosi na izazivanje rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili netrpeljivosti, što postoji i u entitetskim krivičnim zakonima.

Izvještavali smo i prije donošenja Zakona, analizirajući gdje je kočnica, ali donošenje nekog zakona ne predstavlja okončanje problema već, naprotiv, otvorilo je niz novih tema za medije. Uloga novinara je da prati provedbu, ukazuje na loše, ali i dobre prakse, te propituje na koji način se može unaprijediti njegova provedba.

Tužioci u Federaciji godinama su okljevali koristiti dio Krivičnog zakona kojim se zabranjuje poricanje genocida, a ta je praksa mogla pomoći da se brže kreće u primjenu dopuna Zakona na državnom nivou, koje sada zabranjuju negiranje zločina utvrđenih sudskim presudama, govorili su stručnjaci u analizi objavljenoj u julu 2021. godine.²²⁸

Početkom ove godine Kantonalno tužilaštvo u Sarajevu je odlučilo upravo po ovom zakonu optužiti Hamdiju Kocića za vrijedanje žrtava genocida i veličanja Željka Ražnatovića Arkana.²²⁹

Prema optužnicima, Kocić je 11. jula 2023. u ulici Nikole Šopa, s ciljem i svjestan da svojim ponašanjem izaziva narodnosnu i vjersku mržnju i netrpeljivost, i znajući da se navedenog dana vrši ukop posmrtnih ostataka žrtava genocida, na javnom mjestu uzvikivao te psovao Srebrenicu i vrijedao na nacionalnoj osnovi.

On se tereti da je pjevao pjesme koje veličaju Arkana i njegove "Tigrove" te vrijedao žrtve genocida u Srebrenici, pokazujući rukama prema građanima koji su se nalazili na prozorima stambene zgrade.

Kocić je u maju, nakon razmatranja sporazuma o krivnji, osuđen uslovno na godinu dana, s provjerom od tri godine.²³⁰

Javnost najviše očekuje od državnog pravosuđa u procesuiranju krivičnih djela mržnje.

Prema izmjenama državnog zakona, onaj ko javno podstrekne na nasilje ili mržnju usmjereni protiv skupine osoba ili člana skupine određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, bit će kažnen kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Kaznom od šest mjeseci do pet godina bit će kažnen onaj ko javno odobri, porekne, grubo umanji ili pokuša opravdati zločin genocida, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin utvrđen pravosnažnom presudom, ako je usmjereno protiv skupine osoba ili člana skupine određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, i to na način koji bi mogao potaknuti na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv takve skupine osoba ili člana takve skupine.

Prema ovim izmjenama i dopunama, onaj ko distribuira letke, slike ili druge materijale kojima se podstrekava na mržnju ili negira genocid, bit će kažnen kaznom zatvora od najmanje jedne godine.

Dodjela priznanja, nagrada, spomenica, bilo kakvog podsjetnika ili bilo kakve privilegije osobi osuđenoj pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, bit će kažnjena zatvorskom kaznom od najmanje tri godine.

228 [Nedostatak prakse izazov za procesuiranje negiranja genocida i drugih zločina](#), Detektor.ba

229 [Moguće privođenje optuženog za vrijedanje žrtava genocida na naredno ročište](#), Detektor.ba

230 [Uslovna osuda za vrijedanje žrtava genocida](#), Detektor.ba

Ista kazna se, prema ovim izmjenama i dopunama, odnosi i na imenovanje javnih objekata kao što su ulice, trgovi, parkovi, mostovi, institucije, ustanove, općine ili gradovi, naselja i naseljena mjesta, te se odnosi na one koji na bilo koji način veličaju osobe osuđene pravomoćnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin.

Poznavanje zakona novinarima je bilo važno kako bi mogli uraditi istraživanja.

Novinari BIRN-a BiH su godinama pratili slučajeve negiranja, a posebnu pažnju su posvetili provedbi izmijenjenog zakona, kroz brojne analize i istraživanja u periodu koji je uslijedio. U konačnici, BIRN BiH i danas prati suđenja za ovo krivično djelo, no tome je prethodilo dosta vremena zagovaranja, kako civilnih organizacija, tako i upravo medija.

Donekle se normalizovalo negiranje u BiH, ali novinarska zadaća je da upozorava na one koji to čine, odnosno da edukuje javnost da takva pojava nije prihvatljiva i da je trebaju prijaviti. Ubrzo su organizacije uvidjele da javnosti treba pomoći u tome, pa smo izvještavali i o priručniku organizacija forumZFD i Mreže za izgradnju mira. U tom priručniku su pravni stručnjaci Lejla Gačanica i Dejan Lučka građanima pojednostavili zakonske norme, kako bi lakše i kvalitetnije prijavili slučajeve negiranja zločina ili veličanja osuđenih ratnih zločinaca.²³¹

Priručnik²³² koji su napravili sadrži detaljna objašnjenja zakonskih rješenja, obrazloženje svih elemenata krivičnih djela i mogućnosti njihovog dokazivanja, temeljita objašnjenja na koji način podnijeti krivičnu prijavu, ali i pismeni prikaz jednog primjera krivične prijave.

Godinama prije izmjena i dopuna Zakona brojne domaće i strane organizacije su skretale pažnju na problem negiranja genocida i drugih zločina, kao i udruženja žrtava, pogotovo u sredinama u kojima čine nacionalnu manjinu. Iako se u prvom mahu po nametanju Zakona smanjilo negiranje zločina na društvenim mrežama i u medijima,²³³ što je i analizirao BIRN BiH, prošle su više od dvije i po godine prije nego je podignuta i potvrđena prva optužnica.²³⁴

Sud Bosne i Hercegovine potvrdio je optužnicu protiv Vojina Pavlovića za izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti zbog veličanja osobe osuđene za ratne zločine.

Optužnica protiv Vojina Pavlovića podignuta je jer je 10. marta u mjestu Bratunac, gdje su se vratili neki Bošnjaci protjerani u ratu, postavio transparent s likom bivšeg komandanta Vojske Republike Srpske (VRS) Ratka Mladića – koji je u Hagu osuđen na doživotni zatvor zbog genocida u Srebrenici i drugih ratnih zločina.²³⁵

Na transparentu, prema optužnici, pisalo je: "Srećan rođendan, živi i zdravi bili".

Tužiocu su u optužnici naveli da je ovim činom Pavlović veličao lice koje je osuđeno za genocid, te je tako "izazvao strah i uznemirenost dijela stanovnika na tom području koji su ga

231 [Tri stvari koje trebate znati ako želite prijaviti negiranje ratnih zločina](#), Detektor.ba

232 [Podnošenje pisane krivične prijave za krivična djela odobravanja, poricanja, grubog umanjivanja i pokušaja opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina](#), Lejla Gačanica i Dejan Lučka, Forum Ziviler Friedensdienst e.V. i Udruženje Mreža za izgradnju mira, Sarajevo 2022.

233 [Smanjeno negiranje genocida u medijima i na Twitteru nakon Inzkove odluke](#), Detektor.ba

234 [Potvrđena optužnica protiv Vojina Pavlovića zbog veličanja osuđenog za ratne zločine](#), Detektor.ba

235 [Tri stvari koje trebate znati o prvom optuženom za veličanje ratnog zločinca](#), Detektor.ba

vidjeli postavljenog u centru grada, a posebno kod povratnika u okolna sela na području općine Bratunac".

Suđenje Pavloviću je počelo u Sudu BiH,²³⁶ a u međuvremenu je optužen po istom zakonu za odobravanje i pokušaje opravdavanja genocida u Srebrenici,²³⁷ pa su postupci kasnije spojeni u jedan.

Malobrojnim optužnicama koje su podignute prethodile su kritike domaćih i međunarodnih organizacija, udruženja žrtva, stručnjaka i same pravosudne zajednice.

Izmjene Zakona ohrabrike su, prije svega, građane da podnose prijave protiv onih za koje su smatrali da negiraju zločine ili veličaju osuđene ratne zločinice, međutim, optužnica nije bilo.

Novinari su htjeli pokazati zbog čega se još uvijek ne procesuiraju ovi zločini, te su se obratili tužilaštvo i pravnim stručnjacima. Također, razgovarali su s onima kojih se to najviše tiče – građanima kod kojih su ova djela izazivala strah i uznemirenost.²³⁸

Dok su neki građani prijavljivali ovakve slučajeve pod punim imenom i prezimenom, drugi su se odlučili da ih anonimno prijave. I tada je novinarima bilo vrlo važno kako će razgovarati s onima koji su osjetili strah i uznemirenost. U sredinama gdje su nacionalna manjina, nije uvijek lako naći sagovornike koji će bez straha govoriti za medije. Uvijek se postavlja pitanje šta nakon objavljene priče, kako živjeti bez posljedica po vlastitu i sigurnost porodice. Iz tih razloga novinari će uvijek zaštititi identitet onih koji to zahtijevaju i imati na umu da sagovornici nastavljaju svoj svakodnevni život i ispunjavaju svakodnevne obaveze i nakon što se objavi priča.

Koliko god je važno ukazati na slučajeve u kojima se krši Zakon, također je bitno stvoriti sigurno okruženje za sagovornike kako ne bi bili izloženi neugodnim dešavanjima, ili čak napadima, zbog svog istupanja u javnost. Čak i u slučajevima kada sagovornici žele javno govoriti o određenom problemu, novinar treba ipak uzeti u obzir sve okolnosti i situaciju, te procijeniti da li bi moglo doći do posljedica koje bi ugrozile sigurnost sagovornika i ipak odlučiti da ne objavljuju njegovo ime i prezime.

"Srećan rođendan, živi i zdravi bili"

Tužiocu su u optužnici naveli da je ovim činom Vojin Pavlović veličao lice koje je osuđeno za genocid, te je tako "izazvao strah i uznemirenost dijela stanovnika na tom području koji su ga vidjeli postavljenog u centru grada, a posebno kod povratnika u okolna sela na području općine Bratunac".

236 Počelo suđenje Vojinu Pavloviću zbog veličanja Ratka Mladića, Detektor.ba

237 Potvrđena optužnica protiv Vojina Pavlovića za odobravanje genocida, Detektor.ba

238 Godina bez optužnica za negiranje zločina zabrinjava žrtve, Detektor.ba

Krajem jula 2021. godine Radovan Kovačević branio je odluku svog šefa Milorada Dodika da raspiše peticiju, nakon što je bivši visoki predstavnik zabranio negiranje genocida.

“I da ne bi bilo nikakve dileme, ja sam Radovan Kovačević, uvažavam sve žrtve Srebrenice, ali jasno kažem: ‘U Srebrenici se nije dogodio genocid’”, kazao je u izjavi za medije tadašnji savjetnik Dodika u Predsjedništvu BiH.

Ekrija Ramić iz Bratunca odlučio je reagovati. Kao neko čiji su brojni članovi uže i šire porodice stradali za vrijeme genocida u Srebrenici i ranije tokom rata, kaže da se osjećao povrijeđenim i uznenimirenim. Dodaje da je još kao dječak svjedočio očevom strijeljanju 1992. godine.

“Osjećaš se bespomoćno. Osjećaš ruganje, ismijavanje nečega što nijedan normalan čovjek ne bi tako izjavio”, rekao je tada Ramić.

On je Kovačevića prijavio Državnom tužilaštvu.

“Smatrao sam da je prekršio Zakon i želio da ga prijavim. To je i moja građanska dužnost”, pojasnio je Ramić novinarima tada. Za njega nije bilo dvojbe da li da razgovara s novinarima ili ne.

BIRN BiH je zatražio od Tužilaštva, na osnovu Zakona o slobodi pristupa informacijama, naredbe kojima je odlučeno da se istrage neće sprovoditi u određenim slučajevima. Te odluke je analizirao s pravnom stručnjakinjom Lejlom Gačanica, a u istraživanju objavljenom u februaru 2023. godine su otkrili kako su tužioci donosili odluke i stvarali praksu, iako nisu podigli nijednu optužnicu – godinu i po od zabrane negiranja genocida i veličanja ratnih zločinaca.²³⁹

Od kada je u julu 2021. godine nametnuta zabrana negiranja zločina, do kraja 2022. godine državni tužioci su odlučili da neće provoditi ukupno 27 istraga o negiranju genocida, drugih ratnih zločina i veličanja osuđenih ratnih zločinaca. Oni su odbacili niz prijava koje se odnose na negiranje genocida u komentarima na tekstove medija, kao i objavama na društvenim mrežama.

U značajnom broju tužioci nisu provodili istrage jer nisu mogli utvrditi identitet počinilaca. To se najčešće odnosilo na komentare na društvenim mrežama ili ispod članaka, ali u jednom slučaju policija je propustila identifikovati veću grupu građana koji su na ulici nosili zastavu s likom osuđenog ratnog zločinaca.

Tada je glavni državni tužilac Milanko Kajganić, između ostalog, pojasnio da je zakonska odredba široko postavljena i da dokazivanje posljedica zadaje najviše problema u radu.

“Za negiranje ovih ostalih djela koja se tiču međunarodnog humanitarnog prava, potrebno je dokazati posljedicu. Do sada nismo imali predmeta u kojima smo to uspjeli”, kazao je

“Osjećaš se bespomoćno. Osjećaš ruganje, ismijavanje nečega što nijedan normalan čovjek ne bi tako izjavio. Smatrao sam da je prekršio Zakon i želio da ga prijavim. To je i moja građanska dužnost.”

Ekrija Ramić, o prijavi protiv Radovan Kovačevića Državnom tužilaštvu

tada i dodoao da ne postoji dovoljno analize sudske prakse iz zemalja Evropske unije koje bi pomogle.

Razlozi zbog čega se ne postupa po ovim predmetima su bili razni, kako je pojašnjeno iz Tužilaštva – od toga da ulaze na nepoznat teritorij jer ne postoji slična pravna praksa, jer ne žele ugroziti slobodu govora, pa do toga da državni tužioci nemaju dovoljno znanja niti analiza evropske prakse da rade na ovakvim predmetima.

Ovo je dalo priliku novinarima da ispitaju koliko evropska sudska praksa može pomoći u procesuiranju ovih djela, te su se ponovo obratili stručnjacima.²⁴⁰ Novinari nerijetko koriste upravo usporedbe s drugim zemljama u obradi svojih tema, zbog toga je i saradnja s kolegama i koleginicama iz drugih zemalja iz godine u godinu sve učestalija.

Stručnjaci, među kojima i penzionisane sutkinje Suda BiH, pojasnili su da evropska praksa itekako može pomoći u procesuiranju ovog djela.

Ponovo su organizacije civilnog društva pružile svoj doprinos pri unapređenju prakse kažnjavanja, u saradnji s pravnim stručnjacima, a kroz prikaz prakse kažnjavanja u drugim evropskim zemljama koji daje jasne primjere kako prevazići probleme s kojima su suočavaju domaći tužioci.

Tako je nastalo priručnik pravnog stručnjaka Dejana Lučke "Negiranje, glorifikovanje i odobravanje ratnih zločina u svjetlu prakse sudova i međunarodnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava."²⁴¹

On je novinarima pojasnio da, kada se pravi balans između govora mržnje i prava na slobodu izražavanja, u praksi u BiH puno češće prevagne u korist slobode izražavanja, što nije uvijek optimalno.

Sloboda izražavanja je upravo bio razlog zašto je Tužilaštvo donijelo nekoliko naredbi o neprovođenju istraga po prijavama za negiranje genocida i drugih zločina, te veličanja osuđenih ratnih zločinaca, što je i otkrio BIRN BiH u svom istraživanju. Za potrebe ovog istraživanja, kao i mnogih drugih, novinari su se oslanjali na Zakon o slobodnom pristupu informacijama kako bi od institucija dobili tražene dokumente.

Dok se u nekim slučajevima to nije moglo uraditi, što se vidjelo kroz dokumente koji su dostavljeni BIRN-u BiH, Tužilaštву nije bio problem utvrditi identitet osobe koja je na društvenoj mreži Facebook vrijeđala djecu ubijenu u Vitezu 1993. godine, te je ubrzo optužilo Samira Nukića. Njemu²⁴² je počelo suđenje u Sudu BiH, koje novinari *Detektora* redovno prate.

Jedan od načina na koji su novinari BIRN-a BiH izvještavali o negiranju genocida i drugih zločina bilo je i kroz bazu podataka "Mapiranje mržnje", o govoru mržnje, diskriminatornom govoru, negiranju genocida i drugih ratnih zločina koje zvaničnici ili javne ličnosti izgovaraju u medijima ili na društvenim mrežama, te incidentima u kojima se izaziva mržnja ili negiraju

240 [Kako evropska praksa može pomoći domaćim tužiocima da procesuiraju negiranje ratnih zločina](#), Detektor.ba

241 [Negiranje, glorifikovanje i odobravanje ratnih zločina u svjetlu prakse sudova i međunarodnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava](#), Dejan Lučka, Forum Ziviler Friedensdienst e.V., TRIAL International i Udruženje Mreža za izgradnju mira, Sarajevo 2022.

242 [Sud BiH potvrđio optužnicu za vrijedanje žrtava rata iz Viteza](#), Detektor.ba

ratni zločini.²⁴³ Ova baza privukla je pažnju drugih medija koji su je nerijetko koristili u svom radu, povećavajući vidljivost rada BIRN-ovih novinara. Rijetki unosi iz Baze rezultirali su optužnicama.

Za izradu same Baze kao i njene metodologije, BIRN BiH je sarađivao s drugim stručnjacima i profesorima, koristeći njihove ekspertize za nadopunu novinarskih vještina. Baza, osim vijesti, sadrži i fotografije, kao i videozapise.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 23. maja usvojila Rezoluciju o genocidu u Srebrenici²⁴⁴, prema kojoj će se 11. juli obilježavati kao Međunarodni dan refleksije i sjećanja na genocid u Srebrenici 1995. godine.

BIRN BiH je prije usvajanja analizirao nacrt i pojasnio javnosti kako je jedan od ciljeva Rezolucije bezrezervno osuđivanje svakog poricanja genocida u Srebrenici.²⁴⁵ U prvi plan tu su stavljene sudske utvrđene činjenice o genocidu, te je naglašena potreba da budu osuđene sve radnje koje veličaju osuđene za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid, uključujući i odgovorne za genocid u Srebrenici. Ovakve akcije u Rezoluciji predviđene su kako bi spriječile ponavljanje genocida i revizionizam, odnosnu novu i pogrešnu interpretaciju činjenica o genocidu. Nažalost, usvajanje rezolucije dovelo je do ponovnog negiranja i brojnih dezinformacija na koje su novinari ukazivali.

Za BiH negiranje nema granica, a novinari su otkrili i brojne grupe i pojedince iz drugih zemalja – poput Srbije ili daleke Rusije – ali i medije koji doprinose širenju ovih poruka. Kao oružje za borbu protiv dezinformacija i negiranja i način da ukažu na problem, novinari koriste forme analiza s provjerom činjenica, u kojima suprotstavljaju osobe koje negiraju i ono što su rekле sa zaključcima domaćih i stranih presuda.²⁴⁶

Još jednom izlazeći iz okvira klasičnog novinarstva, BIRN BiH domaćin je brojnih konferencija, panela i događaja na čijim panelima tretira i ovu temu, u pokušaju da, uz pomoć stručne javnosti, doprinese rješavanju problema.²⁴⁷ Nerijetko ovakvi skupovi dobiju i nove teme i materijale za rad, kao i susrete sa sagovornicima čije će znanje biti iskorišteno u nekim od emisija, analizama ili novim susretima.

REZOLUCIJA O GENOCIDU U SREBRENICI

11. juli

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 23. maja 2024. godine usvojila Rezoluciju o genocidu u Srebrenici, prema kojoj će se 11. juli obilježavati kao **Međunarodni dan refleksije i sjećanja na genocid u Srebrenici 1995. godine.**

²⁴³ [Databaza Mapiranje mržnje](#), Detektor.ba

²⁴⁴ [Generalna skupština UN-a usvojila rezoluciju o genocidu u Srebrenici](#), Detektor.ba

²⁴⁵ [Šta trebate znati o UN-ovoj rezoluciji o genocidu u Srebrenici](#), Detektor.ba

²⁴⁶ [Detektor Fact check: Dodikovo skupštinsko negiranje činjenica o genocidu u Srebrenici](#), Detektor.ba

²⁴⁷ [Negiranje genocida na internetu zbog nekažnjivosti postaje dio kulture i trenda mladih](#), Detektor.ba

Brojne organizacije i institucije sačinjavaju sveobuhvatne izvještaje o negiranju, nerijetko na ogromnom broju stranica, koje novinari prilagođavaju za čitalačku publiku.²⁴⁸

PTSP i posljedice rata u BiH

Tokom dugogodišnjeg izvještavanja o ratnim zločinima, novinari BIRN-a BiH razgovarali su sa stotinama žrtava i njihovim porodicama. S obzirom na osjetljivost same teme i retraumatizaciju koju ovi sagovornici dožive gotovo svaki put kada razgovaraju o događajima iz rata, nekada su novinari morali odustajati od intervjuja jer su procijenili da bi razgovor, ma koliko bili obučeni za njega, mogao da na neki način naškodi sagovornicima. Treba imati na umu da novinari nisu ljekari, niti mogu prepoznati neke simptome koje sagovornici ispoljavaju, ali često sami sagovornici su govorili da pate od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP).

Ponukani brojnim razgovorima, novinari su odlučili posvetiti posebnu pažnju statusu osoba s PTSP-om u BiH, njihovim potrebama i poteškoćama s kojima se suočavaju, ali i pokazati kakav je odgovor države i društva.

Stigma, sram i život s PTSP-om

Na posebnoj stranici "PTSP u BiH",²⁴⁹ objavljenoj godinu dana nakon ruske invazije na Ukrajinu, novinari su javnosti prikazali analize, reportaže, videe²⁵⁰ i ilustracije o tome šta znači imati PTSP u BiH i kako se održava na svakodnevni život. Novinari su razgovarali s oboljelima od PTSP-a, ljekarima i drugim stručnjacima, ali i tražili odgovore od institucija, kako bi podigli svijest o još jednoj marginaliziranoj skupini u BiH.

Pandemija koronavirusa posebno je uticala na stanovništvo čitave planete, ali i ratovi koji su uslijedili u Ukrajini i Palestini su se odrazili na one koji su već jednom prošli kroz ratna dešavanja. Kako su onda sve to doživjele osobe s PTSP-om? Bilo je to pitanje koje su novinari sebi dali kao zadatak da saznaju i ispričaju.

Dok se u proljeće 2020. godine, kada je pandemija koronavirusa zaustavila život, većini stanovnika činilo da je kraj svijeta kakvog znaju, za oboljele od PTSP-a sve je podsjećalo na početak sukoba od prije skoro 30 godina.

248 [Šta trebate znati o najnovijem izvještaju Memorijalnog centra Srebrenica o negiranju genocida](#), Detektor.ba

249 [PTSP u BiH](#), Detektor.ba

250 Video zapisi, Detektor.ba:

[PTSP u BiH](#)

[PTSP u BiH: Stare traume - novi okidači](#)

[PTSP u BiH: Posljedice](#)

[PTSP u BiH: Pomoć](#)

[PTSP u BiH: Prenos traume](#)

Enesa Dedića, s kojim su novinari razgovarali u Tuzli, prazne ulice i zatvorene prodavnice vratile su u 1992. godinu.

“Poslije dvije godine desila se ruska invazija na Ukrajinu. Ona nas je toliko pogodila. Desio se isti slučaj kao '92. godine kada je kod nas bilo. Počevši od '91., '92., samo vidiš u radnjama lagano nestaje ovo, ono. Tako je i kod nas počelo u gradu Tuzla i u čitavoj BiH”, rekao je Enes.

On prati sve vijesti i gleda snimke iz Ukrajine, ali ne dugo jer mu vraćaju slike koje je preživio u ratu.

Osim slika iz Ukrajine koje ga podsjećaju na ratno iskustvo, Borislava Mlinarevića jak zvuk podsjeti na eksploziju bombe.

“Stresem se, prepadnem se, to je neizbjegljivo. I tu nema pomoći”, opisao je Borislav.

Razdražljivost nije neobična za PTSP.

“Mi koji imamo tu ratnu traumu, povredu, PTSP, mi smo takvi. Emotivni smo mi. Nama ne treba puno, dovoljno je znak pažnje, da prođe pored tebe, da se pozdravi, da se nasmije, da popijemo kafu zajedno, da popričamo”, kazao je Enes.

Novinari su krajem 2022. razgovarali sa Zlatkom Ljubićem, penzionerom iz Tuzle koji boluje od PTSP-a, i ispričali njegovu priču.

Rat je već mjesecima bio završen, ali Zlatko Ljubić je još uvijek čuo zvukove granate.

Dok leži u krevetu u svome stanu, ubijeden je da čuje zvuk njenog ispaljenja i leta, nekoliko puta je skočio s kreveta i zaledao da se sačuva. Jednom je tako uganuo nožni zgrob i završio u gipsu.

“Tada sam primijetio da nešto nije uredu”, prisjeća se on.

Promjene su počeli primjećivati i njegovi prijatelji. Dok je nakon demobilisanja iz vojske radio u turizmu, navikli su da ga vide nasmijanog i raspričanog.

“Počeo sam da se malo povlačim u sebe. Osjetio sam neku tjeskobu”, kaže Zlatko.

Za njega su to bili prvi simptomi koje je jasno vidoio, nakon što je već ignorisao nesanicu i znojenje. Mislio je da mu se jednostavno ne spava ili da je u stanu vruće.

Sve je manje pričao s drugima, pa su ga u društvu počeli pitati šta je s njim i je li ljut. Tada je, uz podršku supruge, odlučio potražiti pomoć ljekara. Završio je na bolničkom liječenju, gdje mu je dijagnosticiran posttraumatiski stresni sindrom.

Danas vjeruje da je tome doprinijela dužnost komandira čete koju je mlad dobio još na početku rata. Osjećao je ličnu odgovornost prema stotinjak ljudi za koje je odgovarao.

“Bojao sam se, nisam imao nikakvog ratnog iskustva. Sve što smo učili, učili smo u hodu i gledao sam da ne pogriješim”, kaže Zlatko.

U skoro dvije i po decenije nakon rata on je, uz terapiju i podršku, naučio da se nosi s traumama. Ali onda je došla pandemija, a

“Uznemiri me i ne mogu, ne mogu jednostavno. Osjetim se nelagodno, vratim se odmah gore na Majevicu. I prestao sam gledati vijesti iz Ukrajine. Ne mogu.”

Zlatko Ljubić, penzioner iz Tuzle, PTSP bolesnik

nakon nje i rat u Ukrajini. U njemu se ponovo pokrenula velika uznemirenost. Kaže da ga pandemija nije toliko pogodila i da se čuva od zaraze. Ali novi rat u Evropi ga je pogodio gore. Gasio je televizor kada počnu prilozi iz Ukrajine. Danas dnevnik ne gleda nikako.

“Uznemiri me i ne mogu, ne mogu jednostavno. Osjetim se nelagodno, vratim se odmah gore na Majevicu. I prestao sam gledati vijesti iz Ukrajine. Ne mogu”, kaže Zlatko.

O tome često priča s drugim bivšim borcima na grupnim terapijama u Domu penzionera u Tuzli. Ovakva okupljanja jedina su mjesta na kojima oni zajedno pričaju s ljekarom potpuno otvoreno o oboljenju koje im otežava život.

Dok pričaju svoje priče, jasno je da još stotine sa simptomima PTSP-a ostaju van sistema liječenja, zbog stida ili manjka resursa.

Ovaj anksiozni poremećaj može se javiti kod bilo koga i u bilo kojem periodu života, a nakon svjedočenja ili proživljavanja opasnog događaja. On nije nužno ograničen na ratna iskustva, ali najčešće pogoda ratne veterane. Od PTSP-a boluju i mnogi novinari, naročito oni koji su kroz rat prošli lično ili izvještavali iz ratnih područja.

Važno je i da naši tekstovi i prilozi ponude informacije, ukoliko je nekome potrebno, gdje da se obrati za pomoć.

Neujednačena praksa institucionalne pomoći

Oboljeli od PTSP-a žive u svakom gradu u BiH koje su novinari obišli, ali je praksa pomoći neujednačena, dok sistemska pomoć izostaje. Oni se najčešće okupljaju u udruženjima jednom sedmično i razgovaraju, ali imaju i ljekare s kojima rade. Drugima ljekar mora dolaziti iz drugog mesta.

Bivšim borcima jedno druženje sedmično znači puno, a na njima nerijetko govore i o ekonomskoj krizi i kako stalna poskupljenja oživljavaju sjećanja na rat i poslijeratni period. Imaju osjećaj da sredina ignoriše njihove probleme.

“Sve su zatvorena vrata, samo je jedan zid. Evo jedino među ovim kolegama što se može iznijeti ovdje, sve se reći i može se pokucati na vrata u svaku dobu. Vidite i sami, sve je skupo. Od naše vlasti nemamo nikakve ni potpore”, govori jedan od članova udruženja.

Svi ukazuju prvenstveno na nedostatak pomoći s državnog nivoa, ali i stigmu koja ih prati u društvu, te stid zbog kojeg možda mnogi ne žele da potraže pomoć.

Većina ih se bori da pronađe posao za sebe ili svoju djecu. Jedan je razočaran jer su mu dva sina, iz zemlje za koju se borio u ratu, otišla živjeti u Njemačku. Danas osjećaju da su stigmatizovani i da ih ne razumije niko osim njihovog ljekara.

“To što imamo, što nosimo u sebi, to je naše i naš problem, ali ove grupe nama služe da to iz sebe izbacimo i jedan drugog razumijemo, jedan drugog shvatimo, uvažavamo”, kaže jedan od njih dok prostoriju ispunjava dim cigareta.

Grupne radionice pomažu im da se nose s oboljenjem koje oni smatraju psihičkom povredom nastalom u ratu.

Podrška i razumijevanje porodice je nešto što svi ističu bitnim dijelom suočavanja sa svojom bolešću. Van porodice oni teško stiču povjerenje, kazao je Borislav Mlinarević iz Ljubuškog.

“Čak ni nama dosta ljudi ne vjeruje. Većina još uvijek tone dublje. Jer vidi da ne možemo puno pomoći, država kao takva nam ne pomaže”, kazao je on.

Borislav, koji je nakon dva moždana udara dobio i epilepsiju, smatra da oboljele od PTSP-a prati nerazumijevanje sredine, pa čak i podsmijeh.

“Ljudi znaju da se mi sastanemo tu na kavi prije seanse i gledaju nas malo s podsmijehom, malo kao čudake nas gledaju. Oni s PTSP-om se opet sastaju, skupljaju se. Eno, gledaj ih, ovakvi su onakvi su. To je tako, moramo s time živjeti”, navodi novinarima.

Društvena stigma pojavljuje se i kada pokušaju pronaći posao. Poslodavci odustaju kada u ljekarskom nalazu vide PTSP, posebno ako se mora raditi u smjenama, pojasnili su novinarima u udruženjima.

Zbog nedostatka kadrova, novca i male posvećenosti političara, BiH se suočava s poteškoćama da prilagodi svoj sistem podrške mentalnom zdravlju novim pokretačima trauma, poput pandemije ili najvećeg rata u Evropi u posljednjih 80 godina.

Osim toga, analiza BIRN-a BiH pokazala je da BiH u skoro tri decenije od završetka rata nije razvijala posebne centre za oboljele od posttraumatskog stresnog sindroma, niti ima jasne i jedinstvene podatke o tačnom broju oboljelih i njihovim potrebama, dok za značajan dio rada na terenu očekuje da ga urade nevladine organizacije, uz sporadično finansiranje i bez jasno razvijenih strategija.

Desetine upita i razgovora novinara BIRN-a BiH otkrili su neujednačeno finansiranje, ali i rad s oboljelima.

Dok je u nekim poljima ratnog naslijeđa, poput deminiranja ili traženja nestalih BiH, stvarala specijalizovana tijela koja danas svoja iskustva i znanja dijele s ukrajinskim kolegama ali i drugim zemljama, država nikada nije razvila instituciju ili agenciju specijalizovanu za pomoći i izučavanje PTSP-a kao jedne od značajnih posljedica traumatičnih ratnih iskustava.

U državnom budžetu PTSP se kao stavka jedva spominje, a tada je u pitanju po nekoliko hiljada maraka podrške nevladinim organizacijama koje rade s oboljelima. Nešto više novca izdvajaju kantoni, ali ti se iznosi kreću do nekoliko desetina hiljada maraka i najčešće se direktni rad s oboljelima prenosi opet na nevladine organizacije poput boračkih udruženja.

Tako su u Ministarstvu branitelja Posavskog kantona kazali da izdvajaju novac za oboljele od PTSP-a putem podrške udruženja, ali su dodali da konkretan iznos koji se izdvaja za oboljele od PTSP-a nije poznat.

Odgovori na upite koje je BIRN BiH poslao desetinama institucija, koje bi mogle izdvajati novac za oboljele od PTSP-a, te analize budžeta pokazuju da su izdvajanja mala i da se razlikuju po područjima.

Ministarstvo za pitanje boraca Hercegovačko-neretvanskog kantona je u posljednje tri godine, po pojedinačnim zahtjevima, za pomoći u troškovima liječenja i stanja socijalne potrebe izdvojilo 48.000 maraka, a po grantovima udruženjima PTSP-a izdvojeno je još 77.704 maraka.

Suprotno tome, u Centru za mentalno zdravlje, koji je dio Doma zdravlja u Travnik, kazali su nam tada da nikada nisu dobili novčana sredstava posebno namijenjena za liječenje oboljelih od PTSP-a.

Podaci koje je prikupio BIRN BiH pokazuju da kantoni za pomoći udruženjima izdvajaju po hiljadu ili do nekoliko hiljada maraka godišnje, kao što je slučaj u Zapadnohercegovačkom kantonu, gdje s 1.800 maraka pomažu rad Udruženja branitelja liječenih od PTSP-a.

Poput Federacije, u Republici Srpskoj se novac također usmjerava udruženjima.

Poseban problem predstavlja nedostatak evidencija, koji opet otežava praćenje trendova i broja oboljelih. Zato su novinarska istraživanja i baze podataka dobra polazišta za ozbiljne studije o ovoj problematici.

Među deset ministarstava za boračka i pitanja zdravstva koje je BIRN BiH kontaktirao, većina je odgovorila da ne vode statistiku o broju oboljelih od PTSP-a, jer nemaju zakonsku obavezu ili zbog nedostatka resursa.

Od početka pandemije i rata u Ukrajini trendovi u kantonima se razlikuju.

Jedan od razloga zbog čega u BiH ne postoji tačan broj oboljelih od PTSP-a jeste da ljudi ne prijavljuju, odnosno ne traže ljekarsku pomoć, najčešće zbog straha da će biti negativno obilježeni.

“Sigurno da se veliki broj ljudi nije nikada javio, bježeći negiraju probleme koje su imali”, kazao je novinarima Goran Čerkez, pomoćnik ministra za javno zdravlje u Federalnom ministarstvu zdravstva.

On je kao glavni razlog naveo stigmu, ali i dodao da ona postoji i u drugim zemljama prema mentalnom zdravlju. Navodi procjene prema kojima svaka sedma osoba ima PTSP u BiH, neovisno od kojih trauma je nastao. Iako pojedinačno neke apoteke saopćavaju utrošene lijekove za mentalna oboljenja, antidepresive i druge, ne postoje ni tačni sveobuhvatni podaci na nivou države o tome.

Prema riječima neuropsihijatrice Amre Delić, rezultati istraživanja o učestalosti PTSP-a u BiH upućuju na prisustvo simptoma u oko 30 posto ispitanika, čak i dvadeset godina nakon rata.

“Prepreke zbog kojih traumatizirane osobe ne traže stručnu pomoć su neznanje ili nedovoljna svijest da su njihovi simptomi vezani uz traumatsko iskustvo, ali i zabrinutost da će biti stigmatizirani psihijatrijskom dijagnozom. Pri tome je veoma važno naglasiti da je posttraumatski stresni poremećaj normalna reakcija na abnormalnu situaciju”, pojasnila je Delić, jedna od stručnjakinja čije je ime u BIRN-ovom imeniku.

PTSP je bolest od koje može oboljeti praktično svako ko doživi traumatska iskustva koja su izvan njegovog uobičajenog iskustva. Ono što je posebno karakteristično za PTSP su prisilne slike i misli, odnosno sjećanja na bolna iskustva, i to je stalna borba s kojom se oboljeli suočavaju.

U odnosu na intenzitet rata i procjene o broju stanovnika sa simptomima PTSP-a, čini se da su istraživanja njegovog uticaja na društvo i pojedince u BiH rjeđa od očekivanog. Neke od njih, koje je danas moguće pronaći online pretragama, radile su nevladine organizacije i stručnjaci van zvaničnog sistema, uz sporadično finansiranje iz budžeta. Kao zemlja izašla iz rata, BiH je uložila značajne resurse i tražila međunarodnu pomoć za uspostavljanje Instituta

“Prepreke zbog kojih traumatizirane osobe ne traže stručnu pomoć su neznanje ili nedovoljna svijest da su njihovi simptomi vezani uz traumatsko iskustvo, ali i zabrinutost da će biti stigmatizirani psihijatrijskom dijagnozom. Pri tome je veoma važno naglasiti da je posttraumatski stresni poremećaj normalna reakcija na abnormalnu situaciju.”

Amra Delić,
neuropsihijatrice

za traženje nestalih i agenciju specijalizovanu za deminiranje - BHMAC. Uz sve poteškoće s kojima su se susretale ove organizacije, pomogle su BiH u ubrzavanju pronađaska nestalih i deminiranju. Stručnjaci iz ovih institucija danas pomažu drugim zemljama da razviju ovakve specijalizovane institucije.

Ali uprkos tome što je PTSP još jedno značajno naslijede rata, BiH nikada nije imala državnu strategiju za pomoć oboljelima i istraživanju načina na koji ovaj poremećaj utiče na cijelo društvo, ali i ekonomiju.

Niti jedna od institucija koja je odgovorila na upit BIRN-a BiH nije navela da ima razvijenu strategiju posvećenu posebno PTSP-u.

Osim socijalnih problema s kojima se suočavaju oni kojima je dijagnostikovan PTSP, veliki dio njih ne može ostvariti status invaliditeta zbog zakonskih, odnosno datumskih ograničenja.

Prema Zakonu o osnovnim pravima boraca Federacije, za određivanje procenta invaliditeta uzimaju se okolnosti pod kojima je kod ratnog vojnog invalida nastupilo oštećenje organizma uslijed psihosomatskih oštećenja i poremećaja, i manifestiralo se do 23. decembra 1997. godine. Što znači da nakon ovog perioda oboljeli ne mogu podnijeti zahtjev za pomoć po osnovu ovog oboljenja.

“Manifestacija bolesti poslije ovoga roka nije relevantna za ostvarivanje prava po važećim zakonima”, objasnili su iz Službe boračko-invalidske zaštite i civilnih žrtava rata Vlade Brčko distrikta.

Prema Zakonu o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca Republike Srpske, od 2012. godine ne postoji mogućnost ostvarivanja statusa i prava po osnovu ove bolesti.

U izvještaju iz 2019. o napretku BiH u primjeni Pekinške deklaracije, koja se odnosi na povećanje ravnopravnosti žena, navodi se da problem osoba koje su oboljele od PTSP-a nije odgovarajuće zakonski i društveno tretiran, te ima veliki uticaj na porodice.

Transgeneracijski prijenos traume

Osim što su novinari BIRN-a BiH – kroz razgovore s oboljelima te stručnjacima i institucijama – pokušali javnosti približiti kako izgleda život osoba s PTSP-om i njihova pozicija i odnos u društvu, također su pisali i o transgeneracijskom prijenosu traume.

Mirela Osmanović nije zapamtila rat, ali je uvjerenja da joj je PTSP obilježio život. Ona je rođena dvije godine nakon genocida u Srebrenici u kojem su ubijena njeni dva brata koje nikada nije upoznala. Pripada generaciji mlađih i obrazovanih ljudi koji su svjesniji od svojih roditelja kako se na mentalno zdravlje odrazilo sve što su prošli tokom pada Srebrenice.

Danas je puno više svjesna koliko ju je oblikovala transgeneracijska trauma, naziv koji se koristi za kompleksan i još uvjek u BiH nedovoljno istražen fenomen prenošenja traume između generacija.

Iako je rođena u Sarajevu 1997. godine, gdje je živjela, obrazovala se i radila, njeni srebrenički porijeklo je dio njenog identiteta. Djedinjstvo joj je bilo izuzetno mirno i dugo vremena nisu slušali muziku, toliko dugo da joj je to postalo normalno. Roditelji su

sebi zabranili veselje, a glasan smijeh je bio pogrešan.

Od majke nikada nije čula šta se tačno desilo tog dana, kada su iz njenih ruku odvedeni sinovi Ahmedin i Velid, koji su imali 15 i 17 godina. Njih zna samo s nekoliko preostalih fotografija koje u kući nikada nisu bile izložene na vidno mjesto.

Danas pokušava da razumije kako se osjeća njena majka.

“Ona je čitavu noć, kaže, negdje. Sve vrijeme [je] ona negdje s nekim. Pa kad izade napolje ispred naše kuće u Srebrenici, ona sve vidi drugačije, ona apsolutno ne vidi to dvorište kao što ga ja vidim, ona vidi nešto drugo. Ona vidi svoju djecu, ona apsolutno vidi nešto drugo”, kazala je Mirela.

Često kada joj drugi ljudi kažu da liči na svog mlađeg brata, zapita se šta njena majka misli kada je pogleda, da li je podsjeća na sina – da li se raduje ili rastuži.

“Ako već nisam preživjela direktno, to je itekako indirektno uticalo na mene”, dodala je ona.

Psiholog Marko Romić naveo je, među brojnima, i probleme s kojima se porodice oboljelog suočavaju.

“Ta osoba, budući da je nefunkcionalna, ona ne može biti ni dobar muž. Ne može biti ni dobar otac. Dakle, ta osoba zakazuje na neki način. Često te osobe počnu tražiti lijek na neki pogrešan način, a to onda zna otići u neku ovisnost ili u narušavanje nekakvih odnosa u smislu agresivnosti”, pojasnio je Romić.

Kao dio zvaničnog sistema i ljekar koji svakodnevno radi s oboljelim od PTSP-a, Romić je iz iskustva kazao da domaće institucije nemaju dovoljno kapaciteta za borbu s problemom.

“Ja mislim da mi nemamo dovoljno resursa, mislim najprije na ljudske stručnjake, koji su dovoljno motivirani i kvalificirani da se nose s time”, dodao je on.

Follow up: Nakon godinu dana, isti problemi

Ovim iscrpnim analizama BIRN BiH je, između ostalog, htio podići svijest javnosti o sugrađanima koji se bore s PTSP-om, ali ponukati i one koji se eventualno suočavaju s ovim sindromom da potraže pomoć, uprkos institucionalnim nedostacima.

Nakon godinu dana, ponovo smo kontaktirali naše sagovornike kako bismo provjerili da li se nešto možda promijenilo.²⁵¹

“

“Ona [majka] je čitavu noć, kaže, negdje. Sve vrijeme [je] ona negdje s nekim. Pa kad izade napolje ispred naše kuće u Srebrenici, ona sve vidi drugačije, ona apsolutno ne vidi to dvorište kao što ga ja vidim, ona vidi nešto drugo. Ona vidi svoju djecu, ona apsolutno vidi nešto drugo.”

Mirela Osmanović

²⁵¹ [PTSP u BiH godinu dana poslije: Nove traume, isti problemi](#), Detektor.ba

Tada su ratne slike i videi ranjenih i ubijenih civila i djece iz Gaze budili stare, ali donijeli i nove traume za ovu zaboravljenu populaciju bez sistemske podrške države.

Ponovo smo otišli u Tuzlu i Ljubuški da razgovaramo s njima.

Kada je počeo rat u Ukrajini, Borislav se – uz žaljenje za svim nevinim žrtvama – pokušao totalno izolovati iz svega, zbog zdravstvenog stanja. Ranije je podijelio da je nakon dva moždana udara dobio i epilepsiju. Kaže da je vijesti teško izbjegći – rušenje zgrada, plač djece i krvavi ljudi svuda su oko njega. Prva tema kada izade u grad je rat.

“I onda sve to kulminira, kulminira. Desi mi se, pogledam neke videoklipove sa CNN-a, s nekih drugih, i vidim dolje u Gazi ti ljudi koji su raketirani, pa nose djecu ranjenu, ljudi krvavi”, govori Borislav koji, zbog suočavanja s ovim vijestima. zna izgubiti svijest.

“Da li je to pola minute, da li je minut, da li je 30 sekundi, da li je deset sekundi, nemam pojma. Ali kad se vratim nekako u svijest, vidim da mi je grlo stisnuto, želudac mi igra, ruke su mi stegnute, snovi mi se vraćaju neki”, opisuje i pojašnjava kako mu sve to utiče na svakodnevni život.

Oni su nam rekli da su problemi s kojima su se suočavali ostali isti, ali da još jedan rat u svijetu – čijim slikama su izloženi – i kontinuirane tenzije u državi pokreću nove traume s kojima se moraju boriti.

Za oboljele od PTSP-a u godini dana se ništa nije promijenilo, a Borislav i Zlatan se nasmiju na takvo pitanje.

“Nabolje nije sigurno ništa. Jedino se možda nagore promijenilo”, nasmijao se Zlatan.²⁵²

Objasnio je kako “prepucavanja” između političara i različita negiranja utiču na one koji se bore s PTSP-om, ali da se generalno nije promijenila ni slika u društву.

Borislav je napomenuo da se posljednjih godinu dana ništa nije promijenilo u odnosu državne vlasti prema oboljelima od PTSP-a. Njegovo udruženje još uvijek ima izuzetno dobru saradnju i razumijevanje od strane kantonalne i općinske vlasti.

“U samom vrhu države to je ostalo onako kako je i bilo. Obećanja ima, ali ostaje samo na obećanjima, nažalost”, kazao je.

Društvo i dalje apsolutno ne razumije šta je tačno PTSP, smatra Borislav.

“Puno ljudi kaže da sebe, kao navodno, vidi u tome ako nešto uradi kako ne bi trebalo, van nekih normi, okvira. Kaže ja imam PTSP, a ustvari i ne zna šta znači PTSP – da to nije praviti

“I onda sve to kulminira, kulminira. Desi mi se, pogledam neke videoklipove sa CNN-a, s nekih drugih, i vidim dolje u Gazi ti ljudi koji su raketirani, pa nose djecu ranjenu, ljudi krvavi. Da li je to pola minute, da li je minut, da li je 30 sekundi, da li je deset sekundi, nemam pojma. Ali kad se vratim nekako u svijest, vidim da mi je grlo stisnuto, želudac mi igra, ruke su mi stegnute, snovi mi se vraćaju neki.”

Borislav Mlinarević

budalaštine, praviti nered po gradu, pijanstvo. To nije PTSP, to je neka druga bolest, ali nije PTSP”, naglasio je novinarima.

Psihoterapeutkinja i direktorica Fondacije “Krila nade”, Marija Maja Šarić, objasnila je kako vijesti s aktuelnih ratišta kod oboljelih ne dovode samo do trigerovanja starih, već i nastajanja novih trauma.

“Koliko ljudske patnje *live* jedno ljudsko biće može da procesuira, a samo nije procesuiralo svoju patnju? I ta bespomoćnost nije samo trigerovanje, nego nastajanje i nove traume”, kazala je ona.

Za oboljele od PTSP-a Ukrajina je, kako kaže Šarić, bila specifično problematična, pogotovo za ljude iz Sarajeva, zbog slika iz Kijeva gdje neki dijelovi izgledaju kao sarajevsko naselje Grbavica. Sa slikama iz rata u Palestini, kako kaže, još je gore.

“Osjećaju se bespomoćno kad gledaju te slike jer znaju šta ljudi prolaze, iz svog iskustva. Mogu se povezati, a ne mogu ništa da urade. I to je strašno. Podsjeća ih da rat – bilo gdje u bilo kojem trenutku – može ponovo da počne”, dodala je ona.

Novinari su o mentalnom zdravlju razgovarali i sa građanima Ukrajine, tokom odlaska equipe u posjetu ovoj zemlji, na koju je Rusija izvršila invaziju. Također su u Gruziji razgovarali s profesoricom iz Rusije koja vjeruje da ona i njena porodica imaju PTSP zbog policijske brutalnosti koju su doživjeli u njihovoj zemlji, nakon što je zbog davanja lekcija strancima i pisanja dječije knjige o feminizmu stavljena na listu stranih agenata.

Kako bi se čuo glas marginalizovanih grupa, među kojima je i PTSP populacija, novinari moraju biti platforma koja će im to omogućiti, uz krajnje poštivanje njihove privatnosti, istine i profesionalnog kodeksa.

U izvještajima, ako je moguće, poželjno je čitaoce uputiti na organe i nevladine organizacije koje mogu pomoći u slučajevima oboljenja od PTSP-a.

Zaključak

Priručnik koji ste pročitali svakako ne predstavlja, niti može predstavljati akumulaciju svog znanja i iskustva redakcije BIRN-a BiH, koja 20 godina radi na sistematskom izvještavanju o ratnim zločinima i tranzicijskoj pravdi. Međutim, nadamo se da vam je pružila dovoljno informacija kako biste se zainteresovali da više čitate o ovim temama, kao i da koristite neke od standarda u svom izvještavanju ili istraživanju.

Ukoliko želite da se detaljnije upoznate s principima tranzicijske pravde s teorijskog i praktičnog aspekta, preporučujemo da se podrobnije upoznate sa sadržajima na stranici Međunarodnog centra za tranzicijsku pravdu (ICTJ) ili UN-ovog mehanizma za ljudska prava.

Tim BIRN-a BiH je također razvio metodologije za trening za određene segmente svog izvještavanja, koje vam mogu biti od koristi. Preporučujemo Vodič za izvještavanje o nestalim osobama, koji smo uradili s Međunarodnim crvenim krstom u BiH, kao i vodiče za senzibilizovano izvještavanje o ekstremizmu, terorizmu i ljudima u pokretu.

Ukoliko vam je potrebna bilo kakva informacija o ovim temama, ekipa BIRN-a BiH vam je na raspolaganju. Javite nam se na adresu urednik@birnnetwork.org.

O BIRN-u BiH

Balkanska istraživačka mreža Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) je medijska nevladina organizacija sa sjedištem u Sarajevu, specijalizovana za praćenje i izvještavanje sa suđenja za ratne zločine, korupciju i terorizam.

Od svog formiranja 2004. godine, BIRN BiH informiše javnost o procesuiranju ratnih zločina pri državnom i lokalnim sudovima u BiH, te Međunarodnom krivičnom суду за bivšu Jugoslaviju (MKSJ/ICTY), a kasnije i Mechanizmu za međunarodne krivične sudove (MMKS).

Na stranici *Detektor.ba* pohranjene su, u različitim novinarskim te audio i videoformama, desetine hiljada izvještaja s ročišta, izjava svjedoka zločina, preživjelih žrtava i članova porodica nestalih. Ova bogata arhivska građa, koja sadrži i analize relevantnih stručnjaka iz oblasti tranzicijske pravde iz države, regionala i svijeta, dostupna je, uz podršku donatora, besplatno svim istraživačima, novinarima i studentima koji žele saznati više o proteklom ratu. Nakon BIRN-ovih istraživanja o neprocesuiranju odgovornih za ratne zločine, Državno tužilaštvo podiglo je nekoliko optužnica, što je ujedno i najveća satisfakcija posvećenoj profesionalnoj redakciji.

BIRN BiH je 2015. započeo projekat posvećen praćenju i izvještavanju o slučajevima organizovanog kriminala, korupcije i terorizma. Od tada je objavljen niz analiza, istraživanja i dokumentarnih emisija o korupcijskim aferama, neprocesuiranim krivičnim djelima i odlascima na strana ratišta, a za koje su međunarodne organizacije [nagradivale BIRN-ov tim](#).

Novinarke i novinari BIRN-a BiH također ukazuju na širenje ekstremističkih i desničarskih grupa u regionu, otkrivajući trendove koji se preljevaju i u BiH, te upozoravajući na negativne posljedice narativa koje koriste krajnje desničarski pokreti. Na ovaj su način novinari i urednici BIRN-a u javnosti prepoznati kao stručnjaci za polje ekstremizma, te su o ovoj temi i stranim uticajima u BiH, posebno o svemu što Rusija radi nakon početka invazije na Ukrajinu, kao i o drugim temama, čest izvor informacija u medijima.

Uz gostovanja, objavu oko 25.000 tekstova o ova tri segmenta, BIRN BiH producira i dvije mjesečne emisije koje distribuiše televizijskim kućama u BiH - [TV Justice](#) i [Detektor Magazin](#).

Kroz različite projekte, BIRN je podržan u kreiranju nekoliko dokumentarnih filmova. ["Nedostaješ mi..."](#) je dokumentarac o patnjama i stvarnosti s kojima se suočavaju članovi porodica nestalih. Drugi film, pod nazivom ["Nečujni krik"](#), govori o traumama koje još uvijek, više od dvadeset godina nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini, osjećaju žrtve seksualnog zlostavljanja.

Kao i ostali, dokumentarni film ["Pod zemljom"](#), o ratnoj bolnici izgrađenoj u Olovu u kojoj je spašeno na stotine života i rođeno oko 500 beba, dostupan je besplatno na YouTube kanalu BIRN-a BiH. Na listi je i onaj posvećen ljudskim pravima, dokumentarac pod nazivom ["Novinarstvo nije zločin"](#), koji pokreće debatu o napadima na novinarke i novinare, te neprocesuiranju tih djela. U ljeto 2024. objavljen je i najnoviji dokumentarni film "Samir Mehić Bowie - Pisma iz Srebrenice" koji govori o genocidu počinjenom u julu 1995. godine.

Uz to, istraživačkim radom javnosti je omogućen uvid u nekoliko baza podataka – o terorizmu, mržnji, službenim automobilima i masovnim grobnicama.

Do sada je BIRN BiH ostvario saradnju s velikim brojem udruženja žrtava i različitih nevladinih organizacija. Jedan od najvećih projekata, urađen s Memorijalnim centrom Srebrenica, „[Životi iza polja smrti](#)“ sačuvao je izjave preživjelih žrtava genocida, a podstranica „[Mjeseci opsade](#)“ prikazuje svakodnevni život građana Sarajeva tokom rata i podsjeća na one koji nisu dočekali njegov kraj.

Pred jednu od najznačajnijih presuda bivšem generalu Vojske Republike Srpske, BIRN BiH je objavio i fotopriču koja prikazuje mjesta na kojima su počinjeni zločini. Fotopriču „Prizori zločina“ možete pogledati [ovdje](#).

U februaru 2022. u Potočarima, u prostorijama i u saradnji s Memorijalnim centrom Srebrenica, otvorili smo Spomen–sobu „Životi iza polja smrti“ – rezultat dvogodišnjeg rada na dokumentovanju stotinu svjedočanstava preživjelih žrtava genocida. Nakon duže od 15 godina postojanja i izvještavanja o suđenjima za ratne zločine, to je bio prvi put da BIRN BiH priprema poseban muzejski sadržaj.

Samostalnim radom te kroz različite saradnje, BIRN BiH je do sada objavio više publikacija, dostupnih [ovdje](#).

BIRN BiH pruža obuku novinarima i studentima o profesionalnom izvještavanju o sudskim procesima i nestalim osobama, istraživačkom novinarstvu i drugim temama, čime podržava razvoj medija i nevladinih organizacija, uz maksimalno poštivanje ljudskih prava.

[Redakcija BIRN-a BiH raste iz godine u godinu](#), a s njom, uz podršku donatora, i novi projekti posvećeni tranzicijskoj pravdi, vladavini prava, ekstremizmu i borbi za ljudska prava.

Balkanska istraživačka mreža Bosne i Hercegovine
(BIRN BiH)